

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΒ'

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1963

ΤΕΥΧΟΣ 138ον

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΙΤΟΛΟΓΙΟ

Α

Ὁ καλύτερος παιδαγωγὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ πρέπει νὰ εἶναι γυμνὴ καὶ φωτεινὴ, ἰδιαίτερα ὅταν ζητοῦμε τὴν συνδρομὴν τῆς γιὰ νὰ δώσουμε κάποια λύση σὲ νευραλγικὰ κοινωνικά προβλήματα. Μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ προβλήματα αὐτὰ θὰ ἀσχοληθοῦμε παρακάτω, ὕστερα ἀπὸ τόσους ἄλλους. Θὰ ἦταν βέβαια γελοῖο νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι θὰ ἦταν δυνατό νὰ δώσουμε, ἀπὸ τὴν χαμηλὴ σκοπιὰ μιᾶς ἐπαρχίας, τὴν λύση σ' ἓνα ζήτημα, πὺ ἀπασχολεῖ ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ἢ νὰ τὸ μελετήσουμε ἀπὸ ὄλες του τὶς πλευρὲς. Πιστεύουμε ὅμως πὺ ὁ πολίτης πρέπει νὰ ἔχη, ὅσο ἀδύνατη καὶ νάναι, κάποια φωνή.

Μεταξὺ τῶν γενεῶν πὺ φεύγουν καὶ ἐκείνης πὺ ἔρχεται ὑπάρχει μιὰ ἀντιδικία· ἰδιότυπη, γιὰτι ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς διάδικους παίρνει ἀθαίρετα τὴν θέση τοῦ δικαστῆ. Κατηγοροῦμε τοὺς νέους—γενικὰ τοὺς νέους, ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι τελείως ἄδικο—γιὰτι κάποιος μικρὸς ἀριθμὸς ἀπ' αὐτοὺς στρέφεται ἐναντίον μας, προκλητικὰ, ἀδίσταχτα καὶ συχνὰ βίαια. Καὶ δὲν καταλαβαίνουμε πὺς αὐτὸ εἶναι μιὰ πράξη ἔμπρακτης διαμαρτυρίας, πὺ θυμίζει τὴν ἔμπρακτη προπαγάνδα τῶν Ἀναρχικῶν. Ἐτσι, στὶς Νεκρὲς ψυχὲς τοῦ Γκόγκολ, ὁ ἐγωῖστῆς πατέρας Κίφα Μοκέγιεβιτς ἀγανακτεῖ γιὰτι ὁ γιὸς του ἔγινε ἓνα κτῆνος, ἐνῶ ποτὲ δὲν ἐνδιαφέρθηκε γι' αὐτόν.

Ἡ κάθε γενεὰ πὺ φεύγει παραδίδει σ' ἐκείνην πὺ ἔρχεται μιὰ μᾶζα ὑλικῶν ἀγαθῶν, μὰ συγχρόνως ἓνα συγκρότημα ἰδεῶν καὶ τάσεων, μιὰ εἰκόνα τῆς ἠθικῆς τῆς τοποθέτησης ἀπέναντι τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὰ ἀγαθὰ αὐτά, ὑλικά, ψυχικά ἢ πνευματικά, ἢ νεολαία οἰκοδομεῖ τὰ ἰδανικά τῆς. Γιὰτι τὰ ἰδανικά δὲν παραδίδονται ἔτοιμα, σὰν δισκία ἀσπιδίνης, ὅπως νομίζουν ὅσοι πᾶσχουν ἀπὸ πνευματικὴ ἀγκύλωση. Τὰ ἰδανικά εἶναι κάτι πὺ γεννιέται καὶ πλάσσεται διαλεκτικὰ μέσα στοὺς κόλπους μιᾶς κοινωνίας, ἀνάλογα μὲ τὴν ἔμφαση καὶ τὴν εἰδικὴ σημασία πὺ δίνεται σὲ καθένα ἀπὸ τοὺς παράγοντες πὺ συνεργοῦν στὴν γέννησή τους. Ἀπὸ τὸ 1816 ἀκόμα, ὁ Ἄγγλος βιομήχανος καὶ οὐτοπιστῆς Ρόμπερτ Ὁουὲν ἀνησυχούσε ἀπὸ τὴν τάση τῆς ἐποχῆς νὰ λατρεύει τὴν μηχανὴ καὶ νὰ ἀμελῇ τὸν ἄνθρωπο, νὰ δίνῃ δηλαδὴ ἀπόλυτη προτεραιότητα στὸν ὑλικὸ παράγοντα εἰς βάρος τοῦ ἠθικοῦ. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ τάση αὐτὴ ἀνδρώθηκε, ἔκα-

με βήματα γίγαντος, και, μαζί με την βιομηχανική ανάπτυξη, εισέβαλε σ' όλες τις χώρες. Έτσι ήλθε και στην δική μας. Πρέπει λοιπόν να απορούμε τώρα αν αξίες υλικές έχουν υποκαταστήσει τις ανθρωπιστικές αξίες κατά την διαμόρφωση της βιοθεωρίας μας; Αν τα ιδανικά μας έχουν εντοπισθῆ ὄχι στὸν νοῦ και στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ στὸ στομάχι και τὰ πόδια του; Κοιτᾶχτε τοὺς πηχιαίους τίτλους τῶν ἀθλητικῶν ἡμερησίων. Τὰ πόδια τῶν ποδοσφαιριστῶν ἔγιναν τὸ ἵνδαλμα μυριάδων παιδιῶν. Ἄλλα πόδια ἔγιναν τὸ ἵνδαλμα τῶν μεγάλων. Τώρα, ποιὸς θὰ βρεθῆ νὰ μᾶς δικάσει καθὼς λέει ὁ ποιητής; Κι' ἂν βρεθῆ δικαστής, πῶς ἡ ἀγαθὴ του συνείδηση δὲν θὰ ρίξει σὲ μᾶς τὰ μεγαλύτερα βάρη γιὰ τὸ κατάντημα μιᾶς κοινωνίας, ὅπου ἔμεῖς οἱ μεγάλοι κυβερνᾶμε, παιδαγωγοῦμε, τιμωροῦμε;

Στις παρακάτω γραμμὲς θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ μιὰ πτυχὴ τῆς παιδαγωγίας μας: γιὰ τὴν πνευματικὴ τροφὴ ποὺ ἀφήνουμε νὰ φτάσει ὡς τὰ νέα παιδιά, και ἰδιαίτερα γιὰ τὸ γνωστὸ Μυθιστόρημα Κατασκοπείας. Και ὕστερα, ἂν μᾶς τὸ ἐπιτρέψει ἡ εἰλικρινὴς αὐτοκριτικὴ, ἃς ἀρνηθοῦμε ὅτι φταίμε μόνον ἔμεῖς γιὰ κάποιες φριχτὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐφηβικῆς ψυχῆς, ποὺ δείχνουν περιφρόνηση πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ και πρὸς τὶς ἀξίες, ποὺ μὲ ἀγῶνες χιλιετηρίδων ἐσφυρηλάτησε ὁ ἀνθρώπος γιὰ νὰ ὀδηγοῦν πρὸς τὸν σεβασμὸ τῆς. Ὅλα αὐτὰ τὰ πιστόλια, ποὺ γεμίζουν τὶς ταινίες τῶν κινηματογράφων μας, ἐναντίον ζωῆς ἀνθρώπων στρέφονται. Ὅλες αὐτὲς οἱ γροθιὲς σώματα ἀνθρώπων σωριάζουν καταγῆς και ἀνθρώπων σιαγόνες θρυμματίζουν. Τὰ ξύλινα ὄπλοστάσια ποὺ μ' αὐτὰ κάθε φιλόστοργος πατέρας ἐφοδιάζει τὰ παιδιά του, χύνουν ἀνθρώπινο αἷμα γιὰ τὴν παιδικὴ φαντασία. Μά, ὅποιος σπέρνει ἀνέμους, λέει ὁ γερο Σαΐκσπερ, θερίζει καταγιγίδες. Μέσ' στὶς ψυχὲς τῶν παιδιῶν ὑπάρχει φλογερὴ ἢ συναίσθηση τῆς εὐθύνης μας. Τὶ τὸ παράξενο λοιπὸν ἂν καμιὰ φορὰ μᾶς ἀντιμετωπίζουν μὲ μῖσος;

B

Οἱ πολὺποδες, γράφει ὁ Ρίχτερ, παίρνουν τὸ χρῶμα τῆς τροφῆς, ποὺ μ' αὐτὴν τρέφονται. Αὐτὸ δὲν ἰσχύει μόνον γιὰ τοὺς πολὺποδες. Ὅταν μὲ χαλκοπρόσωπη ἀναίδεια, οἱ μεγάλοι μιλοῦν μὲ δῆθεν ἀηδία και δῆθεν ἀγανάκτηση γιὰ τὸ κατάντημα τῶν νέων, οὔτε ἀντιδιαστέλλουν ὅσο πρέπει, οὔτε ὅσο πρέπει ἐκτιμοῦν τὶς δικὲς τους εὐθύνες. Δὲν ἀντιδιαστέλλουν, ἀφοῦ ἀγνοοῦν τὴν μεγάλη μᾶζα τῶν παιδιῶν, ποὺ μὲ προσωπικὸ μόχθο και θυσίες ἀγωνίζονται γιὰ μιὰ καλύτερη ζωὴ, χωρὶς νὰ τοὺς φωτίζει κανένα φῶς, χωρὶς νὰ τοὺς φροντίζει καμιὰ πρόνοια, μὲ ἐφόδια τὴν ὀρμὴ τῆς ἡλικίας, τὴν πνευματικὴ δύναμη, τοὺς ἀγνοοῦς πόνθους. Και αὐτοὶ οἱ νέοι, οἱ περισσότεροι, ζοῦν ἀνάμεσά μας, ἀκηλίδητοι, διψασμένοι γιὰ φωτισμένη γνώση, ἐλπίδα πραγματικὴ τοῦ λαοῦ μας. Αὐτοὺς ὅμως οἱ μεγάλοι δὲν τοὺς βλέπουν. Βλέπουν τοὺς λίγους, τοὺς χαλασμένους, τὸν τεντυμποϊσμό, τὴν ἐκτροπὴ. Γι' αὐτοὺς θεσπίζονται νόμοι, ἰδρύνονται ἄσυλα και οἱ ψυχολόγοι σὲ ὅλον τὸν κόσμον, ἰδιαίτερα στὴν Ἀμερικὴ, καλπάζουν μέσα στὰ ἀδέσποτα πεδία τῶν ὑποθέσεων, γιὰ νὰ ἀνακαλύψουν τὴν ρίζα τοῦ κακοῦ. Λεῖπει ἡ πειθαρχία, λείπει ἡ ἐπίβλεψη, λείπει ἡ μητρικὴ στοργή; Φταίει τὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων, φταίει ἡ πρωϊμότητα τῶν παιδιῶν, ποὺ ὀφείλεται στὶς νέες συνθηκὲς ζωῆς; μὰ ἃς γίνουμε πιὸ εἰλικρινεῖς:

Γιὰ ὅλες τὶς παρεκτροπὲς τῶν παιδιῶν εὐθύνονται βέβαια μόνον οἱ ἠῤῥημένοι. Ἡ ὀρθὴ ἀγωγή, ἡ ἔλλογη διάπλαση μιᾶς προσωπικότητας ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἱκανότητες, ποὺ οἱ περισσότεροι δὲν τὶς ἔχουν, και θυσίες, ποὺ, πολλοί, δὲν εἶναι πρόθυμοι νὰ καταβάλλουν. Πολλοὶ εἶναι ἐκεῖ-

νοι πού θέλουν νά ζήσουν τή ζωή της, ἀκόμη και ὅταν ἀπό καιρὸ ἔπαψαν νά διχοτομοῦνται τὰ κύτταρά τους, καὶ νομίζουν πῶς κάνουν τὸ καθήκον τους μὲ τὸ νά τρέφουν τὰ παιδιὰ καὶ νά πληρώνουν γιὰ τὴ μόρφωσή τους. Ὅλα τ' ἄλλα εἶναι στερνὴ τους ἔγνοια καὶ ἰδιαίτερα ἡ πνευματικὴ καὶ αἰσθητικὴ τροφή πού παρέχεται στοὺς νέους, πού καὶ τελικὰ τοὺς δίνει τὸ χρῶμα της. Γιὰ τὸ εἶδος τῆς τροφῆς αὐτῆς πολλὰ ἔχουν γραφῆ. Γιὰ τὸν κινηματογράφο, τὸ ἄσεμνο ἀνάγνωσμα, τὴν προκλητικὴ γύμνια, τὸ φρικιαστικὸ θέαμα, θέσεις καὶ ἀντιθέσεις, προτάσεις καὶ ἀντιπροτάσεις, προσπάθειες ἀνασχέσεως, καὶ δυναμικὲς διαμαρτυρίες. Στὴν ἀρχὴ τὰ πυρὰ συγκεντρώθηκαν ἐναντίον τῶν Γουέστερν. Μά, ἔστω καὶ ἂν παραγνωρίσουμε τὸ γεγονός, ὅτι τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ταινιῶν, πού ἦταν, στὶς προθέσεις του τοῦλάχιστο, ἡ δραματικὴ ἐποποιῶ ἐνὸς λαοῦ πού διψοῦσε γιὰ γόνιμη καὶ χρυσοφόρα γῆ, μᾶς ἔδωσε πολλὰ αὐθεντικὰ ἀριστουργήματα, πρέπει νά ὁμολογήσουμε πῶς, παρὰ τὴν περιφρόνηση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς πού διδάσκει στὰ χειρότερά του δημιουργήματα, στὰ καλά, εἶναι ἓνα λαμπρὸ μάθημα ἀρρενωπότητος καὶ θάρρους καὶ πῶς κάνει σὲ ὅλα μιὰ ἀξιέπαινη προσπάθεια γιὰ νά βγάλῃ θριαμβεύτρια τὴν ἀρετὴ. Ὑστερα ἀπὸ τὰ Γουέστερν βασίλεψαν τὰ ἀστυνομικὰ φιλμ. Καὶ σ' αὐτὰ ὑπάρχει ὁ ἀφρὸς καὶ ἡ σαβοῦρα. Ὅπως καὶ τὰ ἔργα πού τὰ ἔχουν ἐμπνεύσει, ἐκφράζουν κι' αὐτὰ μιὰ πτυχή τῆς πραγματικότητος πού δὲν εἶναι φρόνιμο νά τὴν ἀγνοήσῃ κανεὶς. Εἶναι ὅμως κι' αὐτῶν ἡ ἀξία συνάρτηση τῆς ἀξίας συγγραφέων καὶ παραγωγῶν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς παραγωγοὺς αὐτοὺς εἶναι ἠλίθιοι. Ποῖος ὅμως θὰ ἀρνηθῆ τὴν μᾶζα λογικῆς ἐνέργειας πού κρύβεται στὰ ἔργα τοῦ Κόναν Ντόυλ, τοῦ Λερού, τοῦ Λεμπλάν, τοῦ Γουάλλας, τῆς Κρίστι καὶ τοῦ Σιμενόν, ποῖος θὰ μπορέσῃ ν' ἀρνηθῆ τὴν στέρη δομῆ, τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ζωηρό, καὶ συχνὰ τὴν γνήσια καλλιτεχνικὴ στόφα πολλῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν ἀστυνομικῶν ταινιῶν. Κι' ἐδῶ λοιπὸν γεννιέται ζήτημα ὀρθῆς ἐπιλογῆς. Τὸν τελευταῖο ὅμως καιρὸ ἄρχισε νά πλημμυρίζῃ τὸν κινηματογράφο τὸ εἶδος: Nouvelle Vague. Καὶ τὰ ἔργα αὐτά, τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικά, ἀποτελοῦν μιὰ νόμιμη ὅσο καὶ τραγικὴ κραυγὴ ἀπόγνωσης γιὰ κάτι τὸ φοβερὸ πού γίνεται στὸν κόσμον μας. Ἀφοῦ μὲ τοὺς πολέμους, καὶ τὴν ὁμαδικὴ ὑστερία πού προκάλεσαν, μὲ τίς ἐφευρέσεις, πού ἀναστάτωσαν τίς οἰκονομικὲς συνθήκες ζωῆς τοῦ Πλανήτη μας, μὲ τὰ νέα πολιτικὰ δόγματα πού μεταχειρίστηκαν σὰν χυδαία ἄψυχη ὕλη τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, μὲ τὸν στυγνὸ πόθο γιὰ ἐντονη καὶ μακροχρόνια ζωὴ ἀπέναντι τῆς φοβερῆς ἀρρώστειας πού κατάντησε τὸ πραγματικὸ ἄγχος τοῦ κόσμου μας, ἀφοῦ μὲ ὅλα αὐτὰ δημιουργήσαμε ἓνα νέο Μέλστρομ, μιὰ δίνη, ὅπου στροβολίζεται ἀκυβέρνητο τὸ μεθυσμένο καράβι τῆς νιότης, μᾶς φαίνεται παράξενο πού κάποιοι νέοι θέλουν νά πιοῦν καὶ νά χορέψουν μέχρις ἀναισθησίας, νά λατρεύουν τὸ Σέξ καὶ νά ἐπιζητοῦν τὴν ἄσκοπη καὶ αἱματηρὴ ρήξη, ποδοπατώντας τίς παλιῆς ἀξίες, πού ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τίς ἔχουμε θάψει. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ, καθὼς εἶπαμε, γιὰ τὴν κακὴ ἐπίδραση τοῦ κινηματογράφου στὶς ψυχὰς τῶν νέων παιδιῶν. Ὑπάρχει ὅμως μιὰ ὁμολογία, πού μᾶς κοστίζει πολὺ νά τὴν κάμουμε. Δὲν εἶναι κανένα ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ μας χάρτη, πού μᾶς ἐμποδίζει νά περάσουμε ἀπὸ κάποιο κόσκινο τίς ταινίες πού μᾶς στέλλουν οἱ φίλοι ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ἢ ἀπὸ τὴν γηραιὰ Εὐρώπη. Οὔτε ὁ χωρὶς ὄρια σεβασμὸς μας τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ φόβος μήπως πατήσουμε τὰ δάχτυλα τῆς μεγάλης Τέχνης. Κάτου ἀπὸ τὸ δημοκρατικὸ αὐτὸ ράσο ὑπάρχουν, ὡμὰ καὶ ἀμείλικτα, τὰ πραγματικὰ αἷτια τῆς ἐγκληματικῆς ἀνοχῆς. Εἶναι πρῶτα—πρῶτα τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα. Καὶ ὕστερα

—πῶς νὰ τὸ κρύψουμε;—ἡ κρυφὴ ἐπιθυμία τῶν ηὔξημένων γιὰ τὸ ἄσεμνο καὶ φρικιαστικό. Τὸ ντελικάτο τέρας τοῦ Μπωντλαῖρ qui tène d'éciafauds en fumant son houka εἶναι πάντα ζωντανὸ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Δύσκολα φαντάζεται κανεὶς πόσο μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν σεξουαλικῶν ἀηδιασμένων νοικοκυραίων, ποὺ κυνηγοῦν μὲ πάθος τὴν ἐκθεση γυμνῶν τῶν ταινιῶν Nouvelle Vague ἢ στρίπ—τήζ. Δύσκολα φαντάζεται κανεὶς, πόσο ἠδονίζεται ἓνας κατὰ τεκμήριο εἰρηνικὸς καὶ ἡσυχὸς ἄνθρωπος σὲ σκληρὰς σκηνὰς φόνου καὶ φρίκης, ὅπου μαστιγώνεται ἡ ἀνθρώπινη σάρκα καὶ ἐξευτελίζεται ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, ὅταν κάθεται σὲ μιὰ μαλακὴ πολυθρόνα, ἀπρόσβλητος ἀπὸ τὶς σφαῖρες καὶ τὰ μαχαίρια, ποὺ σκοτώνουν ἐπὶ τῆς ὀθόνης τοὺς συνανθρώπους. Ἔτσι καὶ ὁ ἔμπορος τοῦ Ὀρατίου πανηγύριζε γιὰ τὴν τρικυμία, ὅταν βρίσκονταν στὴ στεριά. Μέσα στὴν γλυκειὰ σιγουριὰ τῆς ἀνίας μας, μὲ κουρασμένα ἐπινεφρίδια καὶ ἀδύνατη σάρκα, διψᾶμε γιὰ ἀκίνδυνη περιπέτεια. Καὶ στὸν βωμὸ τῆς περιπέτειας αὐτῆς σέρνονται καὶ θυσιάζονται τὰ ἄθῶα παιδιὰ τῶν ἀνθρώπων.

Ἀνάμεσα ὅμως στὰ ἐκλεκτὰ ἐδέσματα ποὺ προσφέρουμε στὴν νεολαία γιὰ νὰ τὴν προικίσουμε μὲ ἀνθρωπιὰ καὶ ἠθος, ὑπάρχει κάποιον, ποὺ πρέπει ἰδιαίτερα νὰ ἐξαρθῆ ἡ ἐποικοδομητικὴ του δύναμη: εἶναι τὸ μυθιστόρημα κατασκοπείας. Τὸ εἶδος εἶναι ξένο. Μᾶς ἔρχεται ἀπὸ ἄλλους τόπους, ἰδιαίτερα ὅμως ἀπὸ τὴν Γαλλία. Καὶ εἶναι ἄξιο ἀπορίας τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ ἓνα λαό, ποὺ ἡ πνευματικὴ του δημιουργία διακρίνεται γιὰ τὴν αἴσθησιν τοῦ μέτρου, τὴν μαεστρία στὴν ψυχολογικὴ ἀνάλυση καὶ τὴν ἐκφραστικὴν ἀβρότητα, μᾶς φτάνουν φουρνιὰς ἔργα ὅπου ἀμιλλᾶται ἡ κοπρολογία μὲ τὴν ἠλιθιότητα. Καὶ μπορεῖ κανεὶς χωρὶς δισταγμὸ νὰ πῆ, ὅτι ἂν ψάχνη γιὰ νὰ βρῆ τὰ ὅρια τῆς χυδαιότητος καὶ τῆς βλακειᾶς, ἐκεῖ μέσα σίγουρα θὰ τὰ βρῆ. Οἱ συγγραφεῖς τῶν ὠραίων αὐτῶν φυλλάδων ἔχουν μοιράσῃ τὴ γῆ μας σὲ τομεῖς καὶ ἀφιερώνουν ἀπὸ ἓνα μυθιστόρημα σὲ κάθε τομέα, προσπαθώντας, μὲ τὸ τοπικὸ χρῶμα καὶ τὸν ιδιότυπον ἀφροδισιασμὸ τῆς κάθε ράτσας, νὰ κερδίσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη. Ἀπὸ τὴν Γροιλανδία ὡς τὴν Γῆ τοῦ Πυρός, ἀπὸ τὸ Μεξικὸ ὡς τὸ Θιβέτ, λαγωνικὰ κάθε φυλῆς ψάχνουν γιὰ μυστικὰ κάθε λογῆς, ποὺ ὑποτίθεται πῶς ὑπηρετοῦν μεγάλους καὶ κρυφοὺς σκοποὺς τῆς χώρας ποὺ τὰ πληρώνει. Σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ βιβλία αὐτά, ὁ σκελετὸς εἶναι σχεδὸν πανομοιότυπος. Ἐνα εἶδος Καπετᾶν Ἀπέθαντου κυριαρχεῖ μέσα στὶς σελίδες τους. Ἄτρωτος, σὰν τὸν Ἀχιλλέα, χαμογελώντας μπροστὰ στὸν κίνδυνον καὶ τὸν θάνατον, ὅπως ὁ μακαρίτης Ἐρρολ Φλὺν στὴν μάχη τῆς Μπαλακλάβας, πάντα ξεφεύγοντας ἀπὸ κάθε πλεκτάνη καὶ κάθε ἐνέδρα, πάντα νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, ἐξοντώνοντας μὲ χίλιους τρόπους τοὺς κάθε λογῆς ἐχθροὺς του. Καὶ δὲν φαντάζεται κανεὶς τὴν ποικιλία τῶν φονικῶν μέσων ποὺ διαθέτει, οὔτε τοὺς τρόπους ποὺ τὰ μεταχειρίζεται. Μὲ μιὰ λεπτότατη κορδέλλα πριονιοῦ ἀποκεφαλίζει ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἓναν ἀντίπαλον, ἢ σπάζει μὲ ἓνα σφυράκι τὸν πρῶτον σπόνδυλον τοῦ τραχήλου, κόβει μιὰ σπονδυλικὴ στήλη ἐνός ἐχθροῦ, τὸν πνίγει μὲ μιὰ μεταξωτὴ θηλειὰ ἢ—ὦ τελευταῖον, ὦ φριχτὸ τέχνασμα,—τοῦ χύνει τὰ δυὸ μάτια μὲ τοὺς ἀντίχειρες. Μοῦντζες νάχουν τὰ κλασικὰ ὅπλα! Κι' ὅλες αὐτὲς οἱ μακάβριες ἀσκήσεις γίνονται ἐπάνω σὲ κορμιὰ ἀνθρώπων, σὲ ἀδελφοὺς αὐτῆς τῆς πικρῆς ζωῆς, σὰν μάθημα σκληρῆς ἀπαθνηρωπίας γιὰ τὶς παιδικὲς ψυχὰς ποὺ τὸ ἀκοῦν. Μὰ συγχρόνως τί μάθημα ὕφους! «Ἐβαλε τὸ χέρι στὴν τσέπη του. Ἐβγαλε τὸ κουτὶ μὲ τὰ τσιγάρα. Ἄνοιξε τὸ κουτὶ. Ἐβγαλε ἓνα τσιγάρον. Τὸ ἔβαλε στὸ στόμα του. Ἐβγαλε ἓνα κουτὶ σπέρτα. Τράβηξε ἓνα σπέρτον. Τὸ ἀναψε! Ἄναψε τὸ τσιγάρον του κτλ.». Μὲ τέτοια ἐξυπνὴ λιτότητα

είναι γεμάτες οί σελίδες τών ἀναγνωσμάτων αὐτῶν, καὶ καταλαβαίνει κανεῖς ποιά εἶναι ἡ ἐπίδρασή τους στὸ καλὸ γούστο καὶ στὸ καλὸ γράψιμο. Αὐτὰ ὅμως δὲν ἀρκοῦν. Ἐκεῖνο ποὺ προξενεῖ πραγματικὴ ἀηδία εἶναι ἡ χυδαιο-λογία τους. Ποῦ εἶναι ἡ πατροπαράδοτη φραστικὴ σεμνοτυφία τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἀγγλοσαξόνων; Ποῦ εἶναι ὁ ὁδηγὸς τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς τοῦ 1900; «Ὅστις παρακολουθεῖ μίαν Κυρίαν καθ' ὁδὸν εἶναι ἀγενῆς καὶ ἀνά-γωγος. Ὅστις τῆς ἀπευθύνει γλυκόλογα εἶναι διεφθαρμένος καὶ μωρός. Ὅ-στις τὴν ἀτενίζει ἐπιμόνως κατὰ πρόσωπον εἶναι ἀνόητος καὶ βλάξ». Ὁ μα-καρίτης Οὐγκῶ, ποὺ γέμισε ἕναν αἰῶνα μὲ τὸ ποιητικὸ του ἀνάστημα, ἂν καὶ τώρα οἱ νέοι λογοτέχνες τὸν θεωροῦν ψιλὸ ταμπάκο στὴν ταμπακιέρα τους, δικαιολογήθηκε μὲ ὀλόκληρες σελίδες πρὶν γράψει τὴν περίφημη λέ-ξη τοῦ Καμπρόν. Τώρα! Δὲν ὑπάρχει βρωμιά, ποὺ νὰ μὴν ἐκστομίζεται μὲ τὴν μεγαλύτερη ἀπάθεια ἀπὸ τὰ χεῖλη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, μέσα στὰ βι-βλία ποὺ ἀναφέραμε. Αἰσχροτήτες, βλαστήμιες, ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν γε-νετήσια λειτουργία, κοσμοῦν τὶς σελίδες τους χωρὶς καμιὰ ἀνασκοπή, ὅπως τὶς κοσμοῦν οἱ φόνοι. Καὶ ὕστερα ἀποροῦμε γιὰ τὸ πῶς ἡ νεολαία μας ἔχει καταργήσει τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα καὶ τὰ ἀντικατάστησε μὲ τὴν λέξη ποὺ θυμίζει τὸν βιβλικὸ Αὐνάν.

Ὅλα αὐτὰ γιὰ τοὺς μεγάλους γράφονται καὶ τὰ διαβάζουν τὰ παιδιά. Ἡ προσπάθειά μας, ὁ μέγας μας ἀγῶνας εἶναι νὰ ρίξουμε τὶς εὐθύνες στοὺς τρυφεροὺς τους ὤμους. Καὶ δυστυχῶς ὁ Μπερτόλδος κατορθώνει πάν-τα νὰ διέλθῃ τὸν ποταμὸν χωρὶς νὰ βρέξῃ τὸν πισινὸν του. *Quis custodiet ipsos custodes!* Ἐτσι στὰ μάτια τῶν νέων ἐκτίθενται σὰν τραγικὲς προθη-κες τὸ ἦθος τῶν μεγάλων, οἱ σάρκες τῶν μεγάλων, οἱ ιδέες τῶν μεγάλων, σὰν πρόκληση στὸν πριαπισμὸ καὶ τὴν ἀναρχία, σὰν ἀπόλυτη ἔλλειψη σε-βασμοῦ στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα. «Τίποτα δὲν εἶναι πιὸ δίκαιο, λέει ὁ Μαλεμπράνς, ἀπὸ τὸ νὰ συμμορφώνεται κανεῖς πρὸς τὴν τάξη». Σὲ τέτοιας λογῆς τάξη καλοῦμε τοὺς νέους νὰ συμμορφωθοῦν. Ἄξιός ὁ μισθός μας!

Ἐνα δράμι πρόνοια, λέει μιὰ τουρκικὴ παροιμία, ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ ἕνα καντάρι μετάνοια. Γιαυτό, ἀντὶ νὰ διαρρηγνύουμε ὑποκριτικότητα τὰ ἱμάτια μας γιὰ τὶς παρεκτροπὲς κάποιων παιδιῶν, ἄς κοιτάξουμε κατα-πρόσωπα τὴν εὐθύνῃ μας, τὸν γηραλέο τεντυμποῖσμό μας, τὴν εὐδιάθετή μας ἐκλυση. Ἄς τολμήσουμε νὰ ἀντικρύσουμε, μὲ τὴν συνείδηση στὴν πα-λάμη, τὴν γυμνὴ ἀλήθεια. Ἀπέναντι στὴ δική μας βουλιμία γιὰ προσωπι-κὴ ζωὴ, ἀπέναντι στὸ τόσο συχνὰ ἀπαμβλυμένο ἠθικὸ μας αἰσθητήριον, ἕνα πρᾶμα φαίνεται καταπληκτικὰ παράξενο: Τὸ πῶς τόσο πολλοὶ νέοι παρα-μένουν ἀκέραιοι καὶ δυνατοὶ ἐργάτες τοῦ νέου πολιτισμοῦ, ποὺ δημιουργεῖ-ται τώρα. Εἶχαμε τὴν ὑποχρέωση νὰ τοὺς παραδώσουμε μιὰ παρακαταθήκη δυναμικῶν ἰδανικῶν. Ἡ σύζευξη τῶν ἰδανικῶν αὐτῶν μὲ τὴν ὄρμη τῆς ἡλι-κίας γεννάει τὴν ζωτικὴ δύναμη ἐνὸς λαοῦ. Τέτοια ἰδανικὰ ἔχει τὴ δύναμη νὰ προσφέρῃ στοὺς νέους ἡ ἀναιμικὴ μας παιδεία, ἡ οἰκογένεια, ἡ κοινω-νία μας, ἡ γελοία μας περιαυτολογία, ἡ διαρροιακὴ τραπεζορητορεία μας, ἡ τραγικὴ μας ἠθικολογία; Τραβοῦμε κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ἐξουθένωση. *Tò laissez faire, laissez passer*, ἔφυγε ὀριστικὰ ἀπὸ τὴν σφαῖρα τῆς οἰκονομί-ας γιὰ νὰ βασιλεύσῃ, ἀπόλυτος μονάρχης, στὴν Ἀγωγή μας. Καὶ τί θὰ βγῆ ἀπ' ὅλα αὐτὰ; Φυσικά, ὅ,τι φέρει ὁ ἄνεμος. «Τὸ Χάος, γράφει ὁ Μίλτων, θρονιάζει διαιτητῆς. Καὶ ἡ κρίση του δηλητηριάζει ἀκόμη περισσότερο τὸν ἀγῶνα, ποὺ τοῦ ἐξασφαλίζει τὴν βασιλεία. Κάτου ἀπ' αὐτό, κριτῆς ὑπέρ-τατος εἶναι ἡ Τύχη».

Α. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΥΡ. ΣΚΑΦΙΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ*

ΔΟΣΙΘΕΟΣ (1760—1799) (1)

Δεσπότης αυτοδημιούργητος κυριολεκτικά. Αναχωρήσας από την γενέτειράν του τὸ Μετσόρον με μικρὰν μόρφωσιν, ἀλλὰ με ζωτικότητα καὶ ἀπέραντον θέλησιν, βιοπαλαίσις κατώρθωσε ν' ἀναδειχθῆ ἄρχιεπίσκοπος τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, ἐπίτροπος τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιτροπῆς Μετσόβου, συντάξας, ὡς ἐγράφη εἰς τὰ προηγούμενα, τὴν 25ην Μαΐου τοῦ 1759 τὸ ἰδρυτικὸν ἐγγράφον τοῦ Σχολείου Μετσόβου. Ὁλίγον ἀργότερον—21ην Μαΐου 1760—ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Δρυϊνῶν ὑπόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου, ὑπηρετήσεις εἰς αὐτὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα συνεχῆ ἔτη. Ἐπιπέδων ἡμερῶν του παρετηρηθῆ ἕνας ἀναισθηθητικὸς ὄργανος πρωτοφρονῆς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἀνεκαινίσθη τότε τὸ Ἐπισκοπικὸν Μέγαρον, ἐκτίσθησαν ἑβδομήντα νέαι ἐκκλησίαι εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Ἐπισκοπῆς αὐτῆς, ἐκτὸς ἐείνων, πρὸ ἀνιστορήθησαν καὶ ἐξαισθηθηθησαν ἐν γένει ἐσωτερικῶς, ὡς ἐκείνη ἢ Ἐπισκοπὴ, ἢ ὅποιον πρὶν ἢ ἐτελείω. Ἐξημερωμένη, ἐγράφη ὁ Ἐπισκοπικὸς κώδιξ Ἀργυροκάστρου, ὅστις ἀττελεῖ σήμερον σημαντικὸν ἱστορικὸν μνημεῖον διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου. Καὶ εἰς τὰ γεράματά του ἐδιδάσκει πρὸ τὸν διδάσκαλον Ἀργυροκάστρου Κωνσταντῖνον, διὰ νὰ συμπληρωσῆ ἡ σπουδὴ του. Εἰς ἀπομύθηρον ἐσέβητο καὶ περιέθαλπε τὸν γηραιὸν διδασκάλον του εἰς τὴν Μητρόπλιν.

ΤΡΥΦΩΝ

Τρυφῶν, λόγιος ἐκ Μετσόβου, ἔζησε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ῆ αἰῶνος, διδάχθεις ἐν Ἰωαννίσις ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Μιχαήλου Βασιλοπούλου καὶ ὕστερον ἐν τῇ σχολῇ τῆς νήσου Πατάμου. Ἀργότερον μετβη εἰς τὸ Πατάμιον τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Ἐπανελθὼν ἐξ Ἰταλίας ἐδίδαξεν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς ἰνδιαιτέρας του πατρίδος τοῦ Μετσόβου. Συνέγραψε «περὶ ψυχῆς τῶν ζώων» καὶ μετέφρασε τὴν Λογικὴν τοῦ Γενουηνοῦ.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Ο ΒΑΡΛΑΜΙΤΗΣ (*Αλεξ. Κ. Χατζηγάκη) «Τ' Ἀσπροπόταμος»

Κατήγετο ἐκ Μετσόβου καὶ ἔζησε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17ῆ αἰῶνος ὡς καλόγηρος εἰς τὸ μοναστήριον Βαρλαμῶν τῶν Μεσῶρων. Ἀργότερον ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Σταγῶν (Καμάρικας) Παρθενίου. Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1778 περιώλυσεν ὅλα τα χωρία τῆς Πίνδου εἰσπράττων εἰς χρῆμα τὴν ἔλεημοσύνην τῶν πιστῶν διὰ τὸ μοναστήριόν του. Ὁ Χριστόφορος κατέβιλλεν ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν διὰ τὸν πλουτισμὸν καὶ τὴν τακτοποίησιν τῶν βιβλιοθηκῶν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ 135ου τεύχους, σελ. 502.

1. Βασ. Γ. Μπάρα, «Ἡπ. Ἔστια» 1952, σελίς 560.

τῶν Μετεώρων. Ἰδιαιτέρως τὸν χαρακτηρίζει δραστηριότης καὶ ἄοκνη ἐργασία εἰς τὴν ἀντιγραφὴν παλαιῶν χειρογράφων (Σημ. «Ἡπειρωτικά Χρονικά» 1926, Βῆθ Ν) Εἰς τὸ σύγγραμμον Χρονικὸν τοῦ γράφει ὅτι εἰς τὰς 14 Ἰουλίου 1770 οἱ Ἀρβανίτες ἔκαψαν τὴν ἀγορὰν τῶν Τρικκάλων καθὼς καὶ οἰκίας Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Προσθέτει ἐπίσης ὅτι ἐπῆραν ἀγελάδες καὶ αἰγοπρόβατα ἀπὸ τὴν Καλαμπάκαν καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα χωριά τοῦ κάμπου. Συμπληρώνων τὸ Χρονικὸν ὁ Χριστόφορος γράφει ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Ἀρβανίτες πολεμοῦσαν καὶ στὸν Μωρηά. Γράφει ἐπίσης εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ ὅτι εἰς τὰς 17 Ἰουλίου 1775 ὁ Μπουλούμπασης τοῦ Κοῦρ Πασσᾶ ἔκοψε (ἀποκεφάλισε) τὸν Δημάκη (ἄρχοντα τῶν Τρικκάλων ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦ Ἀσπροποτάμου Χαλκι καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Νικολόν. Τὸ σημεῖωμα αὐτὸ τὸ ἐπιβεβαιώνει ὁ Παπα-Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι εἰς τὰς 17 Ἰουλίου 1775 ὁ Δεσβίσης μπουλούμπασης ἔσφαξε τὸν μακαρίτην τὸν Δημά-

Μετσοβίτισσα ἀρχόντισσα

Ἡ γυναίκα Μετσοβίτικη φορεσὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας

κὴν μαζὺ μὲ τὸν γιό τοῦ τὸν Νικολὸ εἰς τὸ σπίτι τους, μέσα εἰς τὸ δωμάτιό τους. Ὁ ἐν λόγῳ Δημάκης καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Νικολὸς εἶχαν καταφύγη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Μέτσοβον, ὅπου εὗρον ἄσυλον καὶ ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Μετσοβίτη ἀρχοντα Κρίκκη. «Στοῦ Κρίκκη τὰ σοράγια», ὅπως λέγει καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἐξηπατήθη ὁμως ἀπὸ φίλον τοῦ Τούρκου τῶν Τρικκάλων καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὰ Τρίκκαλα εὗρε τριγυρὸν θάνατον αὐτὸς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Νικολός, ἕγγονοι ἕκ θυγατρῶν τοῦ ὁποῖου ἦσαν ὁ Ἰωάννης Κολέττης καὶ ὁ Γεώργιος Τουρτούρης ἀπὸ τὸ Συρράκον καὶ ὁ Χριστόδουλος Χατζηπέτρος ἀπὸ τὸ Βετερνίκο, ἀγωνιστὴς τοῦ 1821, γενόμενος στρατηγὸς ἀργότερον καὶ χρηματίας ὑπασπιστῆς τοῦ βασιλέως Ὀθωνος καὶ τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἀργότερον. Τὸ 1854 ἠγήθη ἐπαναστατικῷ κινήματι ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅπου διέπρεψεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Τούρκων μάχην τῆς Καλαμπάκας.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΜΠΑΡΤΑΣ

Κατήγετο από πλουσίαν οικογένειαν του Μετσόβου και ἔζησε περί τὰ μέσα τοῦ 10' αἰῶνος. Ἔσπούδασε Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν ἐν Ἀθήναις κατ' ἀρχὰς τὴν ἀργότερον ἐν Παρισίοις. Ἐζήσε τὸν περισσότερον καιρὸν ἐν Βουκορεστίῳ τῆς Ουμανίας, ὅπου ὁ πατὴρ του εἶχε μεγάλας ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐπισκέπτετο κτηνώτατα τὴν γενέτειράν του τὸ Μέτσοβον, ὅπου εἶχε μεγαλοπρεπὲς ἀρχονικόν, οὐ ἀναφέρεται σ' ἓνα βλάχικο Μεσσαβίτικο τραγοῦδι: «ἄιντε βι φιάτε ἄιντε βα, ποῖοτα γὰ Μπάρτα σὶ σαρίμ...». Κατὰ τὰς ἐπισκέψεις του εἰς τὸ Μέτσοβον, τοὺς εἰρηνοὺς ἰδίως μῆνας, συνέλεξε πολλὰ δημοτικὰ τραγοῦδια τοῦ Μετσόβου, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν εἰς μίαν μελέτην του ἐπιγραφισμένην: «Ἀναμνήσεις φιλοπάτριος» ἐκυπλωθεῖσαν ἐν Παρισίοις. Ἐξέδωκε καὶ δευτέραν ἰστορικὴν μελέτην του

Ἀρχιεπίσκοπος Δοσιθέος Πάπας 1864—1891
Πατριάρχικος Ἐξάρχος Μετσόβου

Ἀρχιεπίσκοπος Βενεδικτός Βούλλας
Πατὴρ Ἐξάρχος Μετσόβου 1891—1891

ἐπιγραφισμένην «Ρωμ. ἱ. ἱ. Ἔποικοι» καὶ ἐκυπλωθεῖσαν ἐν Βουκορεστίῳ. Ἐν αὐτῇ ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ Μαντεῖον τῆς Δωδώνης εὐρίσκετο εἰς τὴν σημερινὴν Νεὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὸ μναστήριον τῆς Παναγίας—εἰς τὴν ἰδίαν ἀ-ριβῶς τοποθεσίαν—καὶ ὅτι, λόγω τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν λεηλασιῶν, πρὸς τὸ ὑφίστατο ἀπὸ λησάτων, ἐξηναγκάσθησαν οἱ ἱερεῖς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ μέρος αὐτὸ καὶ νὰ τὸ μεταφέρουν χωρὶν μεγαλυτέρας ἰσχυρολείας εἰς τὴν Δωδώνην. Ὑποστηρίζει ἐπίσης ὅτι οἱ πρώτοι Ρωμαῖοι ἄποικοι, πρὸς ἐγκατεστάθησαν ἐν Μετσόβῳ προήρχοντο ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τοῦ ποταμοῦ Μίντσιο, παραποτάμου τοῦ Πάδου, πρὸς διασχίζει τὴν Λουβαρδιανὴν τῆς Ἄνω Ἰταλίας. Μετέφρασε καὶ ὀλίγα βλάχικα Μεσσαβίτικα τραγοῦδια εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Ἄνωτεροι κληρικοὶ ἐκ Μετσόβου ἀναφέρονται ἐκτὸς τοῦ Δοσιθέου, περὶ τοῦ

ὁποῖου ἀνέφερα εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ ὁ Ἰωακείμ Βαρδάκας, μητροπολίτης Κύπρου, καὶ ὁ Παρθένιος Βαρδάκας, μητροπολίτης Κίτρους, ἀποθανόντων πρὸ δέκα ἐτῶν.

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΣ

Ἐγεννήθη ἐν Μετσόβῳ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος καὶ ἔζησεν ἐν Τρικκάλῳ ἑπαγγελομένοσ τὸν συμβολαιογράφον. Ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν ἡμερολόγιον «Δωδώνη 1899» σύντομον ἱστορίαν τοῦ Μετσόβου καὶ τὰ πάλαια γαμήλια ἔθιμα τοῦ Μετσόβου. Εἰς ἀλλεπάλληλα δημοσιεύματά του εἰς ἔφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν ἐκαυτηρίασε τὰς ἀτασθαλίας καὶ καταχρήσεις τῶν ἐπιτρόπων τῆς Ἐφορείας Μετσόβου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

ΤΑΣΟΣ ΨΑΡΟΒΑΣΙΛΗΣ

Γέννημα καὶ θρόμμα τοῦ Μετσόβου, ἔλαβε τὸ πτυχίον τοῦ δημοδιδασκάλου ἀπὸ τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν Λαρίσης. Ἐξασκήσας ἐπὶ τινα ἔτη τὸ ἐπάγ-

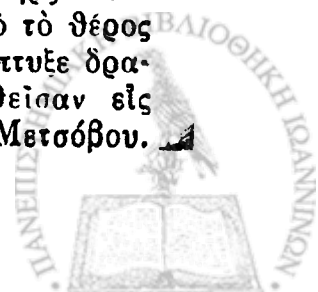

Ἀνδρική Μετσοβίτικη φορεσιά
ἐπὶ Τουρκοκρατίας

Ἀνδρική Μετσοβίτικη φορεσιά
μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν

γεῖμα τοῦ δημοδιδασκάλου, ἐπεράτωσεν ἀκολουθῶν τὰς Γυμνασιακάς του σπουδὰς καὶ κατόπιν ἐξετάσεων προσελήφθη εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν ταμειακὸν κλάδον, φθάσας εἰς τὸν β' ἰθμὸν τοῦ Τμηματάρχου. Ὑπῆρξεν ἐνθερμὸς πατριώτης καὶ ἠγάπησε πολὺ τὸ Μέτσοβον, ἐπισκεπτόμενος αὐτὸ τὸ θέρος τακτικώτατα ὡς πρόεδρος τοῦ Ἐξωραϊστικοῦ Συλλόγου Μετσόβου. Ἀνέπτυξε δραστηριότητα καὶ ἐξεπόνησεν σύντομον μελέτην «Τὸ Μέτσοβον» ἐκτυπωθεῖσαν εἰς βιβλίον χάριν τῶν Τουριστῶν δαπάνη τοῦ Ἐξωραϊστικοῦ Συλλόγου Μετσόβου.

Τὰ περισσότερα ιστορικά στοιχεία περί Μετσόβου ἔλαβεν ἀπὸ τῆν ἔκτενῆ μελέτην τοῦ χειρόσπουτος τὰς γραμμὰς αὐτάς, θέσαντος εἰς τὴν διuθεσίαν τοῦ τὰ χειρόγραφου τῆς μελέτης του: «Ἱστορία τοῦ Μετσόβου» ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ, εἰς μίαν ὑποσημείωσιν του ἐν τῇ σελίδι 9: «Ἐκτενῆ Ἱστορία τοῦ Μετσόβου ἔχει ἔτοιμη πρὸς ἔκδοσιν ὁ ἐν Φιλοσόφου Μετσοβίτης φαρμακοποιὸς κ. Βασ. Σκυφιδᾶς». Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις πρὸς τριετίας.

ΜΕΤΣΟΒΙΤΑΙ ΠΑΤΡΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ

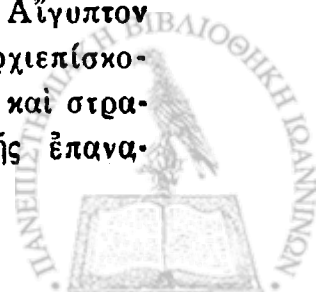
Τὸ Μέτσοβον, πατρίς μεγάλων τοῦ Γένους διδασκάλων καὶ μεγάλων τοῦ Ἔθνους εὐεργετῶν, ὑπῆρξε παρολλήλως καὶ γενέτειρα μεγάλων καὶ φλογερῶν πατριωτῶν, οἵτινες, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας τὸ 1814, εἴτε ἐν Μετσόβῳ διαμένοντες, εἴτε ἐγκατετετημένοι ὡς ἔμποροι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Ρωσίᾳ, ἐν Βλαχίᾳ, ἐν Αὐστρίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος, ἔσπευσαν νὰ ἐγγραφοῦν μέλη αὐτῆς καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν προσέφερον τὴν ὑλικὴν των ἐνίσχυσιν διὰ τὴν εὐδωσίαν τοῦ ἀγῶνος, ἄλλοι δὲ ἐνετάχθησαν εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα καὶ ἠγωνίσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προσέφεραν τὸ αἶμά των καὶ ἄλλοι τὴν ζωὴν των χάριν τῆς πατρίδος. Τοιοῦτοι Μετσοβίται Φιλικοὶ ὑπῆρξαν πολλοί, διεσώθησαν ὁμως τὰ ὀνόματα τῶν κάτωθι σημειουμένων: Δημήτριος Ζαμάνης, Ἀναστάσιος Μινάκης, Δημήτριος Ὑπατρος, Ζήνων Ἰσαυρίδης, Ἀναστάσιος Ἰωάν. Καραμίχου, Δημ. καὶ Νικ. Πουτολάκας, Κοντογιάννης, Κ. Λύκας, Ἀναστ. Μπουμπας, Στέφανος Στιμῆρωφ, Ἰωάννης Κυρηνούσιος, Θεόδωρος Τυσοίσιος, Κυριακὸς Τυσοίσιος, Τυσοίσιος (Ἀναστάσιος) Κυριακοῦ Γεώργιος Μυῖο, Δημ. Στεογ. Τζήμας, Ζιῶγος (Γεώργιος) Παπαϊωάννου, Ἰωάννης Ἀπ. Τσάπας, Ἰωάννης Γαδελος, Ἀπόστολος Χατζῆς, Ξυδάς, Στεργίος Ἰωάν. Καραμίχου, Μιχαὴλ Ἰσαυρίδης, Δημήτριος Πουτολάκας καὶ Νικόλαος Πουτολάκας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΖΑΜΑΝΗΣ

Ὁ Δημήτριος Ζαμάνης ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἐνδοξοτέρων τέκνων τοῦ Μετσόβου. Ταξειδεύσας εἰς μικρὰν ἡλικίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατώρθωσεν διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς ἐργατικότητος του νὰ δημιουργήσῃ μεγάλην περιουσίαν καὶ νὰ καταλάβῃ ἐπίσηλον θέσιν. Ὄρεμάσθη ἄρχων καὶ παχάλνικος διὰ τὰς πολλὰς ἐπιτηδεύσεις του πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὴν ἑλληνικὴν Κοινότητα Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐγένετο προμηθευτὴς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σουλτάνου. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ρενστοποιήσας τὴν κολοσσαίαν περιουσίαν του, μετέβη εἰς Βλαχίαν, ὅπου ἐτέθη εἰς τὴν διuθεσίαν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἐνισχύσας αὐτὴν ἀφθόνως εἰς χρῆμα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενος ἐδώρησεν εἰς τὸ Μέτσοβον πλουσίαν βιβλιοθήκην ἐκ 4.000 τόμων βιβλίων καὶ κυλίνδρων χειρογράφων, καίεσαν δυστυχῶς ἀργότερον. Προσέφερε κατὰ καιροὺς διάφορα χρηματικὰ βοηθήματα εἰς τὴν Κοινότητα Μετσόβου διὰ σχολικὰς καὶ ἄλλας οὐτιῶδεις ἀνιγκὰς καὶ εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον 4.000 Τουρκικὰς χρυσὰς λραῖς, ἀποσπᾶσαι δι' αὐτῶν τὸ 1818 Πατριαρχικὸν Σιγγιλιον, δια τοῦ ὁποιοῦ ἡ ἐκκλησία τοῦ Μετσόβου ἀπεσπᾶσθη ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων καὶ ὑπήχθη κατ' εὐθείαν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἐκπροσωπούμενη δι' Ἐξάρχου, ὅστις ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν ἐφόρων τοῦ Μετσόβου ἐκ τῶν καλλτέρων Μετσοβιτῶν ἱερέων, ἐπικυρουμένης τῆς ἐκλογῆς του ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Ἡ οἰκία του ἐν Μετσόβῳ εὐρίσκετο εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Χαλαλάμπους, ὅπου μέχρι σήμερον διασώζεται τοποθεσία Ζαμάνη.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΠΑΤΡΟΣ

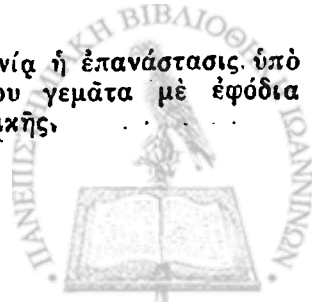
Μεταξὺ τῶν Μετσοβιτῶν πατριωτῶν ὅπως ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ Δημήτριος Ὑπάτρος. Τὸ ἐπώνυμον Ὑπάτρος εἶναι ψευδώνυμον καὶ κατὰ τὴν γνώμη μου προέρχεται ἀπὸ τὴν λέξιν ὑπίατρος—Ὑπ(ι)ατρος, διότι ὁ Μετσοβίτης αὐτός, σπουδάσας θεολογίαν καὶ ἰατρικὴν, κατ' ἀρχὰς ἐχειροτονήθη ἱερεὺς, ἀργότερον ὅμως ἀποβαλὼν τὸ ῥάσον τοῦ ἐφημερίου κατειάγη εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου τῷ ἀπενευμήθη ὁ βαθμὸς τοῦ ὑπιάτρου. Πληροφορηθεὶς ὅμως τὴν ἴδουσιν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, παρητήθη ἀπὸ τὰς τάξεις τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ καὶ ἔσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μνηθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλικοῦ Ἀναγιωσταῶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Παναγιώτη Σέκερη ἐκ Τριπόλεως τὴν 8ην Ἰουλίου τοῦ 1818 εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν, προωρίσθη ὡς δέκατος ἀπόστολος διὰ τὴν περιφέρειαν Αἰγύπτου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἑλληνισμὸς ἐθαλλε καὶ ἐπλούτει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ρηξικελεύθου καὶ ἡμιανεξαρτήτου ἡγεμόνος Μεχμέτ-Ἀλῆ. Ὁ ὑπίατρος ἀνήκει εἰς τὴν τριανδριαν—Ἀρ. Παπᾶς, Φαρμάκης. Ὑπάτρος—ἡ ὁποία ἐμύησεν ἐπισκόπους, ἀρωματωλοὺς καὶ προκρίτους τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἐγράφη ὅτι ὁ Ὑπάτρος εἰς μίαν συζήτησιν μετ' ἄλλων ἐπιλέκτων μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν ἐξεύρεσιν χρημάτων ἔρρηψε τὴν ἰδέαν νὰ καταβληθῇ προσπόθεια ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων Φιλικῶν διὰ τὴν μετατροπὴν τοῦ χαλκοῦ εἰς χρυσόν!! Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκουφᾶ καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἑδρας τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Παναγιώτης Σέκερης ἐξελέγη ἀντικαταστάτης του καὶ ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ὁ Ὑπάτρος συνεδέετο μετὰ τοῦ Σέκερη φιλικώτατα καὶ ἐξετιμᾶτο ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλικῶν καὶ ὡς ἐπιστήμων καὶ ὡς ἐνθερμος καὶ ἐνθουσιώδης πατριώτης. Ὅταν ἀργότερον ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Ἑλλάδος, Τουρκίας καὶ Εὐρώπης, ὁ Ὑπάτρος διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἐπιφανεῖς πατριῶται του ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἄριστα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὁ Μιχαὴλ Ἀν. Τουσίτσας μετὰ τῶν τριῶν ἀδελφῶν του Θεοδώρου, Νικολάου καὶ Κωνσταντίνου. Ὁ Μιχαὴλ Τουσίτσας ἦτο ἄνθρωπος τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ. Ἀνέφερα εἰς τὰ προηγούμενα—Μιχ. Τουσίτσας—πότε καὶ πῶς ὁ Μεχμέτ Ἀλῆ ἠσυνεδέθη μετὰ τῆς οἰκογενείας Ἀναστ. Τουσίτσα, ἡ ὁποία ἀργότεραν τὸν ἐβοήθησεν οἰκονομικῶς διὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ Καβάλα ἐγκατεστημένων ἄριστα τεσσάρων τέκνων της. Ὅταν μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐγένετο ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἐκάλεσε πλησίον του τοὺς ἀδελφοὺς Τουσίτσα καὶ κατέστησε τὸν Μιχαὴλ μυστικοσύμβουλόν του καὶ διευθυντὴν τῶν ἀπεράντων ἐν Αἰγύπτῳ κτημάτων του. Ὁ Ὑπάτρος κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Αἴγυπτον συνωδεύετο ἀπὸ τὸν Γοργύνιον Ἀντώνιον Πελοπίδαν, φίλον τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἐφοπλιστοῦ Τασιῆ (Ἀναστασίου Κυριακοῦ) ἐκ Μετσόβου. Δισέγγονος τοῦ ἀνωτέρω Τασιῆ Κυριακοῦ ἦτο ὁ πρὸ ἐτῶν ἀποθανὼν συμβολαιογράφος ἐν Τρικκάλοις τῆς Θεσσαλίας Ἀναστάσιος Κυριακοῦ. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του ἦτο νὰ μύησῃ πρῶτον τοὺς συμπατριώτας του Μετσόβιτας καὶ δι' αὐτῶν νὰ μνηθῇ καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου εἶχε πυκνωθῇ ἐν Αἰγύπτῳ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ὑπεστήριξεν ἀφθόνως. Ἐκτὸς ὅμως τούτου ὁ Ὑπάτρος καὶ ὁ Πελοπίδης (ψευδώνυμον) ὤφειλον ἐπὶ πλέον νὰ κανονίσουν καὶ τὸ ζήτημα τῆς λιποταξίας καὶ μεταφορᾶς εἰς Ἑλλάδα 2.000 περίπου Ἑλλήνων ἐθελοντῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸν Αἰγυπτιακὸν στρατόν. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1818 οἱ δύο ἀνωτέρω πατριῶται ἔφθασαν εἰς Αἴγυπτον ἀφοῦ προηγουμένως διῆλθον ἀπὸ τὴν Κύπρον διὰ νὰ μύησουν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου Κυπριανὸν καὶ κανονίσουν τὸ ζήτημα μεταφορᾶς τροφίμων καὶ στρατιωτικῶν ἐφοδίων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κυπριανὸς μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπανα-

στάσεως—Ἰούλιος 1821—ἐν Κύπρῳ, ἀπηγχονίσθη ἐν Λευκωσίᾳ μαζὺ μὲ ἐβδουήκοντα ἄλλους Μητροπολίτας, μοναχοὺς καὶ προκριτοὺς. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ὑπατροῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲν ἐστέφθη ἀπὸ πλήρη ἐπιτυχίαν. Ἐμύθησεν ἐκεῖ τὸν Θεόδωρον Τουσσίτσαν καὶ τὸν Τασίκαν Κυριακοῦ, ἐφοπλιστὴν, τὸν ὁποῖον προεβίβασεν, ἄμ' ὧς, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ «Ποιμένος», ὑποσχεθέντα, μόλις ἤχησῃ ἡ σάλπιγξ, ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἐφωδιασμένα πλοῖά του νὰ διαθέσῃ διὰ τὸν ἀγῶνα (1).

Ὁ Ὑπάτρος, πρὸ τῆς καθόδου του εἰς Αἴγυπτον, διήλθεν ἐκ Λαρίσης, ὅπου τὴν 18ην Ὀκτωβρίου ἐμύθησε τὸν Γ. Σερκουλιώτην, ἔμπορον ἐκ Λαρίσης, ἑτῶν 35 καὶ τὸν Ἀμπελακιώτην Δρίσου Δροσινὸν Ὑβον, σπουδαστὴν ἑτῶν 22. μεταξὺ πολλῶν ἄλλων Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ὁ Ὑπάτρος καὶ ὁ Πελοπίδας διὰ Κωνσταντινουπόλεως ἐπέστρεψεν εἰς Ὀδησσόν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ὁ Πελοπίδας κατήλθεν εἰς Αἴγυπτον, ἵνα δώσῃ τὰς τελευταίας ὁδηγίας, ἀφοῦ προηγουμένως περιῆλθεν ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Τότε προφανῶς ἔλαβε χώραν τὸ δραματικὸν ἐπεισόδιον μὲ τὸν Μιχ. Ἀν. Τουσσίτσαν—τῆς δολοφονίας τοῦ Τουσσίτσα—τὸ ὁποῖον ἀνέφερα εἰς τὸ περὶ Μιχ. Τουσσίτσα κεφάλαιον. Ἐν Αἰγύπτῳ ὅμως τὰ πράγματα δὲν ἦσαν καὶ τόσον ρόδινα, διότι ὁ Μεχμέτ Ἀῖῆ, ὅστις κατ' ἀρχάς δὲν ἠθέλησε νὰ παρεμβάλλῃ δυσκολίας εἰς τὸ ἔργον τῶν Φιλικῶν, τόσον ἀπὸ συμπάθειαν πρὸς τὸν συμπατριώτην του Ἀλῆ Πασσᾶν τῶν Ἰωαννίνων, ὅσον καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἤδη φοβοῦμενος παρεξηγήσεις ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου, λαμβάνει δραστήρια μέτρα περιστολῆς τῶν ἐκεῖθεν βοθητῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου μία μόνον σοβαρὰ ἀποστολὴ ἐφοδίων ἐπετεύχθη νὰ προωθηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ μεμνημένοι Ἕλληνες πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ συλληφθῶν ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ὑπάτρος καθ' ὅλον τὸ 1819 περιήρχετο τὴν Μακεδονίαν, καθοδηγῶν καὶ προετοιμαζῶν τὸν ἑλληνισμὸν τῆς περιοχῆς αὐτῆς διὰ τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ τυράννου. Τὸ 1820 ἐπιστρέφει εἰς Ὀδησσόν καὶ τὸν Ὀκτώβριον εἰς τὸ Ἰσμαήλιον τῆς Μολδαβίας γίνεται ἡ μεγάλη σύσκεψις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου, ἔλθον δὲ μέρος εἰς αὐτὴν οἱ κορυφαῖοι τῶν Φιλικῶν καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Ὑπάτρος, ἐκτελῶν χρέη ὑπασπιστοῦ τοῦ Ἀρχηγοῦ. Ἐκεῖ ἐλήφθησαν αἱ τελευταῖαι ἀποφάσεις καὶ ὁ Ὑπάτρος, ὡς γνωρίζων τοὺς δρόμους τῆς Μακεδονίας μέχρις Ἰωαννίνων καὶ πρόσωπα καὶ πράγματα, διατάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐγγειρίσῃ εἰς τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπαναστατήσῃ κατὰ τοῦ Σουλτάνου, προσωπικὰ ἐγγραφα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐτονίζετο ὅτι ἐντὸς τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1821 ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ κατήρχετο νικηφόρος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅτι ἔπρεπε μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ κρατήσῃ θαρραλέαν ἀμυναν κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Σουλτάνου καὶ τέλος ὅτι οἱ Σουλιῶται θὰ τὸν βοηθήσουν εἰς τὴν προστάθειάν του αὐτὴν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποστέλλεται ὁ Περραιβός, κουτσόβλαχος ἀπὸ τὸ Βλαχολείβαδο τοῦ Ὀλύμπου. Ὁ Ὑπάτρος ἀναχωρεῖ μὲ τὰς εἰχάς τοῦ ἀρχηγοῦ, τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν Φιλικῶν. Διὰ Κων(π)όλεως φθάνει εἰς Χαλκιδικὴν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1820 καὶ ἐκεῖθεν μεταβίβει εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἐγνωρίσθη καὶ συνωμίλησε μὲ τοὺς Ἀθανάσιον Σανδαλίδην, Στέργιον Τολίδαρον, Χρῦσανθον Πρωτοσύγγelon, Σιναίτην, Κυριάκον Τουσσίτσαν, Ἀργυρὸν Ταρλιχτσὴν καὶ Χριστόδουλον Μπαλᾶνον, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἐφιλοξενήθη. Εἰς τὸν Μπαλᾶνον παρέδωσε γράμματα τοῦ ἐν Κων(π)όλει Ἐμμανουὴλ Παπᾶ καὶ προκηρύξεις τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς ἄοματωλοὺς τοῦ Ὀλύμπου Γάτσον, Κιρατάσιον, Συρόπουλον καὶ ἄλλους τοῦ Βερμίου. Ἐκ Θεσσαλονίκης ὤφειλε νὰ φθάσῃ μέσῳ

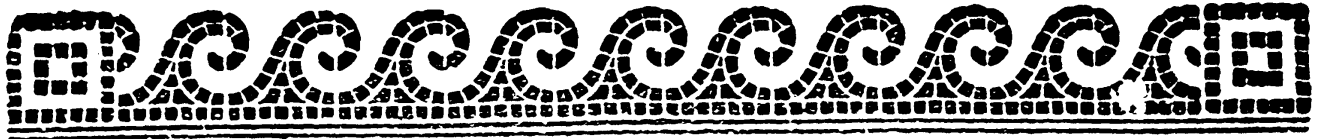
1. Ὁ ἐν λόγῳ Τασίικας Κυριακοῦ μόλις ἐξεργάγη ἐν Μακεδονίᾳ ἡ ἐπανάστασις, ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν, ἔμπορον ἐκ Σερρών, ἐστειλε δύο πλοῖά του γεμᾶτα μὲ ἐφόδια πολεμικὰ καὶ τρόφιμα εἰς τὸν λιμένα τῆς Κασσάνδρας τῆς Χαλκιδικῆς.

Μεισόβου εἰς Ἰωάννινα, ὅπου συνιστάτο ὡς ἰατρὸς ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου πρὸς τὸν Πυσσάρ—μπένη καὶ τὸν Μαχμούτ—πασᾶν, διὰ νὰ τὸν ἐπιτρέψουν νὰ συναντηθῆ μετὰ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν, ὅστις ἐπολιορκεῖτο εἰς τὸ γνωστὸν φρούριον τῶν Ἰωαννίνων. Διὰ νὰ ἐπιτύχη τὴν εἰσοδὸν του εἰς τὸ φρούριον ὁ Ὑπάτρος θὰ ἔδιδε τὴν ὑπόσχεσιν εἰς τοὺς ἀνωτέρω Τούρκους στρατιωτικοὺς ὅτι ἀνελάμβανε νὰ δηλητηριάσῃ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν μετὰ κατάλληλον φάρμακον. Ἡ ἀποστολή του ὅμως πλησίον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἦτο νὰ τὸν πείσῃ ὥστε νὰ συμφωνήσῃ εἰς τὸ σχέδιον τῶν Σουλτανῶν, διὰ τοὺς ὁποίους ἐστάλη ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ὁ Χριστόφορος Πεορραιβός. Συνιστάτο δὲ τὸ σχέδιον αὐτὸ εἰς ταυτόχρονον ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ νὰ βοηθήσουν οἱ Σουλτανῶται τὸν πολιορκούμενον Ἀλῆν. Ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ὁ Ὑπάτρος κατηνθύνθη εἰς Νάουσαν, ὅπου ἦθεν ἀμέσως εἰς ἐπαφὴν μετὰ τὸν ἐκεῖ εὐρισκόμενον ἔμπορον ἐκ Μεισόβου Κοντογιάννην, ὅστις ἦτο διακεκριμένος φίλος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Τεπενελλῆ καὶ ὅστις ἔφερεν αὐτὸν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τὸν Ναουσαῖον Εὐπατριδὴν καὶ πατριώτην Ζαφειράκην Λογοθέτην, ἀμείλικτον ὅμως ἐχθρὸν τοῦ Ἀλῆ, ὡς ὑποστάντα προγενεστέρως τὰ πάνδεινα ἀπὸ τὸν ἄγχιον αὐτὸν σατραπὴν τῆς Ἡπείρου, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ὑπαγάγῃ καὶ τὴν Νάουσαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του. Ἡ φιλία τοῦ Ὑπάτρου μετὰ τὸν συμπατριώτην του Κοντογιάννην διέθεσε δυσμενῶς τὸν Ζαφειράκην Λογοθέτην, ὅστις ἐταράχθη περισσότερο, ὅταν εἰς τὴν συζήτησιν, τὴν ὁποίαν εἶχε μετὰ τοῦ Ὑπάτρου, ἀφορῶσαν τὸν Τεπενελλῆν, ἐληροφορήθη ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἀπεισχυμένου ὅτι ὁ Ἀλῆς φέρεται βοηθῶν τὸ ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ὅλα αὐτὰ κατετάραξαν τὸν Ναουσαῖον εὐπατριδὴν, ὅστις ὑποπτευθεὶς μήπως ὁ Ὑπάτρος προδώσῃ τὸν ἀγῶνα, καταγγέλλει αὐτὸν εἰς τὸν κατὴν τῆς Ναούσης Ἀβδοῦλ Βεχᾶπ ὡς φίλον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ὁ Ὑπάτρος συλλαμβάνεται. Κατὰ τὴν γενομένην συζήτησιν ὁ Ὑπάτρος προσεπάθησε νὰ καθησυχάσῃ τὸν Ζαφειράκην καὶ νὰ τὸν πείσῃ ὅτι ἡ ἀποστολή του αὐτῆ ἦτο ὑψίστης σημασίας—ἀλλ' οὐδεμία συνεννόησις ἐπετεύχθη μεταξὺ τῶν δυστυχῶς—. Οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλικοὶ μόλις ἐπληροφορήθησαν τὴν σύλληψιν τοῦ Ὑπάτρου, ἐταράχθησαν, ἀπέστειλαν εἰς Κων/πολιν τὸν Σ. Πολύδωρον ἵνα παράσῃ εἰς τὸ Κέντρον τὰς δεούσας ἐξηγήσεις, ἐπειμήσαν δὲ δρυμύτατα τὸν Ζαφειράκην διὰ τὴν ἀκατανόητον αὐτὴν ἐνέργειάν του. Τότε πλέον ὁ Ζαφειράκης ἀντελήθη τοῦ ποίου τρομεροῦ κινουῦ ἐγένετο αἷτιος καὶ καταβάλλει ἀπεγνωσμένας προσπάθειας νὰ σώσῃ τὸν Ὑπάτρον, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ ἔγγραφα εὐρίσκοντο πλέον εἰς χεῖρας τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν.

Πληροφορηθεὶς ἐν τῷ σταδίῳ τῶν προσπαθειῶν του ὁ Ζαφειράκης ὅτι ὁ Ὑπάτρος θὰ ἀπεστέλλετο μετὰ συνοδείαν ἀποσπάσματος πρὸς τὸν Πασίμπην, πολιορκοῦντα τὰ Ἰωάννινα, ἀπέστειλε ταχυδρόμους πρὸς τοὺς ἀρματολούς τῆς περιφέρειας του μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ στήσουν καθ' ὁδὸν ἐνέδραν καὶ νὰ ἀπελευθερώσουν πάσῃ θυσίᾳ τὸν Ὑπάτρον. Κατὰ κακὴν ὅμως τύχην εἰς τὴν συμπλοκὴν ὁ Ὑπάτρος ἐφονεύθη ἀπὸ ἑλληνικᾶς σφαίρας!! Ἡ τοιαύτη τραγικὴ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων κατέστησεν ἀπαρηγόρητον τὸν Ζαφειράκην, ὅστις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, κλεισμένος εἰς τὴν οἰκίαν του, ἔκλαιεν ἀπαρηγόρητα διὰ τὸν ἀδικὸν θάνατον τοῦ ἀτυχοῦς Ὑπάτρου. Ἀργότερον ὁ Ζαφειράκης Λογοθέτης ἐγένετο ἀρχηγὸς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ μετὰ σκληρὸν καὶ αἱματηρὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνα ἔπεσεν ἠρωτικῶς εἰς τὸ Σοφλιὸν παρὰ τὸν Βάλτον τῆς Βερροίας μαζὺ μετὰ τὸν ὑπαρχηγὸν Γιαννάκην Καρατάσιον, ἐν ᾧ ἡ σύζυγός του ὀδηγηθεῖσα εἰς τὰς ἐκεῖ φυλακὰς ἀπέθανεν ὕστερα ἀπὸ σκληρὰ βασανιστήρια διότι ἠρνήθη νὰ ἐξιλαμισθῆ. Ἡ νεοπνιγμένη κόρη του μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νεαροῦ συζύγου της δι' ἀπαγχονισμοῦ, ἐξιλαμίσθη διὰ τῆς βίας, διὰ νὰ στολίσῃ τὸ χαρέμι Τούρκου μπέη τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ θάνατος τοῦ Ὑπάτρου ἐπέφερε

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

Η "ΜΑΣΣΑΛΙΩΤΙΔΑ", ΓΑΜΗΜΙΟ ΕΜΒΑΤΗΡΙΟ

Πρίν μποῦμε στὸ θέμα, ἀνάγκη νὰ μεταφερθοῦμε γιὰ λίγο στὰ τέλη τοῦ περασμένου καὶ τὶς ἀρχές τοῦ παρόντος αἰῶνες, καὶ ν' ἀνακαλέσουμε στὴ μνήμη μας ἕναν παλιὸ Γιαννιώτικο γάμο, ποῦ δὲ γινόταν τότε—τόσο στὰ Γιάννινα, ὅπως καὶ ἄλλοῦ—σχεδὸν στὰ κουφά, ὅπως γίνεται σήμερα.

Παραβάλλοντας στὸ θέμα αὐτό, τὸ «τότε» μὲ τὸ «τώρα», θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πῶς, σήμερα, πολὺς κόσμος, ἀφήνει τὴν ἐντύπωση, ὅτι σχεδόν... κρύβεται γιὰ νὰ παντρευτῆ:—Τὰ προσκλητήρια, γίνονται γιὰ τὴν Ἐκκλησιά. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι ἀφθονες οἱ χειροψίες, τὰ μειδιάματα καὶ οἱ εὐχές—ἀπὸ καρδιά ἢ ψεύτικες—ὅμως, στὸ τέλος, οἱ περισσότεροὶ παντρεμένοι, περιορίζονται σὲ μιὰ μονάχα μπομπονιέρα, καί... «ᾧρα μας καλή». Ὁ γαμπρὸς μὲ τὴ νύφη, μπαίνουν βιαστικοὶ σ' ἕνα αὐτοκίνητο, καί... δρόμο γιὰ τὸ περίφημο μῆνα τοῦ μέλιτος· ποῦ καὶ αὐτὸ ἀκόμα, τὸ τρῶνε ὄλο... μόνοι τους.

—Ἄλλοι καιροί, ἄλλες συνήθειες!...

Τὸν παλιὸ ὅμως καιρὸ· ὁ γάμος, γινόταν κατὰ κανόνα στὰ σπίτια· καὶ ἦταν ἕνα, σχεδόν πανγιαννιώτικο περιστατικὸ καὶ μιὰ γιορταστικὴ πα· δαισία: Ἕνα μεγάλο πάνδημο γλέντι. Οἱ ἐτοιμασίες του, ἄρχιζαν ἀπὸ πολλὲς ἡμέρες πρίν. Τὰ προικὰ, τὰ πῆγαι-

ναν στὸ στήν· τοῦ γαμπροῦ, πεζῆ: ἀργὰ καὶ τελετουργικά. ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει, διασχίζοντας ἐπιδεικτικά, δρόμους καὶ πλατείες, καὶ μὲ τὴ συνοδεία «ταξιμιού»: βιολί, λαοῦτο, κλαρίνο καὶ ντέφι.

Ὁ γάμος κατόπι, γινόταν πανηγυρικώτατος: Ἡ νύφη, προστὰ ἀπὸ τὸ ψίκι, ξεκινούσε, καμαρωτῆ-καμαρωτῆ, πεζῆ γιὰ τὸ σπῆτι τοῦ γαμπροῦ. Καὶ σ' ὄη τὴ θριμβευτικὴ τῆς διαδρομῆς, τὰ βιολιά, σὲ πρωτοπρωεῖα, ἔταιζαν γιορταστικὰ γαμήλια ἐμβιτήρια: Τὸ πιὸ ἀπ' αὐτὰ συνειθιζόμενο στοὺς καιροὺς τῆς Τουρκοκρατίας, ἦταν τὸ ἐπαναστατικὸ θούριο τῆς «Μασσαλιώτιδας»:—Ἄλλὸν ζ' ἀνφὸν ντὲ λα πατριόμπε...

Πολλὲς φορές, σὰν εἶχα μεγαλώσει, μοῦ εἶχε γεννηθῆ ἡ προίεργεια νὰ μάθω, πῶς καὶ ἀπὸ ποῦ διασωζόταν στὴν παράδοση τῶν «γύφτων» τῶν Γιαννίνων τὸ ἐπαναστατικὸ αὐτὸ ἐμβατήριον.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι αὐτοί, οὔτε κἄν λέξη εἴξεραν ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο ἐπαναστατικὸ τραγούδι· πολὺ περισσότερο οἱ Τοῦρκοι, ποῦ τᾶφηναν νὰ παίζεται, τόσο ἀλογόκριτα, καὶ μὲ τόσο πάνδημο καὶ πανηγυρικὸ τρόπο στὶς Γιαννιώτικες ἀγυιές· ἀλλὰ ἀκόμα καὶ σὲ γλέντια. Ὅμως καὶ οἱ τοτινοὶ ἀκόμα ὑπόδουλοι, οὔτε κἄν εἴξεραν, πιστεύω, αὐτὸ τὸ περιστατικὸ καὶ στὴ «Μασσαλιώτιδα»

βαρὺν τραῦμα κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία προσεπάθη νὰ ἐγεροθῆ ἀπὸ τὸν τάφον τῆς σκλαβιάς. Ὁ φόνος τοῦ Ὑπάτρου, ὁ φόνος τοῦ Ἀριστείδου Πιπᾶ (Πῶπ), ἡ προδοσία τοῦ Σάββα Καμινάρη καὶ τοῦ Βλαδιμηρέσκου, ἡ ἀποκέρυξις τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου, ἦσαν τὰ κυριώτερα αἷια τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐν Μολδοβλαχίᾳ. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ Ἐθνικὴ δρᾶσις τοῦ Μετσοβίτου Φιλικοῦ Δημητρίου Ὑπάτρου, τοῦ ὁποίου δυστυχῶς δὲν μᾶς ἐγίνε γνωστὸν τὸ πραγματικὸν του ἐπώνυμον καὶ ὅστις διὰ τοῦ ἠρωϊκοῦ του θανάτου κατέλαβε μίαν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὸ Πάνθεον τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Ἐς ἀποτελέση τὸ ἱστορικὸν αὐτὸ σημειώμα μου μικρὸν καὶ ἀπέριτον μνημόσυνον τοῦ Μεγάλου τέκνου τοῦ Μετσόβου,

(Συνεχίζεται)

των γύφτων, δὲν εὗρισκαν—πιά στὸ χρό-
νια μου, παρὰ ἓνα, ἢ μᾶλλον. τὸ καθιερω-
μένο γιὰ τὴν περίσταση γαμήλιο ἐμβατή-
ριο.

Ἀπὸ τὸν «Ψαλίδα» τοῦ Λέαντρου Βρα-
νούση, μᾶς δίνεται ἡ πρώτη στὴν ἀπορία
μας ἀπάντηση, γιὰ τὸ πῶς ἐγινε δυνατό,
ἓνα θούριο τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, νὰ
μεταπηδήσῃ στὸ ρεπερτόριο τῶν τραγούδι-
ων Γιαννίνων. Γιατί, ἀληθινά, τὸ τραγοῦδι
αὐτό, μᾶς ἔρχεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῆ μα-
κρυνῆ ἐκείνη (1789) κι' αἵματηρὴ ἐπανά-
σταση, στὸν ἴδιο καιρὸ πού, κι' οἱ ἐπανα-
στατικές της ιδέες, σκορπίστηκαν κι' ἀπλω-
σαν σ' ὅλο τὸν κόσμον, καὶ πὺ πολὺ στὴ
σκιάβα τότε ἀκόμα Ἑλλάδα.

Τὸ Γένος, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἦταν βυ-
θισμένο στὴν ἀμάθεια καὶ τὴν κακομοιριά,
Μ' ὅλα ταῦτα, ὅλα ἔδειχναν πῶς πλησίαζε
ἡ ἀνάστασή του. Ἐπρεπε λοιπὸν—μὲ βῆμα,
ἀάλιστα, καλπασμοῦ—νὰ φτωτιστῆ, γιὰ
νὰ εἶναι ἔτοιμο νὰ καταπιαστῆ μὲ τὸ μεγά-
λο τὸν Ἀγῶνα· κι' ὄχι μονάχα γιὰ νὰ κα-
τακτήσῃ, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ γίνῃ ἱκανό, νὰ
ἀδεχτῆ τὴν ἐλευθερία.

Γι' αὐτό, οἱ γραμματισμένοι του, ἀπὸ
τὰ τέλη ἰδιαίτερα τοῦ 18ου αἰῶνα, ρίχνον-
τας ὅλες τους τὶς δυνάμεις στὸ «Φωτισμό»
ου, καὶ στὴ μετάδοση τῶν φιλελεύθερων
ἐπαναστατικῶν ιδεῶν τῆς ἐποχῆς, ἐνερ-
γοῦσαν παράλληλα, κὶ ὅ,τι ἄλλο χρειαζόταν
καὶ τὴν ἐπελευθέρωση τοῦ πνεύματος ἀπ'
τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν πρόληψη, καὶ τὴν
πνευματικὴν στείρωση. Ἡ δουλεία, δὲ στη-
ρίζεται μονάχα στὸ δόρυ τοῦ κατακτητῆ·
ἀλλὰ καὶ στὸ πνευματικὸ σκοτάδι τοῦ δου-
ρομένου.

—Τὰ Γιάννινα, γράφει ἐκεῖ ὁ Λέαν-
τρος Βρανούσης, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἦταν ἡ
πνευματικὴ καὶ—οὐσιαστικά, καὶ—ἡ πολι-
τικὴ πρωτεύουσα τῆς κυρίως Ἑλλάδας.
Ἦταν ἡ καινούργια καρδιά τοῦ Ἑλληνισ-
μοῦ, ἀπ' ὅπου διοχετευόταν παντοῦ, ζων-
νὸ τὸ αἷμα, ἡ πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ
ἀνάπλασις, ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἐμπορικὴ ζω-
κότητα, ὁ διαφωτισμὸς καὶ ἡ ἀφύπνησις
τὴν θὰ ὠδηγοῦσαν στὴν Ἀνάσταση τοῦ
ἔθνους».

Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῆ, δροῦσαν

τότε, γενικά, στὴν Εὐρώπῃ οἱ φωτισμένοι
τοῦ Γένους κι' οἱ πραγματευτάδες του. —
Ὁ Ψαλίδας, ὁ Κωλέτης, ὁ Σακελλάριος, ὁ
Κυρίτσης Καραγιάννης, ὁ Ζακυνθινὸς γλα-
τρὸς Ταγιαπιέρας, ὁ Μανιάκης κι' ἄλλοι
ἀκόμα κι' ἄλλοι, ἦταν οἱ φορεῖς τῶν φιλε-
λεύθερων ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστα-
σης καὶ οἱ κήρυκές τους στὸ δουλωμένο γέ-
νος, καὶ εἰδικώτερα στὴν Ἡπειρο, κάτω
ἀπὸ τὴν αἰνιγματικὴ καὶ παμπόνηρη δυνα-
στεία τοῦ Ἀλῆ,

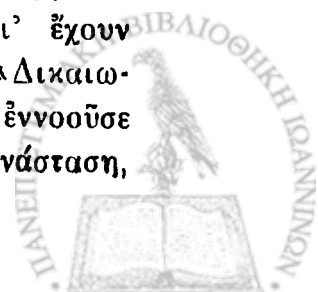
Πρόδρομός τους, ὁ Κοσμᾶς: «Ὁ γνω-
στὸς Καλόγηρος Κοσμᾶς» τῶν Βενετσάνων.

Τὸ τραγοῦδι, τὸ ἐνθουσιαστικὸ ἰδιαί-
τερα τραγοῦδι, τὸ θούριο, εἶναι ἓνα ἀπὸ
τὰ ἐκφραστικώτερα μέσα τοῦ ἐσωτερικοῦ
μας κόσμου, καὶ ἰδιαίτερα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς,
ποὺ τὴ γεμίζει θάρρος καὶ κραδασμούς.
Ἀπὸ κεῖ λοιπὸν, ἀπὸ τὴ μακρυνῆ ἐκείνη
ἐποχῆ, μᾶς ἔρχεται στὰ Γιάννινα ἡ «Μασ-
σαλιώτιδα», ποὺ ὕστερα ἀπὸ ἓνα αἰῶνα,
ἀκούεται στὰ βιολιὰ καὶ τὰ κλαρίνα τῶν
γύφτων τῆς πόλης μας, σὰν ἓνα ἀνώνυμο καὶ
παρामορφωμένο γαμήλιο ἐμβατήριο, κάτω
ἀπ' τὸ ὅποιο κρυβόταν, τὶς προεπαναστα-
σιακὲς ἐκεῖνες ἐποχές, φωτιὲς καὶ φλόγες.

Γαλλικὰ ἐπαναστατικὰ τραγοῦδια—ὅπως
ἡ «Μασσαλιώτιδα» κι' ἡ Καρμανιόλα—κι'
Ἀγγλικοὶ παιᾶνες, μεταφράζονται τὴν ἐπο-
χῆ ἐκείνη ἀπὸ τοὺς Γραμματισμένους τοῦ
Γένους καὶ μεταδίνονται στοὺς σκλάβους,
κατὰ τέτοιο πλατὺ τρόπο, ποὺ τραγουδοῦν-
ται στὴν Ἡπειρο, ἀκόμα καὶ στὰ πὺ ἀπό-
μακρὰ χωριὰ τῆς Πίνδου. Στὰ 1798. οἱ
Γιαννιώτες, τραγουδοῦσαν τὴ Μασσαλιώ-
τιδα, μεταφρασμένην στὰ Ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸ
Ρήγα τὸ Φερραῖο. Ὑπάρχουν γιὰ ὅλο αὐ-
τὰ ἱστορικώτατες μαρτυρίες.

Μέσα στὸ τραγοῦδι αὐτό, οἱ τοτινοὶ
Γιαννιώτες, ἔβαζαν ὅλη τους τὴν ψυχὴ, κι'
ὅλη τους τὴ δίψα γιὰ τὴν πολυπόθητη λευ-
τεριά.

Ἀβρόκωτοι sans (culottes, (χωρὶς κυ-
λόττα), χαρακτηρίζονται κι' οἱ ξενιτεμμένοι
Γιαννιώτες ἔμποροι τῆς ἐποχῆς, κι' ἔχουν
ἀποστηθίσει ὅλο τὸ κείμενο τῶν «Δικαιω-
μάτων τοῦ Ἀνθρώπου», ὅπως τὰ ἐννοοῦσε
καὶ τὰ διατύπωσε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση,

Ἱερέως ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΪΣΙΟΥ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ* ΔΟΛΟΥ-ΠΩΓΩΝΙΟΥ

50

1872

Ἐπὶ τῆς κυκλοτεροῦς βάσεως ἀργυροῦ Σταυροῦ Κεφ. Γράμμασιν.
«† 1872 Ἀβγούστου 20 τὶς ἐκλήσιας τοῦ ἁγίου Νικολάου Δολοῦ. Ἐπίτροπος Σακιλάριος Παπακώστας. Διὰ χειρὸς Ἀλέξι κὲ Στα(ῦ)ρο Μειζοβίτι».

51

1873

Εἰς τὸ τέλος Μηνιαίου Νοεμβρίου τοῦ 1843 ἐν τῷ ἔξωφύλλῳ.
«οἱ εὐρισκόμενοι ἐκ κόμης δολοῦ γράφωσι τὰ συμβαίνοντα κακὰ ληστάρχου χατζῆ γομάρα ταῦτα συνέβησαν τὸ ἔτος 1873 τῇ 23 Ἰουλίου. ὁ χατζῆ γομάρας ἐληλάτησε τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλείου θάνου καὶ ἐπῆρε αἰχμάλωτον τὸν υἱὸν τοῦ κώστα θάνου (6) μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐφόνευσαν τὸν νέον κ.τ.λ.»

52

Σύγχρονος

Εἰς τὸ τέλος τοῦ Μηνιαίου Ἰανουαρίου τοῦ 1843 ἐν τῷ ἔξωφύλλῳ.
«.....23: ἐγένη ὁ φόνος τὸν γυνεκῶν εἰς τὸ γκουβέρι ἀπὸ τοὺς λιστάς καὶ ἡ μεγάλη ταραχὴ. ἔροσθε οἱ ἀναγινόμενοι. παπακώστας».

Σημ.

Μήπως κατὰ τὸ ὡς ἄνω ἔτος ἐγένετο ὁ φόνος αὐτός;

53

ἄχρονολ.

Ὁμοίως εἰς τὸ αὐτὸ Μηνιαῖον.
«7|βρίου 14: εὐγῆκε ἕνας ἀστέρας μὲ μεγάλην Ἀκτίνα κάθε ἑσπέρας».

Σημ.

Μήπως καὶ αὐτὸ τὸ γεγονός συνέβη κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος;

54

1873

Ἐπὶ χονδροῦ χάρτου διαστάσεων 40X57 Τουρκικῆς συνολικῆς καταστάσεως καταβολῆς φόρων, ὄπισθεν.

«Καίμαις Νηζαμιέ δολοῦ τὸ ἔτος 1873 τρία».

ὄλικὸν ποσὸν πέντε χιλιάδαις ἑκατὸν εἴκοσι πέντε Γρόσια παρ.

5125

ἔμετρήθησαν εἰς Ἰωάννην ζίσω διὰ ταξίτια δύο χιλιάδαις ὀκτακόσια

2800

2325

8 10|βρίου ἐμέτρισαν εἰς Ἀθ. Παπα Χριστοδούλου

* Συνέχεια ἐκ τοῦ 135ου τεύχους, σελ. 509.

6—ὀνόματι Βασιλείου, ἡλικίας 16 ἐτῶν.

ποῦ τὸ θούριο τῆς εἶχε γίνει καὶ δικό τους πολεμιστήριο σάλπισμα:

—Ἐμπρὸς παλληκάρια τῆς Ἑλλάδας!...
Οἱ μέρες τῆς Δόξας, ἔφτασαν!...

Σ ἄ ν κ υ λ ὀ τ τ (sans culotte) ὠνομάστη-

καν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκράτες τῆς Γαλλίας, οἱ παναστατικοὶ πολῖτες, ποὺ εἶχαν ἀντικαταστήσει τὴν κυλότητα τῆς τότε ἀνδρικής ἐνδυμασίας, μὲ πανταλόνια. Ἔτσι, σιγά-σιγά, ἐσάν ἰλόττ», ὠνομάστηκαν γενικώτερα, οἱ «πατριῶτες». Ὡστε ἡ λέξι ἄ β ρ ἄ κ ω τ ο ι, σὰ μεταφρᾶσθαι τοῦ σάν «κυλόττ», εἶναι σφαλερή.

τριακόσια ἥκοσι τέσερα καὶ παρ(άδες) τριάντα

324:30

ἔμέτρισεν ὁ Χρῆστος χίλια ἑκατὼ

1100

10 Ἰανουαρίου ἔμέτρισεν ὁ ἴδιος ἑνεακόσια

900:10 2325:00

0000:00»

55

1873

Ὅμοίως ὀπισθεν

«Καῖμές διὰ τὸ ἔτος 1873 Βεργί χωρίου δολοῦ.

ὀλικὸν ποσὸν Τέσερης χιλιάδαις ἑπτακόσια τρία

καὶ παράδαις δέκα ὀκτὼ

ἔμέτρισαν εἰς Ἰωάννην ζίσω τέσερης χιλιάδαις

4703:18

4000

703:18

30 9)βρίου ἔμέτρισαν εἰς Ἀθ. Παππᾶ χριστοδούλου

ἑπτακόσια τρία καὶ παράδας (δέκα ὀκτὼ)

703:16

000:00»

56

1873

Ὅμοίως

«πούσουλα Διὰ μακτοῦ κ(αὶ) διὰ νειζαμιέ τοῦ (1)873».

διὰ ἄλλης χειρὸς καὶ μελάνης.

«τοῦ κονόμου».

57

1874

Ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ Μηναίου Αὐγούστου τοῦ 1843 εἰς τὸ τέλος.

«Δημήτριος Σακελλαρίου τῇ 14 Αὐγούστου 1874 Γράφω. ἀπὸ χωρίον Δολόν».

58

1876

Παρεκκλήσιον ἁγ. Γεωργίου

Ἐπὶ εἰκόνας Προδρόμου ἐν τῷ Τέμπλῳ.

«1876: Αὐγούστου 13. χειρ. Ἀν. Μιχ. (Ζωγράφου) Χιονιαδίτου».

59

1877

Ἐπὶ μικρᾶς φορητῆς εἰκόνας Θεοτόκου ἐν τῷ Γυναικωνίτῃ διαστάσεων 24X18, ἐν τῷ Ἰ. Ναῶ ἁγ. Νικολάου.

«ἐν ἔτει 1877 Νοεμβρίου 3. ἔργον Ἀντωνίου Ἰεροσολυμίτου».

60

1879 (:)

Ἐπὶ Τουρκικῆς φορολογικῆς ἀποδείξεως σχήματος 35X15.

«τὸ πασιαπόρτι τοῦ ζη(ν)τζεριέ (7) 1879 (:) πληρωμὴ κρασιοῦ».

61

1882

Ἐπὶ ἀργυρᾶς ἐπενδύσεως μικρᾶς φορητῆς εἰκόνας ἁγ. Νικολάου καὶ

Πρωτομάρ. Στεφάνου.

«Παναγ. Μ. Σούλας 1882».

7. οἱ ξηντεργιέδες ἦσαν οἱ καταμετρηταὶ τῆς παραγομένης ποσότητος κρασιοῦ διὰ τὴν φορολογίαν.

62

1885

Ἐπὶ ἀργυρᾶς ἐπενδύσεως μικροῦ Εὐαγγελίου σχήματος 11X7 γύρωθεν τῆς εἰκόνης τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ Κεφ. Γράμμασιν.
«Τετραβάνκελο τοῦ Παπᾶ Δημήτρη Δητ..... Δολὸν 1885 Ἰουνίου 15»

63

1885

Ὅμοιος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Εὐαγγελίου γύρωθεν τῆς εἰκόνης Σταυρώσεως.
«Διὰ κηρὸς Γεωργίου Ἰω. Τούφα Με(τ)σοβήτου 1885 Ἰουνίου 15».

64

1885

Ἐπὶ χαλκίνης λεκάνης ἀγιασμοῦ Κεφ. Γράμμασιν.
«Δῖσκος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγ. Νικολάου χωρίον Δολὸν 1885».

65

1888

Ἐπὶ μπρουζίνου πολυελαίου ἐν τῷ Γυναικωνίτῃ Κεφ. Γράμμασιν.
«Ἐδωρήθη ὑπὸ τῆς κ. Ἀλεξάνδρας Κ. Θάνου Δολὸν 1888».

66

1891

Ἐπὶ Μηναίου Ἰανουαρίου τοῦ 1843 εἰς τὸ τέλος.
«Τὸ 1891 Ἰανουαρίου 2 μέγας χιμόνας. ἄρχεψε ἀπὸ τὰς 2 τοῦ μηνὸς ὅσ τὰς 8 ἀκατάπανστα ἐχ(ι)όνιζε ἔκαμε 9 πιθαμὲς χ(ι)όνι. στὰς 8 ξιμερόνοντας τρίτι προῦ κατὰ τὰς ὄρας 9 ἔπεσε στὴ βοστίνα τὸ χ(ι)όνι ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ ἐπλάκωσε ὑπὲρ τὰς 23 (ο)ϊκίας καὶ ἔμιναν νεκρ(ο)ὶ εἰς τὸ χ(ι)όνι ὑπὲρ τοὺς 70 ἀνθρώπους.

1891 Γεναρίου 24

ὁ γράφας Γεώργιος Χαρπαλῆς Δολὸν».

67

1892

Εἰς τὸ τέλος Μηναίου Σεπτεμβρίου τοῦ 1884
«Κατ' αὐτὸν τὸν μῆνα τοῦ ἔτους 1892 ἔγεινε μεγάλη εὐφορία εἰς τὰ γενίματα ὅστε ὁ μὲν σῖτος ἦλθε 25 παράδες τὸ δὲ καλαμπόκι 18 παράδες καὶ εἰς ὅλα τὰ γενίματα φτίνῃα μεγάλη. Παῦλος Παναγιώτου».

68

1895

Ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν δύο μικροτέρων Μανουαλίων.
«1895 Ἀπριλίου 26 Ἰωάννινα. Ἀφιέρωμα Μαρίας Ν. Μπάκουλη χωρίον Δωλό».

69

1896

Ἐπὶ ἐντετοιχισμένης πλακὸς ἐν τῇ Ἀνατολ. πλευρᾷ τοῦ Κοιμητηρίου παρὰ τῷ Ἰ. Ναῶ ἁγ. Νικολάου ἡμικυκλικῶς, Κεφ. Γράμμασιν.
«Κοιμητήριον Ἰουλίου 9 1896 Δ(ο)λ(όν)».

70

1897

Εἰς τὸ τέλος βιβλίου τοῦ 1868 «Τὰ ἅπαντα Συμεὼν Θεσσαλονίκης» ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ.

«Σὺ δὲ κτήτωρ τοῦ βιβλίου
 ἔσω φίλος διὰ βίου
 Καὶ μὴ λημονεῖς διόλου
 εἶμαι φίλος ἄνευ δόλου
 Ὡς σημεῖον αἰωνίας
 καὶ παντοτεινῆς φιλίας
 Τοῦνομά μου ἐγχαράττω
 ὡς τὸ βλέπης ὑποκάτω
 Γεώργιος Χαρ. Κάργιαννης ἐκ Κοσσοβίτης διδάσκαλος Πεπέλης τὸ ἔτος
 1897—1898».

71

ἄχρονολ.
 Ὅμοιος εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον.
 «τί ταχύτερον τοῦ νοός; ἢ τί γλυκύτερον τοῦ ζῆν;
 Κ.Δ.Κ.».

72

ἄχρονολ,
 Ὅμοιος
 «Μέμνησο καμοῦ τοῦ Φιλ. Ἄθαν. Ἄν. Βουλιαράτες.
 Μέμνησο καὶ μὴ λησμονεῖ, καὶ τὸν Φίλον εὐδαιμόνει».

73

1897
 Ἐπὶ Τουρκικῆς Φορολογικῆς ἀποδείξεως διαστάσεων 80X31 ἔξωθεν.
 ἐπὶ Κώστα Κουβαρά 1897
 Καταβληθέντες φόροι».

74

1898
 Ὅμοιος ἐπὶ ἀποδείξεως διαστάσεως 83X31.
 «Ἐπὶ Παναγιώτου Λατσούνα 1898
 Καταβληθέντες φόροι χωριανικοί».

75

1899
 Ὅμοιος ἐπὶ ἀποδείξεως σχήματος 83X32
 «Δολοῦ
 ἐπὶ Χρήστου Γ. Λατσούνα 1899
 Καταβληθέντες φόροι».

76

1900
 Ὅμοιος ἐπὶ ἀποδείξεως σχήματος 35X25.
 «Ἀποδείξεις διὰ τὸν δρόμον κατὰ 1900 ἔτος ὀνόματα 109 πρὸς 12 γρόσια 1308.
 Ἐπὶ Ματθ. Ν. Καρακώστα».

77

ἄχρονολ.
 Ὅμοιος ἐπὶ ἀποδείξεως σχήματος 28X14.
 «Ἅγιος Νικόλαος
 ἐπίτροπος Παπακώστας».

78

ἀχρονολ.

Ὅμοιος ἐπὶ ἀποδείξεως 39X28.

«Φόροι πληρωθέντες»

79

1901

Ὑπὲρ μεγάλης φορητῆς εἰκόνης Ζωοδόχου Πηγῆς.

«Δαπάνη Δημητρίου Χαίτη εἰς μνημόσυνον αἰώνιον 1901».

80

1901

Ὅμοιος ἐπὶ μεγάλης φορητῆς εἰκόνης ἁγ. Ἀποστόλων ἐν τῷ Γυναικωνίτῃ.
«1901»

81

1901

Παρεκκλήσιον ἁγ. Γεωργίου

Ὑπὲρ εἰκόνης ἁγ. Γεωργίου ἐν τῷ Τέμπλω.

«Δαπάνη τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Νικολάου Μπάκουλι Ἀθανασίου Σουλαμᾶ Παύλου Μπέτζου. Ἔτος 1901 Μαρτίου 24.

Ἔργον Γεωργίου Παπαῦ ἐκ Βοστίνης».

82

1901

Ὅμοιος ἐπὶ τῆς Ὁραίας Πύλης.

«Ἔργον Γεωργίου Παπαῦ Ἀντωνίου ἐκ Βοστίνης. Ἔτος 1901».

83

1902

Ὅμοιος ἐπὶ μικρᾶς εἰκόνης Ἐπιταφίου ἐν τῇ Προσκομιδῇ.
Ἄφιέρωμα Π. Μ. Σιούλας 1902».

84

1906

Ὑπὲρ μεγάλης εἰκόνης Ἁγ. Πάντων ἐν τῇ Νοτ. πλευρᾷ τοῦ κυρίου Ναοῦ.

«Ἄφιέρωμα Δημητρίου Σ. Θάνου ἐκ χωρίου Δολῶ τῆς Ἠλείρου. Ἔργον Ἀδελφοὶ Μισαηλίδαι Τζιπαλῆ Καποῦ Ἀριθ. 141, Ἔτος 1906».

85

1906

Ὑπὲρ εἰκόνης Γεννήσεως Χριστοῦ εἰς τὴν Βόρ. πλευρᾷ τοῦ κυρίου Ναοῦ.

«Ἔργον Γεωρ. Παπαῦ ἐκ Βοστίνης ἔτος 1906».

86

Σύγχρονος

Ὅμοιος ἐπὶ εἰκόνης ἁγ. Παρασκευῆς ἐν τῷ Γυναικωνίτῃ.

«Διὰ δαπάνης Μαρίας Μπάκουλη. ἔργον Γεωργίου Παπαῦ Ἀντωνίου ἐκ Βοστίνης».

87

1906

Ὑπὲρ εἰκόνης ἁγ. Νικολάου εἰς μουσιμαῦ ἐν τῇ Βορ. πλευρᾷ τοῦ κυρίου Ναοῦ.

«Διὰ δαπάνης Παύλου Π. Μπέτζου. Ἔτος 1906».

88

1906

Ὅμοιος ἐπὶ εἰκόνας ἁγ. Χριστοφόρου

«1906»,

89

1906

Ὅμοιος ἐπὶ εἰκόνας Βαπτίσεως Χριστοῦ.

«1906»

90

1907

Εἰς τὸ τέλος Μηναίου Φεβρουαρίου, μεταξὺ ἀκολουθίας καὶ Θεοτοκίων.

«Ἀπὸ τὰς 9 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1907 ἤρχισε νὰ πίπτῃ ἀκαταπαύστως χιὼν μέχρι τῆς 1 Φεβρουαρίου καὶ ἔχομε ὑπὲρ τὰς εἴκοσι πιθαμὰς χιόνι καὶ δριμύτατον ψῦχος τὸ ὁποῖον κατέκλεισεν ἡμᾶς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν. Καὶ διερχόμεθα τὴν ἡμέραν ἐν.....καταστάσει.

Ἐγὼ Χαρίλαος Χρ. Ζωίδης γράφω».

91

1907

Εἰς τὸ τέλος Μηναίου Σεπτεμβρίου τοῦ 1884 διὰ μολυβδοκονδύλου.

«Κατὰ δὲ τὸ ξηρὸν καὶ ἄκαρπον ἔτος 1907 μετὰ τὸν δριμύτατον καὶ πρωτοφανῆ εἰς τὰ μέρη μας χειμῶνα ἔγεινε μεγάλη ἀφορία οὕτως ὥστε ὁ μὲν σίτος ἔτιματο πρὸς 2 γρόσια κατ' ὄκταν ὁ δὲ ἀραβόσιτος πρὸς 65 παράδες ἢ κριθὴ πρὸς 65 παράδες καὶ ἅπαντα ἐν γένει τὰ εἶδη τῶν πρὸς τὸ ζῆν χρειωδῶν ἐλείπῃ καὶ ἀνεπαρκῆ καὶ λίαν ὑπερτιμημένα. Τῇ 29 Σεπτεμβρίου (1)907».

92

1908

Εἰς Μηναιὸν Ὀκτωβρίου τοῦ 1843 εἰς τὸ τέλος διὰ μολυβδοκονδύλου.

«Μάθετε ὅτι τὸν Ἰούλιον τὸ ἔτος 1908 ἐκάει τὸ ἀμελικὸ γράφει ὁ Δημήτριος Χρ. Ζωίδης (:) κατὰ τὸν μῆνα 8βριον 1910 διὰ νὰ τὸ ξε(ύ)ρετε ὅπως δὲν τὸ ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τοῦ χωριοῦ μας Δολοῦ».

93

1909

Ἐπὶ βάσεως μικροτέρου ἁγίου Ποτηρίου.

«Ἀφιερῶνται ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος Δολοῦ «ὁ Ἅγιος Χριστόφορος» 1909».

94

1909

Ὅμοιος ἐπὶ μεταλλίνου δοχείου ἁγ. Μύρου.

«Ἀφιερῶνται ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος Δολοῦ «ὁ Ἅγιος Χριστόφορος» 1909».

95

1905

Ὅμοιος ἐπὶ μεταλλίνων δίσκων φερόντων ἐν τῷ μέσῳ ὁ μὲν εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγ. Νικολάου, ὁ δὲ ἄλλος τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγ. Χριστοφόρου.

«Ἀφιερῶνται ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος Δολοῦ «ὁ Ἅγιος Χριστόφορος» 1909».

96

1910

Ἐπὶ φορητῆς εἰκόνας ἁγ. Τρύφωνος ἐν τῷ Γυναικωνίτῃ.

«Δαπάνη τοῦ Συλλόγου ἁγίου Τρύφωνος 1910».

97

1910

Εἰς Μηναιὸν Αὐγούστου τοῦ 1843 διὰ μολυβδοκονδύλου εἰς τὰς 6 τοῦ μηνὸς σελ. 35.

«διδάσκαλος τοῦ ἔτος 1910 εἶναι (δ) Ματθαῖος ἀπὸ Δρόβιανη. ὁ γράψας.....»

98

1911

Ἐπὶ τῆς βάσεως Τρικηρίου.

«Ἀφιέρωμα Ἀδελφότητος ὁ Ἅγιος Χριστόφορος χορίου Δολοῦ 1911».

99

1911

Ὅμοίως ἐπὶ Λαβάρου Βαπτίσεως Χριστοῦ.

«Δαπάνη Παύλου Μπέτζου 1911».

100

1912

Ἐπὶ εἰκόνας ἁγ. Νικολάου ἐν τῷ Προσκυνηταρίῳ.

«Ἐπὶ τῇ Ἑορτῇ τῆς Ἑκατονταετηρίδος τοῦ Ναοῦ ἀφιερῶνται ὑπὸ Παύλου Μπέτζου 1912»

101

ἀχρονολ.

Ἐπὶ ἀργυρᾶς ἐπενδύσεως εἰκόνας ἁγ. Χριστοφόρου ἐν τῷ Προσκυνηταρίῳ.

«Διὸ ταῖς ἰκεσίαις ταῖς σαῖς σῶζε τὸν δούλον σου Βασίλειον Χ. Μπάκουλη».

102

ἀχρονολ.

Ὅμοίως ἐπὶ εἰκόνας Εὐαγγελισμοῦ.

«Διὸ ταῖς ἰκεσίαις ταῖς σαῖς σῶζε τὸν δούλον σου Βασίλειον Χ. Μπάκουλη».

103

ἴσως τοῦ 1822

Ἐπὶ Τουρκικοῦ Ἐγγράφου ἐκ σκληροῦ χάρτου διαστάσεων 54X36 μεγαλογραμμάτου γραφῆς ἐπιγραφόμενον ἔξωθεν.

«μπουγιουρτεῖ τοῦ χουρσσεῖτ πασσα ὅπου ἐδόθη τὸ δολὸ κατὰ τὸ κάειται τὸ φηρομανειόν».

Ὅμοίως εἰς ἄλλην πτυχὴν τοῦ Ἐγγράφου καὶ δι' ἄλλης χειρός.

«ἔγ(γ)ραφα σεινοολεμέδες τοῦ χορίου καὶ ὁμόλογα κάμποσα ἀπὸ τὸ σσέμιτζο διὰ τὴν ἔξαγορὰ τοῦ χορίου».

104

ἴσως τοῦ 1922

Ὅμοίως ἐπὶ σκληροῦ χάρτου διαστάσεων 37X27 27 ἐπιγραφόμενον ἔξωθεν,

«Διὰ τὸ δολὸ τὰ σύνορά του».

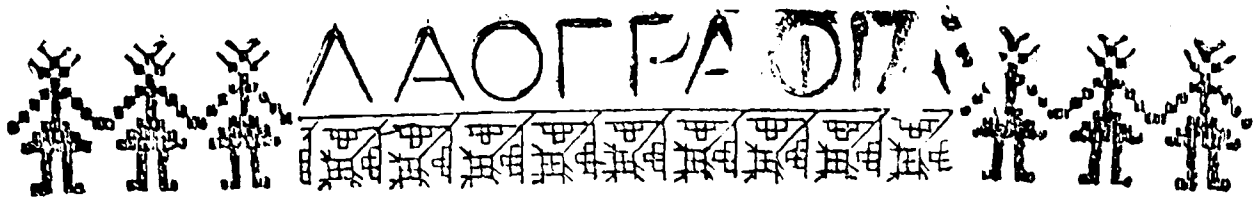
105

ἴσως τοῦ 1922

Ὅμοίως ἐπὶ χάρτου διαστάσεων 33X22.

«μὲ ρομπατεινοὺς σείνορο χόρτα».

ΝΙΚ. ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΘΑΛΑΣΣΑ*

(ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

Γ') Όνοματολογία τῶν ψαριῶν καὶ τῶν θαλασσινῶν φυτῶν κλπ.

Θὰ δοῦμε παρακάτω τὰ ψάρια τῆς θάλασσας καὶ τὰ φυτὰ τῆς ὄπως τὰ ἔχουν ὀνοματίσει οἱ ψαράδες τῆς Πάργας ἀπὸ χρόνια πολλὰ τώρα, μὲ ἀλφαβητικὴ σειρὰ καὶ μὲ σύντομη περιγραφή τοῦ σχήματος τῶν συνηθειῶν τους κ.λ.π. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶδη ὅμως εἶναι λίγα, κάπου διακόσια, ἐνῶ ὁ βυθὸς τῆς θάλασσας κατοικεῖται ἀπὸ χιλιάδες χιλιάδων εἰδῶν ψάρια, ζῴφια, μικροοργανισμοὺς ἀλλὰ καὶ τέρατα, τέτοια ποὺ δὲν ἔχει ἢ στεριά οὔτε σὲ μεγέθη, οὔτε σὲ ἀριθμὸ, οὔτε σὲ ποικιλίες καὶ ποὺ ἀκόμα δὲν τελειώνουν ποτὲ καὶ κάθε τόσο ἀνακαλύπτεται καὶ κάτι καινούργιο καὶ παράξενο.

Ἄλλὰ οἱ ψαράδες μας δὲν ἔρχονται σὲ ἐπαφή παρὰ μὲ ἐκεῖνα τὰ λίγα εἶδη ποὺ ψαρεύουν καὶ τοὺς χρειάζονται νὰ ξέρουν. Γιὰ τὰ ἄλλα τὰ σπάνια ποὺ παρουσιάζονται σὲ ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα ἀδιαφοροῦν σὰν ἄχρηστα ποὺ τοὺς εἶναι.

Τὰ γνωστὰ θὰ δοῦμε ἐμεῖς καὶ ταξινομημένα ὄχι ἐπιστημονικὰ ἀλλὰ ὅπως τὰ εἶδαν, τὰ γνώρισαν καὶ τὰ θέλουν οἱ ψαράδες μας π. χ. λασπόψαρα, πατόψαρα, ἀγριόψαρα, ἀσπρόψαρα, σπόρκα κλπ.

Ἄ γ ρ ι ὄ ψ α ρ α (τὰ) = σαρκοφάγα ἐπιθετικὰ ψάρια ποὺ κύρια καὶ ἀποκλειστικὰ ζοῦν κατασπαράζοντας ἄλλα μικρότερα (ἢ καὶ μεγαλύτερα καμμιὰ φορὰ) ψάρια καὶ διακρίνονται ἀπὸ τὴ μεγάλη ταχύτητα ποὺ τοὺς δίνει ἢ κατασκευὴ τοῦ κορμιοῦ τους (τέτοια ποὺ νὰ παρουσιάζῃ μικρὴ ἀντίστασι μέσα στὸ νερὸ), ἀπὸ τὴ δύναμί τους καὶ ἀπὸ τὰ μακρὰ καὶ κοφτε-

ρὰ δόντια γιὰ νὰ ἀρπάζουν σταθερὰ τὴ λεία τους.

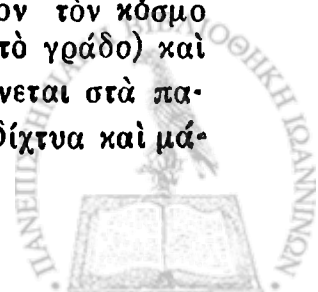
Ἄ ε τ ὄ ς (ὀ) = ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῆς παστανάκας (σελάχια). Εἶναι σπόρκο ψάρι, χωρὶς κόκκαλα (ὄλο χόνδρους), τοῦ πάτου καὶ μάλιστα τῆς λάσπης. Τὸ κεφάλι του ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ ἄλλο σῶμα καὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπο κορμὶ του φαίνεται σὰν ἀετὸς μὲ ἀνοιγμένα φτερά. Ἔχει μιὰ μαύρη οὐρὰ σὰν μαύρη βέργα γωνιασμένη. Μ' αὐτὴ χτυπάει πολὺ ἄσχημα καὶ στὴ ρίζα τῆς ἔχει ἓνα δηλητηριῶδες ἀγκάθι 4—ὃ πόντους ποὺ προκαλεῖ πρήξιμο καὶ τρομεροὺς πόνους. Βγάζοντάς τον ἀπὸ τὸ νερὸ μὲ τὸ (παραγάδι κυρίως) ἀφήνει μιὰ κραυγὴ σὰν βήξιμο. Τὸ κρέας του εἶναι σκληρὸ καὶ ὑπόξυνο.

Ἄ λ η θ ι ν ὄ ς (ὀ) = Εἶδος κοχλίας ποὺ βγαίνει στὶς πέτρες. Τὸ ὄστρακό του εἶναι λειό ἢ μὲ γωνίες καὶ ἢ τρύπα του κλείνει μὲ ἓνα κιτρινωπὸ κάλυμμα σὰν ἀπὸ τζελατίνα γιὰ προστασία. Οἱ ποικιλίες καὶ τὰ μεγέθη του εἶναι ἄπειρα. Τρώγεται καὶ κάνει γιὰ δόλωμα ψαριῶν.

Ἄ λ ο γ ο (τὸ) = ὁ ἱππόκαμπος. Ἔχει κεφάλι καταπληκτικὰ ὅμοιο μὲ τοῦ ἀλόγου καὶ τὸ σῶμα του μακρὸ καὶ κατακόρυφο, γεμάτο ἀπὸ γωνίες σὰν ἀρχαία πανοπλία. Ζῆ μέσ' τὰ φύκια καὶ κινεῖται μὲ πτεροῦγια ποὺ ἔχει στὰ πλευρά, ὄρθιο καὶ μὲ κινήσεις αὐτόματες ποὺ προκαλεῖ τὰ γέλια. Τὸ μᾶκρος του εἶναι 7—8 πόντοι καὶ τὸ κορμὶ του γυρίζει ἔμπρὸς σὰν ἐλατήριο.

Ἄ σ τ α κ ὄ ς (ὀ) = Εἶναι περιττὴ ἢ περιγραφὴ τοῦ γνωστοῦ σὲ ὄλον τὸν κόσμον ἄστακοῦ. Ζῆ σὲ γράβες (στὸ γράδο) καὶ σὲ χορταριασμένα μέρη. Πιάνεται στὰ παραγάδια ἀλλὰ πιὸ καλὰ στὰ δίχτυα καὶ μά-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 636.

λιστα σὲ ἄστακόδιχα πού διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἄλλα στὸ ὅτι τοὺς κρεμᾶνε μικρὰ πανάκια ἄσπρα γιὰ νὰ τοὺς προσελκύουν. Μὲ μεγάλες παγίδες συρματιένιες τοὺς ἐψάρεψαν Ἴταλοὶ ψαράδες, τὶς ἄστακοπαγίδες. Βαδίζει μὲ τὰ πόδια του πρὸς τὰ ἔμπρός, ἀλλὰ ὅταν δῆ κίνδυνο τρέχει πρὸς τὰ πίσω μὲ ἄλματα χτυπώντας μὲ τρομερὰ χτυπήματα τῆς οὐρᾶς του. Τὰ μακρὰ του μουστάκια, πού οἱ ψαράδες τὰ κάνουνε ὠραῖες πίπες, ὅταν εἶναι ἔξω τὰ τρίβει καὶ κάνει ἕναν ἀνατριχιαστικὸν ἤχο. Λένε ὅτι φοβᾶται τὸ χταπόδι πού τρελαίνεται γιὰ τοὺς ἄστακοὺς. Μέσα στὸ τελλάρο ὅμως πού εἶναι πιασμένοι μαζὺ ὁ ἄστακος τὸ ροκανίζει σὰν νὰ μὴ συμβαίνει τίποτε.

Ἄστέρι, ἄστρι καὶ ἄστρο (τὸ)= ὁ κοινὸς ἀστερίας σὲ ποικιλίες ἄπειρες κάθε εἶδους καὶ μεγέθους. Σέρνεται πολὺ ἀργὰ στὸ πάτο καὶ ζῆ ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τῶν ἄλλων γιὰ τί τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ πιάση. Συνήθως ἔχει πέντε ποδάκια καὶ τὸ κορμί του εἶναι σκληρὸ σὰν σόλα. Ξερένεται στὸν ἥλιο καὶ στολίζει τὰ σπίτια ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ γίνεται εὐθραυστο.

Ἄσπρο ψάρα (τὰ)= τὰ ψάρια πού ἔχουν ἄσπρο χρῶμα ἢ περισσότερο ἄσπρο, ἀσημί ἢ χρυσαφί δηλαδή, γιὰ τί καθαρὸ ἄσπρο χρῶμα δὲν συνταντιέται εὐκολὰ στὴ θάλασσα. Εἶναι, συνήθως, τὰ καλλίτερα, νοστιμότερα καὶ πιὸ ἀκριβὰ ψάρια (συναγρίδες, φαγκριά, λεθρίνια, κέφαλοι κλπ.).

Ἄσυρματος (ὁ)= Ζωύφιο πού ἔχει γιὰ σπίτι μιὰ τρύπα σ' ἕνα βράχο κι' ἀπὸ κεῖ ἀμολάει τὸ μαῦρο πύδι του πού μοιράζεται τρία—τέσσερα καὶ τ' ἀπλώνει τεντωμένα σὰν σύρματα 30—40 πόντους. Ὅταν δῆ κίνδυνο, τὰ μαζεύει μὲ ἀστραπιαία ταχύτητα. Ζῆ σὲ ἤσυχια νερὰ καὶ θάπρεπε νὰ τὸν λένε τηλέφωνο γιὰ τί τοῦλάχιστο σύρματα ἔχει.

Ἄφρο ψάρα (τὰ)= Τὰ ψάρια πού τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς τους τὸ περνοῦν στὴν ἐπιφάνεια σχεδὸν τῆς θάλασσας Π. χ. σαρδέλλες, σταυρίδια, παλαμίδες κλπ. Εἶναι κατὰ κανόνα γρήγορα ψάρια καὶ ἄσπρόψαρα, ζοῦν κοπαδιαστὰ καὶ ταξειδεύουν σὲ μεγάλες ἀποστάσεις.

Βαγιάνα (ἡ)= ἄσπρόγκριζο ψάρι πού ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ σαργοῦ. Εἶναι

κάπως πιὸ χοντροκομμένη, πιὸ παχειά, ὠραῖο μάτι, μαῦρες ξεθωριασμένες ραβδώσεις ὀριζόντιες καὶ μιὰ σκούρα γραμμὴ ἀπὸ τὰ σπάρραχα μέχρι τὴν οὐρά. Ζῆ συνήθως σὲ φυκιῶνες κοντὰ σὲ βράχια.

Βαλανάρι (τὸ)= Ψάρι ἄσπρόγκριζο στὴν κοιλιὰ καὶ σκούρο μολυβένιο στὴν πλάτη, σὰν τῆς παλαμίδας. Μοιάζει κάπως σὰν ξιφίας, ἀλλὰ εἶναι πιὸ μακρουλὸ καὶ μὲ μύτη πιὸ μικρὴ. Ἡ οὐρά του εἶναι ψαλιδωτὴ (φεγγαρωτὴ) καὶ τὸ βάρος του ξεπερνάει τὶς ἑκατὸ ὀκάδες. Τὸ μεγαλύτερο πού εἶδανε ἔδῳ εἶναι 180 ὀκάδες. Εἶναι ἀγριόψαρο κοὶ τρέχει μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα.

Βουταλίδι (τὸ)= Ὑδροβιο πτηνὸ (νηκτικὸ) πού τὸν περισσότερο καιρὸ περνάει βουτώντας μέσα στὴ θάλασσα ψάχνοντας γιὰ ψαράκια. Δὲν τρώγεται γιὰ τί τὸ κρέας του μυρίζει ψάρια. Λέγεται καὶ Λούφα (ἡ).

Βουτηχτή (ὁ)= Εἶδος γλάρου μὲ μικρὸ σῶμα καὶ ἀρκετὰ στίγματα γκριζόμαυρα στὸ κορμί. Ἐνῶ ὁ γλᾶρος κάνει βόλ-πλανὲ γιὰ νὰ κατεβῆ στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας νὰ πιάση κάτι, αὐτὸς ἀπὸ ὅσο ὕψος νᾶναι (καὶ πετάει συνήθως ψηλὰ γιὰ νὰ βλέπη καλλίτερα) κάνει κάθετο ἐφόρμησι σὰν στούκας καὶ ἀρπάζει ὅ,τι δῆ. Τόσο πολλὴ εἶναι ἡ φήρα του πού χώνεται μέσα στὴ θάλασσα, γι' αὐτὸ τὸν βγάλανε καὶ βουτηχτή.

Βλάχος (ὁ)= Εἶναι ἀδερφὸς τοῦ ρουφιοῦ (βλ. λ.) δὲν γίνεται ὅμως παρὰ 4—5 ὀκάδες καὶ ἔχει χρῶμα καστανό.

Βοσκόψαρα (τὰ). Τὶ νὰ βλέπη κανένας κοπάδι ἀπὸ σάλπες, κέφαλους, μπαρούνια, τί νὰ βλέπη σ' ἕνα βουνὸ γιδοπόρβια νὰ βόσκουν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Πέφτουν στὸ χορτάρι πού προτιμᾶνε καὶ βόσκουν πότε κάθετα πότε πλαγιαστὰ κἀνοντας «γιαλισιὲς» μὲ τὶς κοιλιές, ἤσυχια—ἤσυχια ὅσο δὲν ὑπάρχει κίνδυνος.

Βρωμοδέλφινο (τό). Ἐνα πολὺ παρᾶξενο ζῶο πού μοιάζει μὲ νυχτερίδα πού ἔχει ἀπλωμένα τὰ φτερά. Ἐχει καστανόμαυρο χρῶμα, τὸ σῶμα του εἶναι γλειῶδες, δὲν γίνεται πάνω ἀπὸ 20—30 πόντους, κινεῖται μὲ ἀργὲς κινήσεις τῶν φτερῶν του καὶ εἶναι πολὺ ἀποκρουστικὸ στὴ

θέα. Καμμία ἀπολύτως σχέσι καὶ ὁμοιότη-
τα δὲν ἔχει μὲ τὸ δελφίνι.

Γ α ἰ δ ο υ ρ ο π ὅ δ α ρ ο (τὸ) καὶ Ἰσα-
ροῦχι. Ζωύφιο μὲ ἓνα ὄστρακο πού βρῖσκε-
ται κολλημένο ἐπάνω στὰ βράχια. Εἶναι
σάν πεταλλίδα καὶ σάν πατημένος μπόρμ-
πонаς (ἀληθινός) πού τὸ πίσω στριφογυ-
ριστὸ μέρος του ἔμεινε σὲ μιὰν ἄκρη. Τὸ
ὄστρακό του ἀπὸ πάνω ἔχει τὸ χρώμα τοῦ
βράχου καὶ ἀπὸ κάτω εἶναι σάν ἄσημι κα-
θαρό. Γι' αὐτὸ θᾶπρεπε νὰ τὸ λέγανε ἄση-
μοπόδαρο ἢ ἄσημοπέταλο ἢ κάτι τέτοιο.

Γ α μ π α ρ η (ἦ). Μιὰ μεγάλη γαρίδα
πού ἔχει μᾶκρος ἴσαμε 20 πόντους καὶ πού
εἶναι ἄφθοно μόνον στὸ Ἀμβρακικό, ὅπου
ψαρεύεται μὲ γαμπαρόδιχα. Τὸ ὄνομά της
εἶναι Αἰγυπτιακὸ gampar (Ἰταλ. gam-
pero, gampra=πόδι).

Γ α ρ ἰ δ α (ἦ). Ἀδελφὴ τοῦ ἀστακοῦ
καὶ τῆς γάμπαρης πολὺ μικρὴ καὶ πολὺ
διαφανὴς (ιδίως μέσα στὸ νερό). Ἔχει καὶ
αὐτὴ ποδαράκια κάτω ἀπὸ τὸ κορμί, δυνα-
τὴ οὐρά, μακρὰ μουστάκια καὶ πεταγμένα
σάν τοῦ μπόρμπολα μάτια. Ζῆ μὲς' τὰ χορ-
ταράκια σὲ ἡσυχὰ νερά καὶ ἀρπάζει ὅ,τι
βρῆ ψόφιο γιατί ὅ,τι ἔχει ζωὴ τὴν κυνη-
γᾶει αὐτὴ πού εἶναι δειλὴ, ἀδύνατη καὶ
ἀνυπεράσπιστη καὶ τὸ βάζει στὰ πόδια (κα-
τὰ πίσω) σάν τρελλὴ μὲ τὴν πρώτη ὑπο-
πτὴ κίνησι καὶ μὲ τὰ περιέργια μάτια της
πεταγμένα. Αὐτὴ ἡ περιέργεια εἶναι πού
τῆς τρώει τὸ κεφάλι, γιατί ὅταν βάλῃ στὴ
θάλασσα τὴν πόχα ἢ ἓνα κοφίνι ὃ ψαράς,
αὐτὴ μὲ τὴν παρῆα της πηγαίνουν μέσα
καὶ ψάχνουν κι' ἔτσι τὴν παθαίνουν γιατί
γρήγορα τὸ νερὸ φεύγει κάτω ἀπ' τὰ πό-
δια τους. Εἶναι ὠραιότατος δόλος καὶ ὠ-
ραιότατο φαγητό, ἀφοῦ καὶ ὠμὴ τρώγεται.

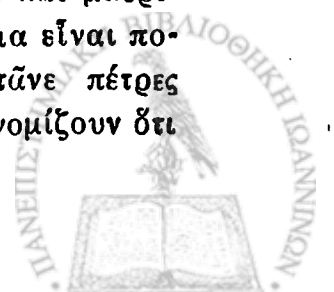
Γ α τ ο ς (ὀ)= Εἶδος σκυλλόψαρου μὲ
κάτι μικρὲς βούλες στὸ κορμί του πού μό-
λις διακρίνονται. Εἶναι πιὸ μικρὸς ἀπὸ τὰ
συνηθισμένα σκυλλόψαρα, λαίμαργος καὶ
ἐπιθετικός, ἀλλὰ μὲ κρέας ὑπόξυνο.

Γ ε λ ἄ ρ ι (τό). Μικρὸ μακρόστενο πε-
τρόψαρο μὲ ὠραιότατα χρώματα σὲ ρα-
βδώσεις ἀπὸ τὸ κεφάλι μέχρι τὴν οὐρά,
ἀπὸ σκοῦρο καφὲ πού εἶναι στὴ ράχη μέ-
χρι κίτρινο, στὴν κοιλιά. Θαρραλέο καὶ ἀπὸ
τὰ πιὸ ἔξυπνα ψάρια. Αὐτὸ κάνει τὴν ἀρ-
χὴ νὰ τσιμπήσῃ στ' ἀγκίστρι κι' εἶναι ὃ

κράχτης γιὰ τὰ ἄλλα πού ζηλεύουν νὰ τὸ
βλέπουν νὰ τρώῃ. Ξέρει καλὰ τὸν κίνδυνο
του ἀγκιστριοῦ γι' αὐτὸ δὲν τὸ πιάνει πο-
τὲ ἀπὸ τὴ μύτη. Ἔχει πολὺ νόστιμο κρέας
ἀλλὰ εἶναι πολὺ μικρὸ καὶ δὲν γίνεται πά-
νω ἀπὸ 20 πόντους.

Γ ι α λ ἰ σ ι ο ς (ὀ). Ἔχει τὰ περισσότε-
ρα ὀνόματα ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη μιὰ καὶ λέγε-
ται θαλασσινός, θαλασσόπουτσος, ψῶλος,
ψωλή, ψωλιόγκος, καὶ ὅλα αὐτὰ ἀπὸ τὸ μα-
κρόστενο κυλινδρικό του σχῆμα. Εἶναι ἀ-
κίνητος κάτω στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας σὲ
ἄμμο ἢ σὲ μπίρο καὶ τὸ δέρμα του εἶναι
σκοῦρο καὶ σκληρὸ μὲ κόμπους. Ὅταν τὸν
πατήσῃς βγάζει ἓνα παχύρευστο ἄσπρο ὑ-
γρὸ πού τὸ τινάζει μὲ δύναμι καὶ κολλάει
σάν μῦξα. Τὸ μᾶκρος του δὲν περνᾶει τοὺς
20 πόντους. Οἱ ψαράδες τὸν πιάνουν τὸν
ἀνοίγουν καὶ παίρνουν ἀπὸ μέσα τὸ κρέας
του πού εἶναι ἄσπρο καὶ πολὺ καλὸ γιὰ
δόλωμα.

Γ λ ἄ ρ ο ς (ὀ). Τὸ χιλιотραγουδημένο
πουλι τῆς θάλασσας πού ὅσο καὶ νὰ τὸν
λένε τὰ τραγούδια ἄσπρο, κάτασπρο καὶ
χιονᾶτο δὲν εἶναι ποτὲ ἐντελῶς ἄσπρος ἀλ-
λὰ ἔχει πάρα πολὺ γκριζο καὶ μαῦρο στὰ
φτερά του. Μερικοὶ εἶναι τόσο μαῦροι πού
θὰ ζήλευαν καὶ οἱ καρκαῖες τὴ μαυρίλα
τους. Ὁ τόπος μας δὲν τοὺς πολυσυμπα-
θαίει γιατί πέφτουν κατὰ κοπάδια στὶς ἑ-
ληθὲς πού εἶναι ἀφύλαχτες καὶ σηκώνουν
ὀλόκληρο ἄλῶνι καὶ γιατί ὅταν ἔρχονται
προμηνύουν κακοκαιρίες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φω-
νὴ τους πού εἶναι ἀποκρουστικὴ καὶ μοιά-
ζει κάπως μὲ τοῦ κόρακα. Ὅταν ἀκούσουν
δυναμίτη εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους πού θὰ
τρέξουν ν' ἀρπάξουνε γι' αὐτὸ εἶναι ἐνο-
χλητικοί. Στὴν κατοχὴ πού τὰ μπουρλότα
πέφτανε τόνα πάνω ἀπ' τ' ἄλλο οἱ ψαράδες
εἶχαν ἓνα γλᾶρο δεμένο ζωντανὸ στὴ πλώ-
ρη τῆς βάρκας κι' ἔτσι οἱ ἄλλοι δὲν τολ-
μοῦσαν νὰ πλησιάσουν γιὰ ν' ἀρπάξουν ψά-
ρια. Τὰ μικρὰ τοῦ γλάρου, τὰ **Γ λ α ρ ὀ ν ι α**
εἶναι πιὸ σκοῦρα ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ
ἕστερα γεράζοντας γίνονται πιὸ μαῦροι.
Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ λένε: «Πῶς πάνε τὰ
παιδιά σου γλᾶρε; Ὅσο πάνε καὶ μαυρί-
ζουν». Αὐτὰ τὰ μικρὰ γλαρόνια εἶναι πο-
λὺ κουτά. Τὰ παιδιά τοὺς πετᾶνε πέτρες
ἀπὸ τὴν παραλία καὶ αὐτὰ νομίζουν ὅτι

τούς πετάνε καρμέλλες και πέφτουν να τις πιάσουν, κι' ας φωνάξουν οι γέροι οι γλάροι. Τὸ κρέας του τὸ τρώνε μερικοὶ ἀλλὰ μυρίζει ἄσχημα και εἶναι σκληρό.

Γ λ ύ τ σ α (ή). Ἐνα ἰδιότροπο σκουλήκι πὸν ζῆ στὸν ἄμμο τῆς θάλασσας ἀλλὰ μόνον σὲ σημεῖα πὸν χύνονται ὄχεοί. Οἱ ψαράδες βγάζουν τὸν ἄμμο αὐτὸ πὸν μυρίζει πολὺ ἄσχημα και τὸν ξεδιαλέγουν μὲ τὸ δάχτυλο ἐπάνω σὲ μιὰ πέτρα και ρίχνοντας πότε πότε νερό. Ἐτσι πιάνουν τὴ γλύτσα και τὴ βάζουν σ' ἓνα κουτὶ μὲ λίγο λεβιδόχορτο γιὰ νὰ ζήσει και νὰ μὴ πεταχτῆ ἔξω γιὰτὶ εἶναι πολὺ ζωηρὸ και εὐκίνητο ζώυφιο. Γύρω—γύρω στὸ κορμί της ἔχει πάρα πολλὰ ποδαράκια πὸν τὰ κουνάει μὲ ταχύτητα και ὅσα κομμάτια και νὰ τὴν κόψης συνεχίζουν νὰ κουνιῶνται. Παρ' ὄλη τὴ βρωμα τοῦ ἄμμου και τὶς φωνὲς ἀπὸ τὰ σπύτια τῆς παραλίας γιὰτὶ ἡ βρωμα φτάνει σ' αὐτά, οἱ ψαράδες τὴ μαζεύουνε μὲ μεγάλη εὐχαρίστησι γιὰτὶ εἶναι ὁ πιὸ καλὸς δόλος γιὰ κάθε εἶδους ψάρι.

Γ λ ῶ σ σ α (ή). Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ παράξενα πλάσματα τοῦ βυθοῦ. Εἶναι σὰν νὰ πῆρες ἓνα κανονικὸ ψάρι και τὸ πάτησες μὲ ὀδοστρωτῆρα. Ἐτσι τὸ σῶμα του ἔγινε σὰν τηγαλίτα ἀλλὰ τὰ μύτια του ἔμειναν ἀπὸ πάνω και κοιτάζουν ἀλλοίθωρα. Τὸ στόμα της ἔμεινε ἀπὸ τὴ μπάντα και τρώει λοξά. Σέρνεται πάντα στὸ πάτο και γι' αὐτὸ εἶναι πατόψαρο. Ἐχει τὴν ἱκανότητα νὰ παίρνει τὸ χρῶμα τοῦ περιβάλλοντος ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή, πὸν εἶναι και τὸ μοναδικὸ ὄπλο της γιὰ τοὺς πάρα πολλοὺς ἐχθρούς της, γιὰτὶ ἔχει πολὺ νόστιμο κρέας.

Γ ό ν ο ν (ὀ). Ἐτσι λέγονται μ' ἓνα ὄνομα ὄλα τὰ ψαράκια πὸν ἔχουνε βγῆ μόλις ἀπὸ τὸ αὐγὸ τους και δὲν ξέρει κανένας

τὶ θὰ γίνουνε αὐτὰ τὰ διαφανῆ πραγματὰκια μὲ τὸ κεφαλάκι τὸ ἀσημένιο και τὴν ἀσημένια γραμμὴ, τὴ μόνη πὸν διακρίνεται ἀπὸ τὸ σῶμα τους, βῶπες ἢ λαυράκια.

Γ ό π α και **Β ῶ π α** (ή). Ἡ βῶψ τῶν ἀρχαίων, ἡ ἀγελαδομόρφη δηλαδὴ. Κι' ἔκαναν πολὺ καλὰ πὸν τὴ βγάλανε ἔτσι γιὰτὶ ἔχει ὠραῖο μάτι πὸν θὰ τὸ ζήλευε και ἡ Θεὰ Ἡρα, και κεφάλι πλατὺ ἀπὸ πᾶν σὰν βωδινο. Ζῆ κοπαδιαστὰ και εἶναι ἀφρόψαρο. Ἐχει χουσοκίτρινο χρῶμα στὰ πλευρὰ και σκουρο καφετὶ στὴ ράχη. Γίνεται συνήθως γύρω στοὺς δέκα πόντους ἀλλὰ καμμιά φορὰ πετυχαίνουν κάτι ἑκατοδραμισίες πὸν βάζουν κάτω σὲ γεῦσι και συναγρίδα. Ψαρεύονται μὲ πετονιὰ και δόλωμα γλύτσα, ψωμοτύρι ἢ καλαμαράκι ἀλλὰ πολλὲς πιάνονται μόνον μὲ δίχτυα και γριγριά.

Γ ο υ β ι ά ς (ὀ) και γουβιὸς (ὀ). Εἶναι ἡ πιὸ ἡλίθια ὑπαρξι τοῦ βυθοῦ γι' αὐτὸ και τοὺς χαζοὺς ἀνθρώπους τοὺς λένε γουβιάδες. Κι' ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ εἶναι τεμπέλης και ἀκαμάτης. Κάθεται ὠρες ὀλόκληρες ἀκίνητος και περιμένει. Γύρω του γίνεται πανδαιμόνιο ἀπὸ τὰ ἄλλα ψάρια πὸν τσιμπᾶνε τὸ ἀγκίστρι και αὐτὸς δὲν κουνιέται, παρὰ κάνει μιὰ ξαφνικὴ ἔκεί πὸν νομίζεις ὅτι κοιμήθηκε, χάφτει τὸ δόλωμα και κατ' εὐθεῖον γιὰ τὸ καλάδι. Τὸ κορμί του εἶναι στρογγυλωπὸ και μακρὺ και τὸ κεφάλι του πολὺ μεγάλο και μὲ μάγουλα φουσκωμένα σὰν μπουνταλᾶς πὸν εἶναι και τὸ χρῶμα του εἶναι ἀσπρουλιάριχο και ποῦ και ποῦ κηφέ. Ἐχει νόστιμο κρέας και γίνεται ἐξαιρετικὴ σοῦπα και τὸ σπουδαιότερο πιάνεται εὐκόλα γιὰ νὰ ἱκανοποιῶνται και οἱ ἀτζαμηδες ψαράδες. Ἀλλὰ γουβιάς στὸ μυαλὸ εἶναι και θὰ μένη.

(Συνεχίζεται)

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ;

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ*

(ΑΝΕΚΔΟΤΑ)

[ΒΡΑΒΕΙΟΝ "ΗΠΕΙΡ. ΧΡΟΝΙΚΩΝ,, (1926)

108

ΤΗΣ ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ ΚΟΥΛΑΣ

Στὸ βουνὸ μιὰ βοσκοπούλα ἔβοσκε τ' ἄρνια
Ράχες, πέτρες καὶ λαγκάδια τᾶχε συνοδιά.
Καὶ μιὰν ὄμορφη φλογέρα βάσταε στὴν ποδιά
Λάλησε καὶ τὴ φλογέρα τᾶηκουσα κι' ἐγὼ
"Ἦθελα νὰ τὴ ζυγώσω κάτι νὰ τῆς πῶ
Πᾶη γιὰ νερὸ στὴ βρύση σμίξαμεν τὰ δυὸ
— Καλὴ μέρα βοσκοπούλα κόρη μοναχῆ
— Καλὴ μέρα κυριέ μου, πῶς κι' ἦρθες ἐδῶ
— "Ἐχασα τὰ πρόβατά μου ψάχνω νὰ τὰ βρῶ
— Τᾶχασες τὰ πρόβατά σου σύρε νὰ τὰ βρεῖς
— Στ' ὄνομά σου πῶς σὲ λένε κόρη μοναχῆ
— Στ' ὄνομά μου μὲ λέν Κούλα, πῶς καὶ μὲ ρωτᾶς
— "Ἐχεις μάν' ἔχεις πατέρα, ἔχεις ἀδερφό;
— 'Απὸ μαν' ἀπὸ πατέρα εἶμαι ὄρφανῆ
— 'Ορφανῆ καὶ σὺ κυρά μου, ὄρφανὸς κι' ἐγὼ
"Ἐλα νὰ γενοῦμε ταίρι καὶ νὰ ζοῦμ' οἱ δυό.

109

ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ

Κάτου στὸν πέρα μαχαλᾶ, στὸν πέρα καὶ τὸν δῶθε

* Συνέχεια ἐκ προηγουμένου, σελ. 644.

Ἐκεῖ ἔναι πύργος γιάλινος μὲ κρουσταλένια τζάμια
 Μέσα κοιμᾶται μιὰ ξανθιά, μιᾶς χήρας θυγατέρα
 Μὲ τὰ μαλλιά της ξέπλεχα στὶς πλάτες της ριμένα
 Τὸ πῶς νὰ τὴν ξυπνήσομε, τὸ πῶς νὰ τῆς τὸ εἶποῦμε
 Νὰ τῆ ραντίσω μὲ ρακὶ σκιάζομαι μὴ μεθύσει
 Νὰ τῆ ραντίσω μὲ νερὸ σκιάζομαι μὴ κρυώσει
 — Ξύπνα καημέν' Ἀναστασιά, ξύπνα καημένη κόρη
 Ξύπνα ν' ἀνάψεις τὴ φωτιά, νὰ σβῆσεις τὸ λυχνάρι
 Γιατὶ μᾶς πῆρ' ἡ χαραυγὴ τὸ δόλιο μεσημέρι
 — Πῶς νὰ σκωθῶ λεβέντη μου ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά σου
 Μπερδεύθηκαν τὰ μαλάκια μαζί μὲ τὰ δικά σου.

110

ΕΧΑΛΑΣ' Η ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Ἐχάλας' ἡ Παραμυθιά καὶ γίνηκε λιβάδι,
 Λιβάνι γιὰ τὰ πρόβατα, τσαῖρι γιὰ τὰ γίδια
 Κι' ὁ πιστικὸς ποὺ τᾶβουσκε ἄξιος καὶ παλληκάρι
 Βαστάει μεσοῦλα γι' ἄρματα καὶ γκιόξια γιὰ τσαμπράζια,
 Διαβαίν' ἡ Μάρω τοῦ Παπᾶ ἡ ἀραβωνιασμένη
 Μὲ τὸ γιορτάνι στὸ λαιμὸ τὸ φλωροκαπνισμένο
 Ποὺ τῶφκιασ' ὁ ἀφέντης της κι' ὁ γυιὸς τῆς πεθερᾶς της
 — Μάρω τὸ ποῦ εἶν' ὁ ἀφέντης σου κι' ὁ γυιὸς τῆς πεθερᾶς σου
 — Ὁ ἀφέντης μου στὴν ἐκκλησιά κι' ὁ κάλλιος μου στὸ σπίτι.

Ποβλ: Ἀραβαντινοῦ ἀρ: 201

111

ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ

— Ἀναστασιά ἀπὸ τ' Ἄγραφα τί μοῦ κουνᾶς τὸ χέρι
 Μαζί θὰ τὸ περάσομε τοῦτο τὸ καλοκαίρι
 Ἐνα νερὸ θὰ πίνομε κι' ἕνα ψωμί θὰ τρῶμε
 Καὶ χῶρια θὰ κοιμούμεστε ὅσο ν' ἀνταμωθοῦμε.
 Θυμᾶσ' ὄντας σέ φίλησα στὸν πλάτανο στὴ βρύση;
 — Τώρα τὰ φύλλα πέσανε καὶ ποιὸς θὰ μαρτυρήσει
 — θὰ μαρτυρήσ' ὁ πλάτανος θὰ μαρτυρήσει ἡ βρύση.

112

ΤΗΣ ΜΑΡΟΥΣΙΩΣ

Γιὰ ἰδέστε τὸ μαργιόλικο τ' ἀναθεματισμένο

Πῶς σέρνει τὸ φεσάκι του σὰ νᾶειναι μεθυσμένος,
 Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι μέθυσμα μᾶηδε κρασί πιωμένο
 Ἡ ἀγάπη τὸν βαλάντωσε κι' εἶναι βαλαντωμένος
 —Σαράντα κίτρινα φλωριά σ' ἓνα κλωνί μετάξι
 Πάρ'τα Μαρούσιω μιὰ βραδιά, πάρ'τα Μαρούσιω βράδι

113

ΤΟΥ ΜΕΝΟΥΣΙΑΓΑ

Ὁ Μπιρμπίλης, ὁ Ρεσούλης κι' ὁ Μενούσιαγας,
 Σὲ κρασοπουλεῖο πηγαῖναν γιὰ νὰ φᾶν νὰ πιοῦν
 Κεῖ ποῦ τρώγαν καὶ ποῦ πῖναν καὶ ποῦ γλένταγαν
 Κάτι πέσαν σὲ κουβέντα γιὰ τὶς ἔμορφες
 —Ὁμορφὴ γυναῖκα πῶχεις ρὲ Μενούσιαγα
 —Ποῦ τὴν εἶδες, ποῦ τὴν ξέρεις καὶ τί μολογᾶς
 —Ψὲς τὴν εἶδα στὸ πηγάδι πόπαιρνε νερό
 Καὶ τῆς δίνω τὸ μαντίλι καὶ μοῦ τῶπλυνε
 Καὶ τῆς εἶπα καὶ δυὸ λόγια καὶ τῆς ἄρεσαν
 —Ἄν τὴν εἶδες, ἂν τὴν ξέρεις πὲς μας τί φορεῖ
 —Κόκκινο φουστάνι ἔχει παρδαλὴ ποδιά.
 Ὁ Μενούσης μεθυσμένος πάει τὴν ἔσφαξε
 Τὸ πρωτὶ ποῦ ξεμεθάει πάει τὴν ἔκλαιγε:
 —Σήκου ρούσα, σήκου χήνα, σήκου λυγαριά
 Σήκου λούσου καὶ χτενίσου κι' ἔμπα στὸ χορὸ
 Νὰ σὲ ἴδουν τὰ παλληκάρια νὰ μαραίνονται
 Νὰ σὲ ἰδῶ κι' ἐγὼ ὁ καημένος νὰ σὲ χαίρομαι.

114

ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΑ ΣΟΠΕΤΟΥΣΑΝ

Παλληκάρια σοπετοῦσαν στὸ κρασοπουλεῖο
 Τὶς γυναῖκες ἐπαινοῦσαν γιὰ τὴν ὀμορφιά
 Καὶ τοὺς ἄντρες ἐπαινοῦσαν γιὰ τὴ λεβεντιά
 —Σὰν τ' Ἀντώνη τὴ γυναῖκα δὲν εἶναι καμιὰ
 —Ποῦ τὴν εἶδες, ποῦ τὴν ξέρεις ποῦ τὴ μολογᾶς
 —Μέσ' στὸ γκιουλμπαξὲ τὴν εἶδα ποῦ σεργιάνναγε
 —Σὰν τὴν εἶδες καὶ τὴν ξέρεις τί ροῦχα φορεῖ
 —Ἄσπρο φερεντζὲ φοροῦσε καὶ λιανὰ κουμπιὰ
 Καὶ τροῦρω τὸ λαιμὸ τῆς κίτρινα φλωριά
 Σκώθ'κ' ὁ Ἀντώνης μεθυσμένος καὶ τὴν ἔσφαξε
 Τὸ πρωτὶ ποῦ ξεμεθάει πάει τὴν ἔκλαιγε
 —Σήκου τζίκω, σήκου πάπια, σήκου νεραντζιά
 Σήκου ντύσου κι' ἄρματώσου κι' ἔμπα στὸ χορὸ.

115

Τ' ΑΚΟΥΣ ΜΑΥΡΟΔΕΡΟΥΛΑ ΜΟΥ

(Χορός)

- ΩΡΕ—Τ' άκοϋς μαυρο-
 —Τ' ΑΚΟΥΣ ΜΑΥΡΟ—δερούλα μου
 —Τ' ΑΚΟΥΣ ΜΑΥΡΟΔΕΡΟΥΛΑ ΜΟΥ
 —Τί λέγουν για τ' έμένα
- Τ' άκοϋς μαυροδερούλα μου τί λέγουν για τ' έμένα
 Θέλουν να μέ σκοτώσουνε δπ' άγαπάω έσένα.
 —Μή σκιάζεσαι λεβέντη μου, μη βάνεις μέ τὸ νοῦ σου
 "Έχω άδέρφια δώδεκα ξαδέρφια δεκαπέντε
 "Έχω φίλο τὸ δήμαρχο καί μπάρμπα τὸ Βαγγέλη

116

ΕΚΙΝΗΣ' Ο ΓΙΑΚΟΥΠΑΓΑΣ (*)

- "Εκίνησ' ὁ Γιακούπαγας καί στή Μαρίγια παίνει
 —Καλησπέρα Μαρίγια μου—Καλῶς τον τὸν Γιακούπη
 —Μαρίγια ποῦν ὁ άφέντης σου, ποῦναι κι' ὁ Παναγιώτης
 —'Ο 'Αφέντης μου δέν εἶν' έδῶ μήτε κι' ὁ Παναγιώτης
 'Εβήκε ντέβρι στὰ χωριά, ντέβρι στὰ βλαχοχώρια
 Βήκε να μάσει τ' ἄσπρα του, να μάσει τὰ φλωριά του
 —Μαρίγια μου στήν πίστη σου, στήν πίστη πὸ πιστεύεις
 Τὸ ποιὸς εἶν' ὁ καλλίτερος ἐγὼ ἢ ὁ Παναγιώτης
 —Στήν ὁμορφιά στή λεβεντιά κάλλια εἶν' ὁ Παναγιώτης
 Στὸ σφίξιμο, στ' άγκάλιασμα κάλλια εἶν' ἡ άφεντιά σου

Ποβλ. 'Αραβαντινοῦ ἀρ. 269

117

ΕΝΑΣ ΝΤΕΡΒΙΣΗΣ ΔΙΑΒΑΙΝΕ

- "Ενας ντερβίσης διάβαινε στή μέση τὸ παζάρι
 "Ελαμψ' ὁ τόπος ἔλαμψε, ἔλαμψε τὸ παζάρι
 Μιά μπέησσα τὸν άγνάντευε ἀπὸ τὸ παραθύρι
 —"Ωρα καλή ντερβίση μου καλά να πᾶς καί νᾶρθεις
 Καί στὰ καλά γυρίσματα να γύρεις ἀπὸ μένα
 "Έχω δυὸ λόγια να σοῦ εἰπῶ καί δυὸ να σοῦ μιλήσω.

118

ΕΣΕΝΑ ΠΡΕΠΟΥΝ Τ'ΑΡΜΑΤΑ

Έσένα πρέ—ΕΣΕΝΑ ΠΡΕ—πουν τάρματα—ΝΑ
 Τὰ ρούχινα γελέκια
 —ΑΜΑΝ ΜΩΡ' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩ—

Έσένα πρέπουν τάρματα τὰ ρούχινα γελέκια
 Έσένα κι' ἄλογο καλὸ νὰ περπατᾶς καβάλλα
 Νὰ πᾶς κατὰ τὸ Ντέλβινο κατὰ τὸ Ντελβινάκι
 Νὰ ἴδεις τὶς Ντελβινιώτισσες, τὶς Ντελβινιωτοπούλες
 Πῶς πλένουν πῶς λευκαίνουνε καὶ μοσχοσαπουνίζουν.

Ποβλ. Ε. Τζιάτζου «Τραγουδ. Σαρακατα.» ἀριθ. 170:

119

ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΩΣ

Σήκου Δημήτρω μ' κι' ἄλλοξε καὶ βάλε τὰ χρυσά σου
 Καὶ πᾶμε ἀπάνου στ' Ἄγραφα, ψηλὰ στὸ Καρπενήσι
 Κι' ἐκεῖ θὰ κάμεις τὸ παιδί κι' ἐγὼ θὰ τὸ βαφτίσω
 —Τὸ βάφτισα τὸ μύρωσα κι' ἔβγα τ'ὄνομά σου
 Στὰ μάτια μοιάζει τὸν παπᾶ, στὰ φρύδια τὸ δεσπότη
 Καὶ στ' ἄργυρό του τὸ κορμί ὁμοιάζει τὸν κουμπάρο.

120

ΤΗΣ ΧΑΪΔΩΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΠΟΒΟ

Βάρεσ' ὁ ἥλιος στὰ βουνὰ καὶ καίγει τὰ χορτάρια
 Κι' ἡ Χαΐδω ἀπὸ τὸ Πόποβο μὲ τὰ πλατιά σειράδια
 μαραίνει παλληκάρια
 Ἄσπροποδάρη πού βαστάει, μέση λιανὴ πού σέρει
 —Κρῖμα νὰ σῶρθαι Χαΐδου μου παραξενιά μεγάλη
 Ἐζούρλανες τρία χωριά, τρίγια κεφαλοχώρια
 Ζοόρλανες καὶ τὰδέρφια μου τοὺς τρεῖς Κουτζαμπασήδες
 —Ἀνάθεμά σε μάνα μου κι' ἐσύ κι' ἡ προξενιά σου
 πού μέδωκες τῶν πιστικῶν καὶ τῶν γελαδαραίων
 —Ἄν δέ ο' ἄρέσει Χαΐδω μου, ρίξε καὶ σκότῳσέ τον
 —Κι' ἐγὼ μάνα τὸν σκότῳσα, τὸν ἔχω σκοτωμένο
 Καὶ μέρες τώρα τέσσερες στὸ τάλαρο ριμένο
 —Σκούντρα νὰ σῶρθαι Χαΐδω μου καὶ ροβολιὰ μεγάλη
 Π' ἀνθρώπιασες τὸ Πόποβο, ποῦηταν κεφαλοχώρι.

ΤΗΣ ΧΑΪ·ΔΩΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΠΟΒΟ

—Τί νά σοῦ κάμω Χαΐδω μου, ἐσὺ θέλεις παιγνίδια
 Κι' ἐγὼ νά παίξω δὲν μπορῶ, οὐδὲ καὶ νά γελάσω,
 Θέλεις στὴν κούνια βάλε με, θέλεις στή σαρμανίτσα
 Μὲ τὰ ποδάρια κούναμε καὶ μὲ τὰ χέρια γνέσε,
 Μὲ τὰ γλυκὰ χειλάκια σου ψηλὸ τραγούδι πὲς μου.

Τ' ἀκοῦτε σεῖς οἱ ἀνύπαντρες κι' οἱ γ' ἀραβωνιασμένες
 Φλωριά νά μὴ ζηλέψετε τὰ ἔρημα τὰ γρόσια
 "Ὅπως τὰ ζήλεψα κι' ἐγὼ καὶ πῆρα βερεμιάρη,
 Τοῦ φκιάνω δεῖπνο δὲ δειπνᾶ, γιόμα δὲ γιοματάει,
 Τοῦ στρώνω πέντε στρώματα, πέντε προσκεφαλάκια

—Σήκου Βερέμη πλάγιασε, σήκου, πέσε κοιμήσου
 Νά βρεῖς τ' Ἀπρίλη τίς δροσιές, τοῦ Μάη τὰ λουλούδια.
 Τ' ἀκοῦτ' ἐσεῖς οἱ ἀνύπαντρες κι' οἱ γ' ἀραβωνιασμένης
 Φλωριά νά μὴ ζηλέψετε, τὰ ἔρημα τὰ γρόσια
 Μὸν νά ζηλέψτε λεβεντιὰ κι' ὄμορφα παλληκάρια.

Ποβλ. Passow DLXXVII

ΠΑΛΛΗΚΑΡΑΚΙΑ ΜΟΥ

Παλληκαράκια μου
 Γρεβενιτιώτικα
 μωρ' καὶ Ζαγοριανὰ
 τί μὲ κοιτάζετε
 μωρ' καὶ μαραίνεστε
 καὶ δὲ μοῦ κραίνετε.
 Ἡ σκύλα ἢ μάνα μου
 μικρὴ μὲ πάντρεψε
 καὶ μ' ἀραβώνιασε
 στὰ ξένα μέδωσε
 μωρ' καὶ στὰ μακρινὰ
 μωρ' μέσα στή Φραγκιά
 σὲ Φράγκα πεθερὰ
 σαῖτα μὲ φτερὰ,
 σὲ Φράγκο πεθερὸ
 μαχαίρι κοφτερὸ
 καὶ δυὸ ἀντράδερφα
 μωρ' τὰ λιγόνερα
 καὶ τὸ μικρότερο
 τ' ἀλιὸ ζαβότερο

ταχιά μέ ξύπναγε
 πὸ τὰ μεσάνυχτα
 — Ξύπνα νυφούλα μου
 καί σήκωσ' τὸ παιδί
 καί πάλε φάσκωσ' το
 καί πάρ' τὴ ρόκα σου
 κι' ἔβγα στὴν πόρτα σου
 καί κάμ' ἓνα κλωνί
 τρεῖς τέσσερες ὄργυιές.

Προβλ. Ἀραβαντινοῦ ἀριθ. 276

123

ΤΗΣ ΛΕΝΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΟΝΟΔΕΝΤΡΙ

Ἐλένη κάτσε φρόνιμα, κάτσε ταπεινωμένα
 Ἐλένη ποιὸς σὲ φίλησε καί σ' ἄφησε σημάδι
 Ἐλένη τὰ μαλλάκια σου ὄλο χρυσάφι τᾶχεις
 Ἐλένη τὰ χειλάκια σου τί νοστιμάδες ἔχουν
 Ἐλένη τ' εἶσαι νόστιμη σὰν πέρδικα ψημένη
 Ἐλένη τὸ κορμάκι σου σὰ κυπαρίσι στέκει
 Ἐλένη κι' ἡ μεσοῦλα σου εἶναι σὰ δαχτυλήθρα,
 Ἐλένη τὰ ποδάρια σου σὰν περιστέρια τρέχουν

124

ΜΙΑ ΠΑΠΑΔΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΓΑΛΕΙΟ

Μιά Παπαδιά στὸν ἀργαλειὸ τὰ πόδια της κουνάει
 Καί μέ τὸ νοῦ της ἔλεγε καί μέ τὸ λογισμό της
 — Δέν τότε θέλω τὸν παπᾶ, τὸν τράγο μέ τὰ γένια
 Μὸν θέλω τσοπανόπουλο νὰ παίζει τὴ φλογέρα

(Συνεχίζεται)

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΚΙΤΣΟΥ

Δρος Π., Ὑποδιευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

(Πορίσματα ἀπὸ εἰδικὴ ἔρευνα)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὰ παιδικὰ βιβλία, πὸν ἀποτελοῦν μιὰ πολύτιμη κιβωτὸ μὲ τὸν θησαυρὸ τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας, μποροῦν ν' ἀποβοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ ἀποτελεσματικώτερα μέσα γιὰ τὴν προοδευτικὴ ἐκκόλαψη καὶ κάρποφορία τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου στὸν ἐξελισσόμενον ἄνθρωπο. Καθὼς πηγάζουν ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴ ζωὴ, ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ τρέφουν τὴ γνωστικὴ, τὴν ἠθικὴ, τὴν αἰσθητικὴ καὶ θρησκευτικὴ συνείδηση τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ τὸ βοηθοῦν νὰ λύη πρακτικὰ προβλήματα τοῦ βίου του καὶ νὰ αἰσθάνεται μιὰ πηγαία φιλότητα πρὸς τὸν συνάνθρωπο.

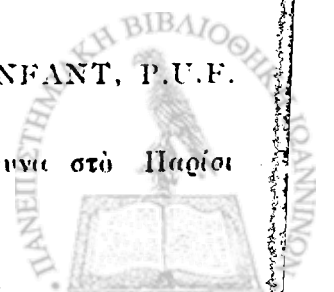
Γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ αὐτὴ ἡ συμβολὴ τῶν παιδικῶν βιβλίων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀργανωθοῦν οἱ προσπάθειες δημιουργίας των καὶ ἀποδοτικῆς χρησιμοποίησέως των. Ἡ συστηματικὴ μελέτη τῶν εὐνοϊκῶν καὶ ἐπιβλαβῶν συνθηκῶν τῆς φυσιολογικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ ὠδήγησε στὴν παιδαγωγικὴ ἐκείνη θέση, κατὰ τὴν ὁποία κανεὶς πλέον δὲν δέχεται, ὅτι ὅλα γιὰ τὸ παιδὶ μποροῦν καὶ ὀφείλουν νὰ τακτοποιηθοῦν μὲ τὴν ἐλεύθερη ἐνέργεια τῆς φύσεως ἢ τῆς κοινωνίας (1). Ὅπως κρίνεται ἀναγκαῖος ὁ ἔλεγχος τοῦ βιολογικοῦ περιβάλλοντος, γιὰ νὰ μειωθῇ τὸ ὕψος τῶν παιδικῶν ἀσθενειῶν καὶ τῆς παιδικῆς θνησιμότητος, ἔτσι, σὲ ἐποχὴ ἐμφανίσεως σημαντικῶν τεχνικῶν ἀνακαινίσεων, πὸν ἐπιδροῦν καὶ μεταβάλλον τὰ ἦθη τῆς ζωῆς, θεωρεῖται ἀπαραίτητος καὶ ὁ ἔλεγχος τοῦ ἠθικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἀνθρώπου (2). Μεταξὺ τῶν στοιχείων αὐτοῦ τοῦ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος, περιλαμβάνονται ὁ κινηματογράφος, τὰ εἰκονογραφημένα περιοδικὰ ἔντυπα καὶ τὰ ἐξωσχολικὰ βιβλία. Σὲ μερικὲς χώρες, μὲ προηγημένες τὶς ἐπιστῆμες τῆς ἀγωγῆς, ἔχουν ἐνεργηθῆ σχετικὲς μελέτες, οἱ ὁποῖες εἶχαν ὡς πρακτικὸ ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον τὴν κατανόηση τῆς μορφωτικῆς των δυνάμεως ἀλλὰ καὶ τὸν συντονισμὸ τῶν δραστηριοτήτων ὅλων ἐκείνων, πού, μὲ τὸ μόχθο τους, τὴν κλίση τους, τὶς δαπάνες των καὶ τὴν ἀγάπη τους, συμβάλλουν στὴ δημιουργία καὶ στὴ χρησιμοποίησι αὐτῶν τῶν στοιχείων τοῦ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος τοῦ παιδιοῦ (3).

1. ENFANCE. No special, 1956, P.U.F. Paris, p. 3.

2. LOISIRS ET FORMATION CULTURELLE DE L' ENFANT, P.U.F. Paris, 1956.

1. Les Ciné—Clubs des jeunes, Enfance, 1956, Paris.

Les livres pour enfants, Enfance, 1956, Paris. (Εἰδικὴ ἔρευνα στὸ Παρίσι γιὰ τὰ παιδικὰ βιβλία).

Ἡ συστηματικὴ ὁμῶς ἔρευνα ἐπὶ τῶν ἐξωσχολικῶν βιβλίων συναντᾷ σόβαρὰ προβλήματα: α) Τὰ βιβλία σὲ κάθε χώρα ἔχουν μιὰ ἱστορία, μιὰ παράδοση, ἐνῶ σύγχρονα εἶναι συνδεδεμένα μὲ τὴν ἐποχὴ τους, τὴν ἐποχὴ μας, στὴν ὁποίᾳ ὀφείλουν τὸν τρόπο τῆς ὑπάρξεώς των. Ἔτσι συμβαίνει νὰ δυσκολεύεται ὁ ἐρευνητὴς νὰ διακρίνῃ τὰ σύγχρονα δεδομένα ἀνάμεσα στὰ στοιχεῖα τῆς παραδόσεως (ιδέες, ἀξιολογικὲς κρίσεις, μέσα καὶ τεχνικὴ ἐκτύπώσεως καὶ ἐμφανίσεως, ἐπιδράσεις στὶς προτιμήσεις τῶν παιδιῶν κλπ.). β) Ἡ ἐπίδραση τῶν βιβλίων δὲν ἐπιτελεῖται συλλογικά, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν κινηματογράφο, οὔτε συγχρονισμένα σ' ὅλους τοὺς ἀναγνώστας, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ περιοδικά, γιὰ νὰ ἔχωμε κοινὲς ἐντυπώσεις καὶ παραπλήσιες ἐπιδράσεις καὶ συναισθήματα. Ἡ μορφωτικὴ ἐνέργεια τοῦ βιβλίου εἶναι σποραδική, περισσότερο διεσπαρμένη στὰ ἄτομα καὶ σὲ διάφορα χρονικὰ σημεῖα· γι' αὐτὸ εἶναι λιγώτερο ἐκδηλῆ, περισσότερο ποικίλη καὶ κατὰ συνέπεια δύσκολα ὑπολογίσιμη. γ) Ὁ καθορισμὸς τῆς καταλληλότητος ἑνὸς βιβλίου στὴ συναισθηματικότητά καὶ στὴν ἀφομοιωτικὴ ἰκανότητα τοῦ παιδιοῦ εἶναι δύσκολο ἔργο, γιατί ἀπαιτεῖται ἐναρμόνιση σὲ πολλὰ λεπτομέρειες τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἐμφανίσεως τοῦ βιβλίου πρὸς τὶς ψυχικὰ καταστάσεις καὶ ἰκανότητες τοῦ παιδιοῦ. Οἱ δυσκολίες αὐτὲς ἀναγκάζουν τὸν κάθε ἐρευνητὴ ν' ἀπευθύνεται σ' ὅλους ἐκείνους, πὺν συμμετέχουν στὴ δημιουργία, στὴν κυκλοφορία καὶ στὴ χρησιμοποίησιν τοῦ βιβλίου.

Στὴ χώρα μας, δυστυχῶς, δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη πορίσματα ἐρευνῶν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος τοῦ παιδιοῦ καὶ εἰδικώτερα ἐπὶ τῶν ἐξωσχολικῶν βιβλίων, πὺν ἀποτελοῦν ἕνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ περιβάλλοντος ('). Οἱ προθῆκες ὁμῶς τῶν βιβλιοπωλείων εἶναι γεμᾶτες ἀπὸ παιδικὰ ἀναγνώσματα. Γονεῖς καὶ συγγενεῖς τῶν παιδιῶν προσφέρουν στὰ τέκνα τους ποικίλα βιβλία κατὰ τὶς ἐορτὲς τῶν Χριστουγέννων, κατὰ τὴν ὀνομαστικὴ τους ἐπέτειο, κατὰ τὶς διακοπὲς καὶ κατὰ τὶς ἐξετάσεις ὡς δῶρα ἢ ὡς βραβεῖα. Κατὰ τὴν ἀγορά, δυσκολεύονται στὴν ἐκλογή ὅσοι ἔχουν οἰκονομικὰς δυνατότητες, ἐνῶ οἱ πτωχοὶ οἰκογενειάρχαι καὶ οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου δὲν μποροῦν νὰ προσφέρουν στὰ παιδιὰ τους αὐτὰ τὰ μέσα γιὰ μόρφωση καὶ πνευματικὴ τέρψη. Τὸ πρόβλημα τῆς καταλληλότητος καὶ ἀγορᾶς τῶν παιδικῶν βιβλίων μένει ἄλυτο καὶ πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ συστηματικὰ ἀπ' ὅλες τοὺς τὶς πλευρὰς.

Μὲ τὴν πρόθεση νὰ συμβάλωμε κάπως στὴ λύσιν αὐτοῦ τοῦ προβλήματος, ὠργανώσαμε εἰδικὴ ἔρευνα, μὲ τὴν ὁποία ἐπιδιώκομε: α) νὰ ἀποκαλύψωμε τὰ μερικώτερα θέματα δημιουργίας (συγγραφῆς—ἐκδόσεως) τῶν παιδικῶν βιβλίων, β) νὰ συγκεντρώσωμε στοιχεῖα γιὰ τὰ βιβλία πὺν κυκλοφοροῦν, γ) νὰ ἀναλύσωμε τὴ θέση καὶ τὴ νοοτροπία τοῦ παιδιοῦ ἐναντι τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ δ) νὰ διατυπώσωμε συμπεράσματα γιὰ τὴν καταλληλότητα τῶν παιδικῶν βιβλίων.

Μὲ εἰδικὰ ἐρωτηματολόγια, πὺν ἀπευθύναμε σὲ συγγραφεῖς, ἐκδότας, ζωγράφους, κριτικούς, βιβλιοπώλας, γονεῖς, ἐκπαιδευτικούς καὶ παιδιὰ συγκεντρώσαμε ἀρκετὰ στοιχεῖα. Δυσκολίες καὶ ἐπιφυλάξεις συναντήσαμε πολλὰς ἀπὸ ποικίλους λόγους. Αἰσθανόμαστε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐχαριστήσωμε ὅλους ἐκείνους, πὺν θέλησαν καὶ μπόρεσαν νὰ παρεννεθοῦν μὲ τὶς ἀπαντήσεις των στὴν «κοινὴ τράπεζα τῶν συζητήσεών» μας γιὰ ἕνα θέμα μεγάλης μορφωτικῆς σημασίας γιὰ τὰ Ἑλληνοπούλα.

Μὲ τὴ μελέτη μας αὐτὴ, δὲν νομίζομε, ὅτι ἀντιμετωπίζονται στὴν ὁλότητά τους καὶ κατὰ τρόπο ἀπόλυτα συστηματικὸ τὰ θέματα τοῦ παιδικοῦ βιβλίου στὴ χώρα μας. Πιστεύομε, ὁμῶς, ὅτι ἀνοίχθηκε κάποιος δρόμος γιὰ τὴν εὐρύτερη ἔρευνα τοῦ προβλήματος; ἀφοῦ πραγματοποιήθηκε μιὰ πρώτη «συνάντησιν» ἀν-

1. Περιοδικά: Σχολεῖο καὶ Ζωὴ 1962—1963, Σχολικὰ Χρονικὰ 1962—63, Ἐπιστ. Βῆμα Διδ/λου 1962—63.

θρώπων, πού ἐργάζονται καὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ ἐξωσχολικὸ ἀνάγνωσμα τῶν ἑλληνοπαίδων. Ὁ καρπὸς ἀπ' αὐτὴ τὴ «συνάντηση» προσφέρεται τώρα, γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς ἐκδότας, τοὺς ζωγράφους, τοὺς βιβλιοπώλας, τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς καὶ τοὺς γονεῖς, ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑπεύθυνους τῆς παραγωγῆς, κυκλοφορίας καὶ χρησιμοποίησεως τοῦ βιβλίου.

Στὸν συγγραφέα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ εὐχὴ νὰ κατανοηθῇ ἡ σημασία τέτοιων ἐρευνῶν στὸν τόπο μας καὶ νὰ συνειδητοποιηθῇ ἡ ἀνάγκη ἰδρύσεως Ἰνστιτούτων τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀγωγῆς, πού θὰ ἀναλάβουν εὐρύτερες καὶ συστηματικότερες ἐρευνες στὰ μεγάλα θέματα ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν τοῦ τόπου μας καὶ τοῦ καιροῦ μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'ον

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ι. ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ι.—Τὸ ἐρωτηματολόγιο πρὸς τοὺς συγγραφεῖς:

- Ἐρώτηση 1η Για ποιὸς λόγους καὶ μὲ ποιῆς συνθήκες εἶχατε ἀποφασίσει νὰ γράψετε βιβλία γιὰ παιδιά;
- Ἐρώτηση 2α Ποῖα πρέπει νὰ εἶναι, κατὰ τὴν γνώμη σας, τὰ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς βιβλίου πού γράφεται γιὰ παιδιά;
- Ἐρώτηση 3η Ποιὸ σκοπὸ προπαντὸς ἐπιδιώκετε οεῖς;
- Ἐρώτηση 4η Νομίζετε, ὅτι στὴν παιδικὴ φιλολογία πρέπει νὰ ὑπάρχουν παλαιὰ θέματα; Νομίζετε ὅτι ὁ ρόλος τοῦ συγγραφέα γιὰ παιδιά εἶναι νὰ χρησιμοποιῇ τὰ παλαιὰ θέματα δίδοντάς τους μία νέα ζωὴ ἢ ὁ ρόλος του εἶναι πιὸ πολὺ ν' ἀναζητᾷ νέα θέματα μὲ νέα ἐπεισόδια;
- Ἐρώτηση 5η Γράφετε πολλὰς φορὰς φανταστικὰς σκηνὰς (μύθους, ὑπερφυσικά καὶ θαυμαστά ἐπεισόδια); Τί εἶδους;
- Ἐρώτηση 6η Φροντίζετε νὰ γνωρίσετε τὴ γνώμη τῶν παιδιῶν γιὰ τὰ ἔργα σας;
Τῶν γονέων; τῶν ἐκπαιδευτικῶν τῶν ψυχολόγων καὶ τῶν εἰδικῶν πού ἀσχολοῦνται μὲ παιδιά;
- Ἐρώτηση 7η Τί σκέπτεσθε γιὰ τὸ ρόλο τῶν ἐκδοτῶν; τοῦ Τύπου; τῶν Δημοσίων Ἀρχῶν;
- Ἐρώτηση 8η α) Τί περιμένετε ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνας εἰκονογραφῆσεως τῶν βιβλίων σας;
β) Ἀποδίδετε μεγάλη σπουδαιότητα στὴν τυπογραφικὴ ἐμφάνιση τῶν ἔργων σας;
γ) Σ' αὐτὰ τὰ δύο ζητήματα λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ γνώμες σας;
- Ἐρώτηση 9η α) Ἀσχολεῖσθε οεῖς μὲ τὴ διάδοση τῶν ἔργων σας;
β) Ἐχετε πληροφορίες γιὰ τὸ κοινὸ, στὸ ὁποῖο φθάνουν τὰ βιβλία σας;
- Ἐρώτηση 10η Δικὲς σας ἰδιαιτέρες παρατηρήσεις.

II. — Οί άπαντήσεις: Ἀπήντησαν οί συγγραφείς παιδικῶν βιβλίων: κ. κ. Δ. Γιᾶκος, Τάκης Δόξας, Τάκης Λάππας καί Κα Ἀγλαΐα Μεταλληνού.

III. — Τὰ δεδομένα ἀπό τοὺς συγγραφείς καί τὰ σχετικὰ πορίσματα.

1.—Τὰ κίνητρα, ἀπό τὰ ὁποῖα οί λογοτέχναι γράφουν βιβλία γιά παιδιά, εἶναι ποικίλα: α) Τὸ ἐνδιαφέρον τους νά προσφέρουν καλὴ πνευματικὴ τροφή στὰ δικά τους τέκνα, τοὺς ὀδηγεῖ στὴν ἐνασχόληση μὲ τὸ παιδικὸ βιβλίον καί γεννάει τὴν ἐπιθυμία συμβολῆς καί μὲ δικά τους ἔργα στὴν ἱκανοποίηση τῆς τάσεως τῶν παιδιῶν τους γιά διάβασμα. β) Ἡ φιλοδοξία νά πλησιάσουν ἄλλους προηγούμενους λογοτέχναις, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἀξιολογήθηκαν ὡς σημαντικά καί ἐπρόσφεραν χαρὲς καί πνευματικὲς ἀπολαύσεις στὰ παιδιά καί τοὺς ἐφήβους. γ) Ἡ ἱκανοποίηση μιᾶς ἐσωτερικῆς ἀνάγκης νά θυμηθοῦν τὸν παιδικὸ ἑαυτό τους, νά διατηρήσουν τὸ «παιδιάτικο στοιχεῖο» μέσα τους, πού διακρίνεται ὡς ἀσίγαστη ὁρμὴ πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ ἐλπιδοφόρα σχέδια πρὸς τὸ μέλλον, ν' ἀναβαπτισθοῦν στὴν «καθαρότητα» τῆς παιδικῆς ἡλικίας, νά ἐπιτύχουν τὴν «προσωπικὴ τους καταφυγή» στὴν ἀγνότητα αὐτῆ, τώρα, πού ὁ ἑαυτός των φέρει τὸ βάρος μιᾶς πλησμονῆς ἀπὸ τὴ ζωὴ καί ἔχει τὴν ἀνάγκη ν' ἀναβαπτισθῆ στὴν καθαρότητα. δ) Ἡ πρόθεση νά ζήσουν τὴ συγκίνηση μὲ τὸ νά συνομιλοῦν (μὲ τὰ ἔργα τους) μὲ τὴν ὁμορφὴ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ καί νά προσφέρουν σ' αὐτὴ τὶς ὑπηρεσίες των. ε) Ἡ ἐπιθυμία νά καλύψουν μιὰ ἔλλειψη σὲ μιὰ κατηγορία βιβλίων, πού τὰ κρίνουν ἀπαραίτητα γιά τὸν πνευματικὸ ὄπλισμό τοῦ παιδιοῦ. στ) Μποροῦν ἀκόμη νά εἶναι κίνητρα συγγραφῆς παιδικῶν βιβλίων ἡ ἀγάπη ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία τῶν ἰδίων τῶν συγγραφέων πρὸς τὰ βιβλία καί ἡ ἀνάγκη ἱκανοποιήσεως τώρα κάποιων σχετικῶν πόθων, πού γεννήθηκαν τότε, ἡ ἐπιθυμία συμμετοχῆς στὶς προθέσεις ἑνὸς διαγωνισμοῦ συγγραφῆς παιδικῶν βιβλίων ἢ καρπώσεως τῶν σχετικῶν ὠφελημάτων τῆς προκηρύξεως.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ κίνητρα αὐτὰ χαρακτηρίζονται γιά τὴν ἀόλυτη ἀγνότητά τους. Οἱ περισσότεροι, λοιπόν, ἀπὸ τοὺς λογοτέχναις παιδικῶν βιβλίων ζοῦν μιὰ ἔντονη ἀγάπη γιά τὸ παιδιάτικο στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου, αἰσθάνονται μιὰ ζωερὴ χαρὰ νά συνομιλοῦν νοερά μαζί του, νά εἶναι παιδαγωγοί του. Ἡ κοινωνία, ἡ πολιτεία, οἱ γονεῖς ὀφείλουν νά ἐνθαρρύνουν, ἀπὸ τὴν πλευρά τους καί μὲ τὸν τρόπο τους, τὶς ἀγνὲς καί ὠραῖες αὐτὲς προθέσεις τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ λόγου, πού προσφέρονται μ' ἀληθινὸ πάθος στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἀνθρώπου. Τὸ παιδικὸ βιβλίον πρέπει νά εἶναι ἔργο Τέχνης καί κάθε ἔργο Τέχνης διακρίνεται γιά τὴν πηγαία καί ἀγνή παρόρμηση τοῦ δημιουργοῦ του· οἱ συγγραφεῖς, πού ζοῦν μιὰ τέτοια εὐγενικὴ παρόρμηση, πρέπει νά τυχαίνουν κάθε προσοχῆς καί ὑποστηρίξεως, γιά νά ὀλοκληρῶνουν τὶς καρποφόρες προσπάθειές των.

2.—Ὡς πρὸς τὰ χαρακτηριστικὰ ἑνὸς βιβλίου, πού γράφεται γιά παιδιά, ὅλοι οἱ λογοτέχναι συμφωνοῦν, ὅτι κύριο γνώρισμά του πρέπει νά εἶναι ἡ ἀπλότητά του, ἡ λιτότητά του, δηλαδὴ παραδέχονται, χωρὶς πολλὰ συζητήσεις, τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς παιδικῆς ἡλικίας καί τὴν ἀνάγκη παροχῆς ἀνάλογης μὲ τὴ φύση τῆς τροφῆς. Κοντὰ σ' αὐτὴ τὴν ἀπλότητα, θεωρεῖται ἀπαραίτητη καί ἡ προσπάθεια νά κατευθυνθῆ κάπως καί ὁ παιδικὸς στοχασμός, χωρὶς ὅμως ἡ ἐπιδίωξη αὐτῆ νά πάρῃ τὴ μορφή διδασχῆς. Ἄν ἀναλύαμε τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀπλότητος, θά λέγαμε, ὅτι ἕνα παιδικὸ βιβλίον πρέπει νά διακρίνεται γιά τὴν καθαρότητα στὴν ἔκφραση μὲ μιὰ

γλώσσα ὀρθή, ἀκριβῆ, κατανοητή, γιὰ τὴν σταθερότητα στὴ δράση τῶν προσώπων, γιὰ τὴ χρησιμότητα στὴ σκέψη καὶ γιὰ τὴν ἀγνότητα στὰ αἰσθήματα. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ἀπλᾶ, καθαρὰ, σαφῆ καὶ κατάλληλα γιὰ τὸ παιδικὸ πνεῦμα. Τὰ ὑπόλοιπα στοιχεῖα ἐξαρτῶνται, ὄχι τόσο ἀπὸ τὴν τεχνικὴ, ὅσο ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ παιδί, ἀπὸ τὸ ταλέντο καὶ τοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ λογοτέχνη. Ὅφειλομε, ὁμῶς, ἐδῶ, νὰ προσθέσωμε, ὅτι ὅλες οἱ ιδέες πρέπει νὰ παρουσιασθοῦν στὰ παιδιὰ μὲ περισσότερη ὅσο τὸ δυνατόν δράση τῶν προσώπων, παρὰ μὲ ψυχολογικὴ ἀνάλυση, μιὰ δράση μὲ ἀπλᾶ μέσα κι' ἐνέργειες γιὰ τὰ παιδιὰ ἡλικίας 6—10 ἐτῶν καὶ μὲ μέσα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς γιὰ παιδιὰ 12 ἐτῶν καὶ ἄνω. Πρέπει, ἐπίσης, νὰ τονίσωμε, γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς παιδαγωγούς, τὴν ὀρθὴ πρόθεση τῶν συγγραφέων ν' ἀποφεύγουν τὸ διδασκισμὸ, διότι ἡ μορφή καὶ τὸ κύριο στοιχεῖο ἐνὸς ἔργου Τέχνης πρέπει νὰ διαφέρουν ἀπὸ τὴ μορφή καὶ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ ἐνὸς σχολικοῦ μαθήματος, ἔστω καὶ ἂν ὁ ἄπώτερος σκοπὸς τῶν πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος (διάπλαση ἀνθρώπων μὲ συναίσθηση τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου μέσα τους).

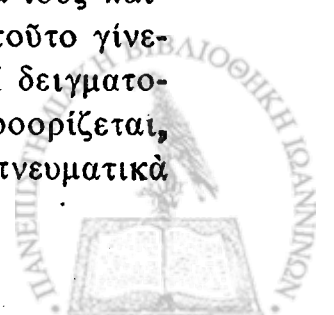
3.—Οἱ σκοποὶ, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκουν οἱ λογοτέχναι, ἀναφέρονται στὴν καλαισθητικὴ ἀγωγή, στὴν καλλιέργεια ψυχικῶν δυνάμεων, στὴν προσφορά κατὰ τρόπο εὐχάριστο γνήσιου, ἀληθινοῦ, ἱστορικοῦ ὕλικου. Κοντὰ σ' αὐτὲς τὶς ἐπιδιώξεις θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσωμε, κατὰ τὴν γνώμη μας, τὴν πρόθεση νὰ παρουσιασθοῦν στοὺς νέους ἀνθρώπους τὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ τῶν, γιὰ νὰ γίνουιν δεκτὰ ἀπ' αὐτοὺς καὶ ν' ἀντιμετωπισθοῦν μερικὲς λύσεις, νὰ καλλιεργηθῆ τὸ διαφέρον γενικὰ γιὰ τὸν σύγχρονο κόσμον ἢ γιὰ τὸ παρελθὸν καί, τέλος, ν' ἀντιληφθῆ τὸ παιδί, ὅτι ἔχει στὰ χέρια του ἓνα ἔργο τέχνης, στὸ ὁποῖο βρίσκει τὴ διαρκῆ ἀναψυχῆ. Ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις τῶν λογοτεχνῶν μας διαφαίνεται βέβαια ὅτι αὐτοὶ γράφουν μὲ συνείδηση τῆς σημασίας τοῦ παιδικοῦ βιβλίου, ἀλλὰ πιστεύουν, ὅτι τὰ σχολικὰ βιβλία παρουσιάζουν «φιασιδωμένη τὴν ἱστορίαν στὰ ἑλληνόπουλα» καὶ ὅτι ἡ σχολικὴ ἐργασία διακρίνεται γιὰ τὸν «μονόχρωτον φρονηματισμόν». Ἴσως οἱ συγγραφεῖς μας νὰ στηρίζουν τὴν πίστη τους αὐτὴ σὲ δεδομένα· ὁφείλομε, ὁμῶς, ἐδῶ νὰ τονίσωμε ὅτι, κατὰ τὶς διδασκτικὲς ἀρχὲς τῆς σύγχρονης παιδαγωγικῆς, ἡ ἠθικὴ διάπλαση τοῦ ἐξελισσόμενου ἀνθρώπου δὲν ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸν μονοχόμωτον φρονηματισμόν, οὔτε μὲ τὴν παρουσίαση στὰ παιδιὰ τῶν ἐπιτευγμάτων μόνον τῶν προγόνων τους ἢ τῶν ἐπιτυχῶν γενικὰ ἐνεργειῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μὲ τὴν παρουσίαση καὶ τῶν μειονεκτημάτων καὶ τῶν ἀποτυχιῶν, γιὰ ν' ἀποκτήσουν οἱ μαθηταὶ πλήρη συνείδηση τῆς ἀνθρώπινης οὐσίας καὶ τῆς ζωῆς. Οἱ περισσότεροι ἐκπαιδευτικοὶ καὶ κυρίως οἱ νεώτεροι γνωρίζουν αὐτὰ καὶ θὰ πρέπη νὰ μεριμνοῦν γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ στὴν πράξη αὐτῶν τῶν ἀξιωμάτων. Ἐξ ἄλλου, γιὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, οἱ νοθεῖες κι' οἱ πολιτικὲς σκοπιμότητες μιᾶς ἐποχῆς δὲν μποροῦν νὰ ἰσχύουν στὴν παιδείαν, ἢ ὁποῖα ἀποβλέπει στὴν διάπλαση τοῦ διανοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ κριτηρίου τοῦ νέου πολίτη.

4.—Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν παιδικῶν βιβλίων οἱ συγγραφεῖς πιστεύουν, ὅτι ὑπάρχουν παλαιὰ θέματα ποὺ «ἔχουν μιὰ ζωὴ, ποὺ δὲν σβῆνει ποτέ», καὶ τὰ ὁποῖα, κατάλληλα ἐμφανιζόμενα, μποροῦν νὰ ἐγείρουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδιοῦ· θεωροῦν ὁμῶς οἱ περισσότεροι πρὸς πολὺ ἐνδιαφέροντα γιὰ τὰ παιδιὰ τὰ νέα θέματα, ποὺ τὰ κάνουν κοινωνοὺς στὸν «παλμόν, ποὺ σφίξει κι' ἀναστατώνει τὰ πάντα γύρω τους». Ἄν δεχθοῦμε ὁμῶς ὅτι τὸ παιδικὸ βιβλίον εἶναι κυρίως ἔργο Τέχνης, τότε θὰ πρέπη οἱ λογοτέχναι μας νὰ αἰσθάνωνται ἐλεύθεροι νὰ ἐμπνευσθοῦν ἀπὸ τὴν παλαιότερη ἢ τὴν σύγ-

χρονη ζωή και να δημιουργήσουν το έργο τους με όλες τις άλλες αρετές του. Οί φορείς κάθε θετικού πάθους δημιουργίας, όπως μπορούν να είναι και οί συγγραφείς. ζούν ιδιαίτερες στιγμές έμπνεύσεως και, με μυστικές ένδοτερες δυνάμεις, σμιλεύουν το δημιούργημά τους· το έργο τους αξιολογείται ανάλογα με τη δύναμη, που έχει να δημιουργή στον τιμητή του τη συναίσθηση της ανθρωπιάς του ανθρώπου, του μεγαλείου του, της αξίας του διά μέσου των αιώνων. Το παιδί, το ιδιαίτερο τουτο όν, που δεν παύει να είναι παιδί του ανθρώπου, θα ενδιαφερθῆ για το έργο εκείνο, ανεξάρτητα από το παλαιό ή το νέο θέμα του, που αφήνει τη συναίσθηση ότι αποκτάει ολοένα και περισσότερη κατανόηση της γνωστικής, της ηθικής, της θρησκευτικής και της αισθητικής συνειδήσεώς του, πληρέστερη δηλαδή κατανόηση της ανθρώπινης ούσίας του. Έτσι, θα μπορούσαμε γενικά να δεχθούμε, ότι ενδιαφέροντα στα παιδιά θα είναι όποσδήποτε τα κείμενα, που προσφέρουν γνώσεις για τα μυστικά της φύσεως και της ζωής, που καλλιεργούν τη συνείδηση των σχέσεων του ανθρώπου με τους συνανθρώπους του και που προσφέρουν αισθητική χαρά και ίκανοποίηση με την παρουσία σ' αυτά του ωραίου στη φύση ή στα καλλιτεχνικά έργα και της αρμονίας των δεσμών του ανθρώπου με το σύμπαν.

5.—Οί συγγραφείς χρησιμοποιούν στα επεισόδια των κειμένων τους και τη δημιουργική φαντασία τους, γιατί θεωρούν, ως ποῦμε, φυσικό να είναι ο κόσμος της φαντασίας ο κόσμος τους, άλλ' επιμένουν πολύ να δίνουν την αληθοφάνεια στα δημιουργήματά της. Η παρεμβολή παιδιών ως φανταστικών προσώπων, χωρίς υπερφυσικές ενέργειες είναι πράγματι επιτυχημένη κι' απαραίτητη ενέργεια. Γενικά, είναι αδύνατο, όταν γράφη κανείς για παιδιά, να μη ανατρέχη στη φαντασία, αλλά πρέπει να ξεύρη να βρίσκη το φανταστικό στοιχείο και να το ύφαινη στην-πραγματικότητα. Τα παιδιά όλα αγαπούν τους μύθους, παρατηρούν οί παιδαγωγοί, διότι συστοιχούν προς τη μυθοπλαστική ικανότητα της ηλικίας τους, ίκανοποιούν το παιδικό πνεῦμα, όταν αγωνιῶ, με τις μυθικές λύσεις που δίνουν σε δύσκολα προβλήματα, και είναι προσαρμοσμένοι στην πνευματική κατάστασή τους με την άπλοποίηση και σχηματοποίηση των προσώπων, των πράξεων και των συναισθημάτων. Ένω όμως ακούουν ευχάριστα τα μυθικά στοιχεία τα παιδιά, ξεύρουν να διακρίνουν τους δυο κόσμους, τον φανταστικό και τον πραγματικό· ή αγάπη τους προς το φανταστικό στοιχείο δεν τους καταστρέφει τη διάθεση για παρατήρηση της πραγματικότητας, τη διάθεση για συλλογές και πατριδογνωστική έρευνα, ούτε έλαττώνει το πρακτικό πνεῦμα στις ενέργειές των. "Υστερα απ' αυτές τις παρατηρήσεις πολλών παιδαγωγών, για τις όποιες θα επανέλθωμε σ' άλλο σημείο της μελέτης αυτής, θα μπορούν οί συγγραφείς παιδικών βιβλίων να εργάζονται σαν αληθινοί καλλιτέχναι, να ύφαινουν με τη γόνιμη φαντασία τους επεισόδια γύρω από τις αιώνιες αρετές και κακίες της ανθρωπότητας, να παίρνουν άφορμές από λαϊκούς μύθους, να έπεξεργάζονται κατάλληλες διασκευές εισάγοντας και σύγχρονα κοινωνικά στοιχεία.

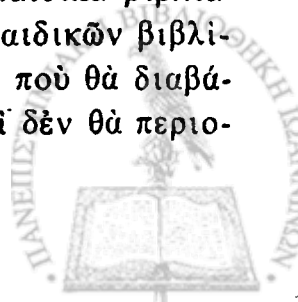
6.—Οί γνώμες των παιδιών για τα βιβλία θεωρούνται απαραίτητες από τους συγγραφείς. Είναι, όμως, δύσκολο τουτο γι' αυτούς. Γι' αυτό μερικοί προτιμούν να τα διαβάσουν πρώτα στα δικά τους ή στα συγγενικά τους παιδιά κι' ύστερα προχωρούν στη δημοσίευσή τους. Δεν ξεύρω, αν τουτο γίνεται για όλα τα παιδικά βιβλία, που εκδίδονται στη χώρα μας. Η δειγματοληψία γνώμων για ένα έργο από εκείνους, για τους όποιους προορίζεται, θεωρείται σήμερα απαραίτητη τόσο για τα υλικά όσο και για τα πνευματικά

μέσα τῆς ζωῆς. Οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἐπίσης θὰ μποροῦν νὰ δώσουν πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὶς ἐντυπώσεις τῶν παιδιῶν ἢ τῶν μαθητῶν γιὰ τὰ βιβλία, ποὺ ἐδιάβασαν. Οἱ ψυχολόγοι τῆς παιδικῆς ἡλικίας μποροῦν νὰ δώσουν στοιχεῖα γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς παιδικῆς ψυχῆς καὶ οἱ θεωρητικοὶ τῆς Παιδείας νὰ πληροφορήσουν γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ὠφελοῦν τὸ παιδί. Ἡ ἀναζήτηση ἀπὸ μέρους τῶν συγγραφέων γνωμῶν τῶν παιδιῶν, τῶν γονέων, τῶν ψυχολόγων καὶ τῶν παιδαγωγῶν πρέπει νὰ θεωρηθῆ καθήκον τουσεῖτε πρὶν ἐκδώσουν τὸ βιβλίον τους, γιὰ νὰ ἐπιφέρουν ἀνάλογες μετατροπές, εἴτε μετὰ τὴν κυκλοφορία του, γιὰ νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψη τους πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ ὅ,τι ἀρέσει καὶ ὅ,τι ὠφελεῖ τὸ παιδί. Ἀπαραίτητο, ὅμως, εἶναι νὰ ὑποκινοῦν οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ τὰ παιδιά νὰ γράφουν τὶς ἐντυπώσεις των στοὺς συγγραφεῖς τῶν βιβλίων, ποὺ ἐδιάβασαν, ὅπως ἐπίσης κι' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θὰ ἔχουν νὰ ἐπιτελέσουν χρήσιμο ἔργο ἂν ἀποστέλλουν μὲ δική τους πρωτοβουλία στοὺς συγγραφεῖς τὶς δικές των γνώμες ἢ πληροφορίες, τὶς ἀπηχήσεις, ποὺ βρίσκουν στὰ παιδιά τους τὰ διάφορα βιβλία· δὲν πρόκειται μόνον γιὰ ἓνα χρέος εὐγενείας, ποὺ ἐκπληρώνεται μὲ τὴν ἔκφραση συγχαρητηρίων ἢ εὐχαριστιῶν στὸ συγγραφέα, ποὺ πρόσφερε πνευματικὴ τροφή κι' ἀπόλαυση στὰ παιδιά τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκτέλεση μιᾶς πράξεως ποὺ θὰ ἔχη εὐεργετικὲς τὶς συνέπειές της πάλι στὰ παιδιά τους, στὰ παιδιά τῆς χώρας μας, μὲ τὰ ὀλοένα βελτιούμενα παιδικὰ βιβλία.

7.—Οἱ συγγραφεῖς, γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου τους, θεωροῦν ἀπαραίτητο τὸ μόχθο, τὴν εὐσυνειδησία καὶ τὴ συμβολὴ τῶν ἐκδοτῶν, τοῦ τύπου καὶ τῶν Δημοσίων Ἀρχῶν. Στὴ χώρα μας, κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, οἱ ἐκδοτικοὶ Οἴκοι Πεγλιβανίδη, Ἀλικιώτη, Παπαδημητρίου, Σιδέρη καὶ ἄλλων ἄρχισαν, τὰ τελευταῖα χρόνια, μιὰ καλὴ προσπάθεια στὶς παιδικὲς ἐκδόσεις μὲ ἀρκετὴ τὴ συναίσθηση εὐθύνης γιὰ τὸ ἔργο τους ἐναντι τοῦ παιδιοῦ. Εἶναι, ὅμως, πολλὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζουν καὶ τὸ κυριώτερο εἶναι τὸ κόστος τῶν βιβλίων, ποὺ ἐκδίδουν, ὥστε νὰ μὴ γίνεταί κατορθωτὸ νὰ εἶναι φθηνὸ τὸ παιδικὸ βιβλίον καὶ ἔτσι προσιτὸ στὶς οἰκονομικὲς δυνατότητες τῶν λαϊκῶν τάξεων καὶ τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου. Ἐνα σοβαρὸ ζήτημα μεταξὺ συγγραφέων καὶ ἐκδοτῶν δημιουργεῖται συχνὰ στὴν ὥρα τῶν συζητήσεων γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρουσιαζομένου χειρογράφου ἀπὸ τὸν συγγραφέα· οἱ συγγραφεῖς θὰ ἔχουν τὶς ἀντιλήψεις των, τὶς ιδέες των καὶ τὶς πρωτοτυπίες των, ἐνῶ οἱ ἐκδόται, τὶς περισσότερες φορές, προσδέονται στὰ συνηθισμένα καὶ ἀνησχοῦν γιὰ τὴν ἐπιτυχία πρωτότυπων ἔργων. Ὁ τύπος, δυστυχῶς, κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, δὲν βοηθεῖ ὅσο θὰ ἔπρεπε· οἱ κριτικὲς εἶναι σπάνιες καὶ τὰ παρεχόμενα στοιχεῖα γιὰ τὰ νέα παιδικὰ βιβλία εἶναι ἐλάχιστα· οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἀναμένουν ὑπεύθυνες γνώμες κι' ἀντικειμενικὲς κρίσεις, γιὰ νὰ βοηθηθοῦν στὴν ἐκλογή τῶν βιβλίων, ποὺ θ' ἀγοράσουν ἢ θὰ συστήσουν· οἱ συγγραφεῖς θὰ ἔχουν ἐπίσης νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν εὐρεῖα κι' ἀντικειμενικὴ παρουσίαση τῶν βιβλίων τους ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἄποψη οἰκονομικῆς ἢ ἠθικῆς ἱκανοποιήσεως, ἀλλὰ κι' ἀπὸ τὴν ἄποψη συγκεντρώσεως κρίσεων, ποὺ θὰ τοὺς χρησιμεύσουν γιὰ τὴ συνέχιση ἢ τὴ βελτίωση τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τους.

Οἱ Δημόσιες Ἀρχὲς μποροῦν νὰ ἐνισχύουν τὶς σχολικὲς βιβλιοθηκὲς, τὰ παιδικὰ περιοδικὰ, ποὺ θὰ παρουσιάζουν συχνὰ τὰ καλὰ παιδικὰ βιβλία· θὰ μποροῦν ἀκόμη νὰ ὀργανώνουν διαγωνισμοὺς συγγραφῆς παιδικῶν βιβλίων (ἀναθέτοντας τὴν κρίση σὲ λογοτέχνας καὶ παιδαγωγούς, ποὺ θὰ διαβάσουν προσεκτικὰ καὶ ὑπεύθυνα τὰ προσφερόμενα κείμενα καὶ δὲν θὰ περιο-

ρισθούν στην εμπιστοσύνη τους στο γνωστό συγγραφέα ή σ' επιπόλαιες ματιές στον πίνακα περιεχομένων και στον πρόλογο). Οί Δημόσιες Ἀρχές, πού είναι υπεύθυνες για τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας σ' ἓναν ἔθνικὸ χῶρο, ὀφείλουν νὰ κατανοήσουν, ὅτι τὸ παιδικὸ βιβλίον ἀποτελεῖ σημαντικὴ τροφή για τὴ νέα γενεὰ σήμερα καὶ ὅτι οἱ συγγραφεῖς παιδικῶν βιβλίων εἶναι οἱ προσφιλέστεροι παιδαγωγοὶ αὐτῆς τῆς γενεᾶς· γι' αὐτὸ κι' ἡ βοήθεια στὸ ἔργο τους πρέπει νὰ ἐκδηλώνεται πρόθυμα, συστηματικὰ καὶ με συναισθησὴ ἀκέραιας τῆς εὐθύνης.

8.— Ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες εἰκονογραφῆσεως τῶν παιδικῶν βιβλίων κι' ἀπὸ τοὺς τυπογράφους περιμένουν οἱ συγγραφεῖς νὰ πάρουν ἐπάνω τους ἓνα μεγάλο βάρος τῆς ἐπιτυχίας τοῦ βιβλίου. Οἱ εἰκόνες σ' ἓνα βιβλίον ἀποτελοῦν συγκεκριμένη ἔκφραση τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν συναισθημάτων, βοηθοῦν στὴν πληρέστερη κατανόηση τοῦ περιεχομένου καὶ τέρπουν αἰσθητικὰ τὸν ἀναγνώστη. Ἡ τυπογραφικὴ ἐμφάνιση διαθέτει μ' εὐμένεια τὸν ἀναγνώστη πρὸς τὸ βιβλίον, εὐκολύνει αὐτὸν στὴν κατανόηση καὶ δὲν τὸν κουράζει με τὰ κανονικὰ στοιχεῖα του, τίς κατάλληλες ἀποστάσεις τῶν στίχων, τὰ ἀνάλογα στὸ κείμενο διαστήματα καὶ τὴν ποιότητα τοῦ χάρτου. Ἄν καὶ μερικοὶ ἐκδότες κατανοοῦν τὴ σημασία τῆς καλῆς εἰκονογραφῆσεως καὶ τυπογραφικῆς ἐμφανίσεως καὶ προσέχουν μόνοι τους ἢ με εἰδικούς ὑπαλλήλους τῶν τῆν ὅλη ἐργασία, ἐν τούτοις ἡ συνεργασία τοῦ συγγραφέα με τοὺς καλλιτέχνες καὶ τοὺς τυπογράφους εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ πάρουν με ἀκρίβεια καὶ χάρη τὴν ὕλικὴ μορφή τους οἱ ἰδέες καὶ τὰ συναισθήματα. Οἱ συγγραφεῖς ὀφείλουν νὰ ἐπιμένουν στοὺς ἐκδότες γιὰ τὴν ἀνάθεση τῆς εἰκονογραφῆσεως σὲ καλλιτέχνες με ὀρισμένες βασικὲς ἱκανότητες, ὅπως εἶναι ἡ φαντασία, ἡ ποιητικὴ ἰκανότητα, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἱκανότητα γιὰ ποιητικὴ δημιουργία παράλληλη πρὸς τὸ κείμενο, ὥστε νὰ εὐρύνωνται οἱ εἰκόνες τοῦ συγγραφέα. Ἀπαραίτητο ἐπίσης γιὰ τοὺς συγγραφεῖς εἶναι νὰ βρίσκονται συχνὰ κοντὰ στοὺς τυπογράφους, πού συνθέτουν τὰ κείμενά τους, καὶ κοντὰ στοὺς καλλιτέχνες, γιὰ ν' ἀποκτήσουν πείρα ἀπὸ τὴν ἐργασία ἐκείνων καὶ νὰ ρυθμίζουν τίς ἀπαιτήσεις τῶν ἀπ' αὐτοὺς ἀνάλογα με τίς δυνατότητες τῆς τέχνης τῶν καὶ τὰ διατιθέμενα μέσα.

9.— Πολλοὶ συγγραφεῖς ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ διάθεση τῶν ἔργων τους, ὅπως καὶ κάθε πατέρας γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ παιδιοῦ του. Σ' αὐτὴ τὴ φροντίδα γιὰ τὰ πνευματικὰ τους τέκνα ἔχουν βοηθοὺς καὶ τοὺς ἐκδότες. Οἱ πληροφορίες τους γιὰ τὸ κοινὸ, στὸ ὅποιο φθάνουν τὰ βιβλία τους, εἶναι ἐλάχιστες. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν καταναλωθέντων βιβλίων ἔχουν συνήθως τίς μόνες πληροφορίες γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἔργου τους. Οἱ βιβλιοπῶλαι θὰ ἐπιτελοῦσαν χρήσιμο ἔργο, ἂν συγκέντρωναν τίς ἐντυπώσεις τῶν παιδιῶν καὶ τίς κρίσεις τῶν γονέων κι' ἐκπαιδευτικῶν καὶ τίς ἔστελναν στοὺς συγγραφεῖς. Ὅλες αὐτὲς οἱ πληροφορίες δὲν θὰ δημιουργήσουν μόνον μιὰ εὐχαρίστηση ἢ κάποιον αὐτοέλεγχον στὸ συγγραφέα, ἀλλὰ θ' ἀποτελέσουν καὶ πολὺτιμα διδακτικὰ στοιχεῖα γιὰ τίς μελλοντικὲς, νέες, προσπάθειές του.

10.— Ἀπὸ τίς ἰδιαίτερες παρατηρήσεις τῶν συγγραφέων ἐπὶ τοῦ ὅλου ἔργου τους, διαφαίνεται ὅτι αἰσθάνονται ἰδιαίτερη χαρὰ, ὅταν γράφουν γιὰ παιδιά, καὶ ἔχουν σαφῆ ἐπίγνωση τῆς δυσκολίας αὐτοῦ τοῦ ἔργου. Διαπιστώνουν τὴν ἀνάγκη διαθέσεως τῶν καλῶν βιβλίων σὲ χαμηλὲς τιμές, γιὰ νὰ μποροῦν καὶ τὰ φτωχὰ παιδιά, με τίς «λίγες δραχμοῦλες τῶν», ν' ἀγοράζουν αὐτὰ τὰ καλὰ βιβλία καὶ νὰ μὴ καταφεύγουν στις ἄτεχνες κι' ἐπιβλαβεῖς φυλλάδες, πού συμβαίνει νὰ πωλοῦνται πολὺ φθηνά.

11.— Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν δεδομένων τῶν συγγραφέων καὶ τὰ σχε-

τικά μερικώτερα συμπεράσματά μας διαπιστώνεται ότι το έργο συγγραφής παιδικών βιβλίων είναι πολυσύνθετο, δημιουργεί πολλές απαιτήσεις και προϋποθέτει για την καρποφορία του τη στενή και συχνή συνεργασία των συγγραφέων με τα παιδιά, με τους γονείς, με τους εκπαιδευτικούς, με τους καλλιτέχνες, με τους εκδότες, με τους τυπογράφους, με τον Τύπο, με τις Δημόσιες Αρχές, με τους κριτικούς, με τους βιβλιοπώλες. Από την έρευνά μας διαφαίνεται ότι οί συγγραφείς δέν επιτυγχάνουν ίκανοποιητικά αυτή τη συνεργασία· οί αιτίες ίσως είναι πολλές· από την πλευρά τους όμως όφείλουν να καταβάλλουν συνεχώς την απαραίτητη προσπάθεια. Δέν άρκει να συλλάβουν μια κεντρική ιδέα και να ύφάνουν επεισόδια κι' όλα αυτά να τα διατυπώσουν στο χαρτί και να τα παραδώσουν στους εκδότες· είναι απαραίτητο να αισθάνονται την ανάγκη, για την ολοκλήρωση κι' επιτυχία του έργου τους, να ρωτούν κι' άλλους, να διαβάζουν την ψυχολογία του παιδιού, να παρακολουθούν την εξέλιξη του πολιτισμού, να συλλαμβάνουν τον παλμό της ζωής και τους πόθους των ανθρώπων, ν' αναζητούν μέσα τους μια σύνθεση των δεδομένων του παρελθόντος και των ελπίδων του μέλλοντος σ' ένα παρόν, να βρίσκονται κατά την έτοιμασία του βιβλίου τους κοντά στους άλλους έργατες του και, όταν γεννηθῆ το πνευματικό τέκνο τους, να το παρακόλουθουν σαν άληθινό παιδί τους, που πρόκειται να δώσει τη ζωτικότητα του στη θεμελίωση του πνευματικού πολιτισμού.

2. ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΚΔΟΤΑΣ

I.—Τό έρωτηματολόγιο πρὸς τοὺς εκδότες.

- Έρώτηση 1η α) Με ποια κριτήρια εκλέγετε τα βιβλία, που εκδίδετε για παιδιά;
- β) Πώς τα παρουσιάζετε και πώς τα υποστηρίζετε για την καλύτερη κυκλοφορία τους;
- Έρώτηση 2α α) Τα δίδετε πρώτα σε ώρισμένους ειδικούς, για να τα διαβάσουν (πώς τους εκλέγετε);
- β) Απορρίπτετε πολλά χειρόγραφα για παιδικά βιβλία, που σας στέλλουν;
- γ) Λαμβάνετε υπ' όψη τις γνώμες των παιδιών (έπιστολές των), των εκπαιδευτικών, των γονέων, των ψυχολόγων, των ειδικών που γράφουν κριτικές;
- δ) Είσθε ικανοποιημένος από την κριτική των έφημερίδων και των περιοδικών για τα παιδικά σας βιβλία;
- Έρώτηση 3η α) Ποια θέματα ενδιαφέρουν κατά τη γνώμη σας τα παιδιά;
- β) Πώς καθορίζετε τα κατάλληλα θέματα στα βιβλία σας για τις διάφορες ηλικίες των παιδιών;
- γ) Εύχεσθε με τα βιβλία σας να ικανοποιήσετε άπλως τις υπάρχουσες επιθυμίες και προτιμήσεις των παιδιών ή προσπαθείτε να υποκινήσετε νέα διαφέροντα για νέα θέματα;
- δ) Έχετε ως συνεργάτες μια ομάδα δοκίμων συγγραφέων ή προσπαθείτε ν' ανακαλύψετε και νέους συγγραφείς; Έάν ναι, με ποια μέσα (φιλολογικούς διαγωνισμούς, βραβεΐα κλπ.);

- Ἐρώτηση 4η α) Ποιά σπουδαιότητα ἀποδίδετε στή λογοτεχνική μορφή τῶν βιβλίων;
 β) Διορθώνετε καί βελτιώνετε σεῖς τή λογοτεχνική τους μορφή;
 γ) Πόσα ἐνδιαφέροντα καί καλογραμμένα χειρόγραφα γιά βιβλία λαμβάνετε συνήθως;
- Ἐρώτηση 5η α) Ποῖες εἶναι οἱ μεγάλες ἐπιτυχίες τῶν ἐκδόσεών σας;
 β) Πόσα ἀντίτυπα ἔχετε ἐκδώσει καί σέ ποιό διάστημα;
 γ) Πῶς ἐξηγεῖτε τίς ἐπιτυχίες σας;
 δ) Εἶχατε προβλέψει αὐτές τίς ἐπιτυχίες ἢ βρεθήκατε σέ ἀπρόοπτες ζητήσεις;
 ε) Ὑπάρχουν καλὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα δέν ἔχουν ἐπιτυχία στήν κατανάλωση; πῶς τὸ ἐξηγεῖτε;
 στ) Τί πρότιμouν τὰ ἀγόρια; τί τὰ κορίτσια;
- Ἐρώτηση 6η α) Πῶς ἐκλέγετε τοὺς καλλιτέχνες γιά τὴν εἰκονογράφηση;
 β) Ποῖες εἶναι οἱ ἀπαιτήσεις ὡς πρὸς τὴν τυπογράφηση; ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνιση τοῦ βιβλίου;
- Ἐρώτηση 7η α) Ἀπὸ τίς ἐκδόσεις σας ποῖα εἶναι ἡ ἀναλογία ξένων βιβλίων, ποὺ ἐκδίδετε στήν ἐλληνικὴ γλῶσσα (μεταφράσεις); Ἀπὸ ποῖα χώρα;
 β) Δικές σας ἐκδόσεις ἐλληνικῶν βιβλίων ἔχουν ἐκδοθῆ σὲ ἄλλες χώρες; σὲ ποῖες;
- Ἐρώτηση 8η α) Ἔχετε προσαρμόσει γιά τὰ παιδιὰ ἔργα, ποὺ ἔκαμαν γιά μεγάλους;
 β) Μὲ ποῖα κριτήρια καί ποῖα ἦταν ἡ ἐπιτυχία σας;
- Ἐρώτηση 9η α) Ἔχετε βοήθεια γιά τίς ἐκδόσεις σας ἀπὸ τίς Δημόσιες Ἀρχές;
 β) Πῶς καί μὲ ποῖα μορφή;
- Ἐρώτηση 10η Ἰδιαίτερες δικές σας παρατηρήσεις.

II. - Οἱ ἀπαντήσεις:

Ἀπήντησαν οἱ Ἐκδοτικοὶ Οἴκοι κ. κ. I. Σιδέρη, I. Βασιλείου καί A. Ράλλη (Ἀθήναι).

III. - Τὰ δεδομένα ἀπὸ τοὺς ἐκδότας καὶ τὰ σχετικὰ πορίσματα.

Οἱ ἐκδόται ἐκλέγουν τὰ βιβλία, ποὺ τοὺς προσφέρονται γιά ἐκδοση, μὲ βάση τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν καὶ τὸ περιεχόμενό τους, τὸ ὁποῖο θέλουν νὰ εἶναι σύγχρονα, τερπνὸ καὶ ὠφέλιμο. Συνήθως ἔχουν ὠρισμένους ἐκπαιδευτικούς ὡς συμβούλους ἢ ἓναν εἰδικευμένον ὑπάλληλο τοῦ καταστήματός των. Ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις των ὅμως δέν διαφαίνονται τὰ συγκεκριμένα κριτήρια, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται γιά τὴν ἐκλογή τῶν βιβλίων, ποὺ θὰ ἐκδώσουν. Λαμβάνουν ὑπ' ὄψη τους γνώμες γονέων καὶ ἐκπαιδευτικῶν, οἱ ὁποῖες συνήθως σπανίζουν. Οἱ εἰδικές κριτικές σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ δέν ὑπάρχουν. Ἔτσι τὸ ἔργο τῆς ἐκλογῆς ἀποβαίνει δυσχερὲς γιά τοὺς ἐκδότας.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ προσφερόμενα κείμενα ἀπορρίπτονται καὶ ἀρκετὰ διορθώνονται.

Γνώμες παιδιῶν γιά τὰ βιβλία, πού ἐκδίδουν, δέν συγκεντρώνουν, ἀλλ' οὔτε καί μελετοῦν τρόπους, γιά νά ἔχουν μέσῳ γονέων καί δασκάλων τέτοιες γνώμες.

Ἄδυνατοῦν οἱ ἐκδόται νά μᾶς δώσουν συγκεκριμένα στοιχεῖα γιά τὰ θέματα, πού ἐνδιαφέρουν, κατὰ τή γνώμη τους, τὰ παιδιά διαφόρων ἡλικιῶν. Δέν ἀντιμετωπίζουν συστηματικά τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας νέων διαφορόντων στὰ παιδιά μὲ νέα θέματα. Συνήθως ὁ κάθε ἐκδότης συνεργάζεται μὲ ὠρισμένους συγγραφεῖς καί ἐλάχιστοι ἀπ' αὐτοὺς προβαίνουν σὲ διαγωνισμοὺς ἢ ἀναζητοῦν νέους λογοτέχνες.

Ἀποδίδουν μεγάλη σημασία στὴ λογοτεχνικὴ μορφή τοῦ κειμένου καί ἱκανοποιοῦνται, ὅταν διακρίνουν σ' αὐτὸ τὴ λιτότητα καί τὴ σαφήνεια. Μερικὲς φορές, σὲ συνεννόηση μὲ τὸν συγγραφέα, ἐπιφέρουν ἀνάλογες τροποποιήσεις.

Δέν μένουν ὅμως ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν ποικιλία καί τὸν ἀριθμὸ τῶν προσφερομένων ἐλληνικῶν κειμένων. Οἱ Ἕλληνες λογοτέχναι δέν γράφουν συνήθως γιά παιδιά. Οἱ ἐκδόται καταφεύγουν στὶς μεταφράσεις καί γι' αὐτὸ στοὺς καταλόγους τῶν συναντοῦμε περισσότερα βιβλία μὲ ξενικὰ ὀνόματα καί μὲ παράξενα θέματα καί τίτλους. Ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδες τῶν παιδικῶν βιβλίων ὅλων τῶν ἐκδοτῶν μόνον 30—40 εἶναι ἔργα ἑλλήνων συγγραφέων.

Ἐπιφυλάσσουν νά μᾶς δώσουν στοιχεῖα γιά τὶς ἐκδόσεις των, πού ἐπέτυχαν, γιά τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀντιτύπων καί γιά ἄλλα συναφῆ ζητήματα, γιά τὰ ὁποῖα τοὺς ἐζητήσαμε πληροφορίες.

Ἐκλέγουν γιά τὴν εἰκονογράφηση τοὺς καλλιτέχνες ἐκείνους, πού ἔχουν εἰδικὴ ἱκανότητα γιά παιδικὴ εἰκόνα. Δίδουν πολὺ μεγάλη σημασία στὴν ἐμφάνιση τοῦ βιβλίου καί στὴν ἐκτύπωσή του. Γι' αὐτὸ, τὰ τελευταῖα χρόνια, ἔχομε ἐκλεκτὲς ἐκδόσεις ἀπὸ τὴν ἄποψη ἐκτυπώσεως κι' ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως. Οἱ ἐκδόται ἀποφεύγουν νά μᾶς δώσουν τὶς γνώμες των γιά τὴν ποιότητα τῆς εἰκόνας (χρῶμα, μορφές), γιά τὸ ἀντίστοιχο σὲ κάθε ἡλικία μέγεθος τῶν γραμμάτων, γιά τὸ μέγεθος τῆς σελίδος, γιά τὴν ποιότητα τοῦ χάρτου, γιά τὴ βιβλιοδεσία κλπ. Φαίνεται ὅτι δέν ἔχουν συμπεράσματα ἀπὸ συστηματικὴ μελέτη τῶν προβλημάτων αὐτῶν. Βρίσκονται ἀκόμη στὸ ἀνιχνευτικὸ στάδιο τῶν σχετικῶν προσπαθειῶν.

Προσαρμογὴ ἔργων γιά παιδιά, τὰ ὁποῖα ἔκαμαν γιά μεγάλους, δέν γίνεται συνήθως ἀπὸ τοὺς ἐκδότας.

Ἡ κρατικὴ βοήθεια εἶναι μηδαμινή. Μερικὲς φορές, σ' ἀραιὰ διαστήματα, ἀγοράζει τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ὀλίγα ἀντίτυπα ἐκλεκτῶν παιδικῶν βιβλίων.

Ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις τῶν ἐκδοτῶν συμπεραίνομε, ὅτι δέν ἔχει δοθῆ ἡ ἀπαιτούμενη προσοχὴ οὔτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἐκδότας οὔτε ἀπὸ τὸ Κράτος γιά τὴν ἐκδοσὴ καλῶν βιβλίων. Τὰ σχετικὰ προβλήματα εἶναι πολλὰ καί ἡ ἀντιμετώπισή των δέν γίνεται κατὰ τρόπο συστηματικὸ, ἐπιστημονικὸ. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἐκδίδονται σήμερα ὀγκώδη, ἐλκυστικὰ, πολύχρωμα παιδικὰ βιβλία, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ δέν ἔχουν πάντοτε οὔτε τὸ κατάλληλο περιεχόμενο, οὔτε τὰ ἀνάλογα πρὸς τὶς ἀντιληπτικὲς ἱκανότητες τῶν παιδιῶν τυπογραφικὰ στοιχεῖα, οὔτε τὶς συνθετικὲς καί σαφεῖς εἰκόνας, οὔτε τὸ κατάλληλο μέγεθος τῆς σελίδος, οὔτε τὴ λιτὴ κι' ἐξυπηρετικὴ στὸ διάβασμα βιβλιοδεσία. Δέν συμβαίνει ὅλοι οἱ ἐκδόται παιδικῶν βιβλίων νά ἔχουν τὰ κατάλληλα μηχανήματα οὔτε τὴν ἀπαραίτητη εἰδικότητα οὔτε τοὺς καλοὺς πάντοτε συμβούλους καί συνεργάτας. Ἡ εὐθύνη των ὅμως ἔναντι τῆς νέας γενεᾶς εἶναι μεγάλη, διότι θέτουν σὲ κυκλοφορία καί σὲ κοινὴ χρῆση με-

γάλης δυνάμεως μορφωτικά μέσα. Είναι απαραίτητο να ζητούν τη συχνή συνεργασία όλων των παραγόντων του παιδικού βιβλίου και να μελετούν συστηματικά τα σχετικά προβλήματα.

3. ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΣ

I.—Το έρωτηματολόγιο πρὸς τοὺς καλλιτέχνas εἰκονογραφῆσεως παιδικῶν βιβλίων

- Ἐρώτηση 1η Νομίζετε ὅτι ὑπάρχει διαφορά μεταξύ τῆς εἰκονογραφῆσεως ἑνὸς βιβλίου γιὰ μεγάλους καὶ τῆς εἰκονογραφῆσεως ἑνὸς βιβλίου γιὰ παιδιά;
- Ἐρώτηση 2α Γιὰ ποίους λόγους καὶ σὲ ποιῆς συνθήκες εἶχατε ἀποφασίσει νὰ ἰκονογραφήσετε γιὰ παιδιά; (κλίση, ἀπόφαση, τυχαίως);
- Ἐρώτηση 3η Γνωρίζετε καὶ χρησιμοποιεῖτε τὰ πορίσματα τῶν ψυχολόγων σχετικά μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων στὰ παιδιά ἢ νομίζετε ὅτι αὐτὰ δὲν ἔχουν καμμία σχέση μὲ τὴν ἐργασία σας;
- Ἐρώτηση 4η Ἔχετε ἐπαφὲς μὲ τὰ παιδιά; μὲ τοὺς γονεῖς; μὲ τοὺς ἐκπαιδευτικούς;
- Ἐρώτηση 5η Οἱ τεχνικὲς καὶ ἐμπορικὲς συνθήκες τῆς ἐκδόσεως ἐπιτρέπουν νὰ εἰκονογραφήσετε τὰ κείμενα, ὅπως θέλετε σεῖς;
- Ἐρώτηση 6η Εἴσθε εὐχαριστημένος ἀπὸ τὰ κείμενα, ποὺ χρησιμοποιεῖτε;
- Ἐρώτηση 7η Τί εἶδους κείμενα θὰ θέλατε νὰ ἔχετε γιὰ εἰκονογράφηση;
- Ἐρώτηση 8η Ἔχετε ἐπαφὲς μὲ τοὺς συγγραφεῖς τῶν κειμένων, ποὺ εἰκονογραφεῖτε;

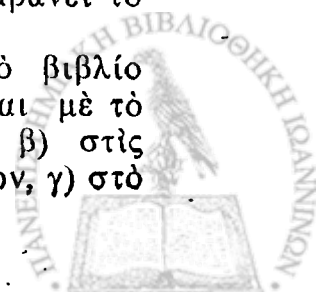
II.—Οἱ ἀπαντήσεις:

Ἀπήντησαν οἱ ζωγράφοι κ.κ. Κ. Μαλάμος καὶ Π. Βρέλλης (Ἀθήναι).

III.—Τὰ δεδομένα ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνas καὶ τὰ σχετικά πορίσματα.

1.—Μερικοὶ καλλιτέχναι ἔχουν τὴ γνώμη ὅτι δὲν πρέπει νὰ διαφέρῃ ἡ εἰκονογράφηση ἑνὸς βιβλίου γιὰ παιδιά ἀπὸ ἐκείνη ἑνὸς βιβλίου γιὰ μεγάλους. Ἐμεῖς προσωπικὰ τασσόμεθα μ' ἐκείνους ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἀναγκαιότητα διαφορᾶς γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: Ἡ εἰκόνα ποὺ προορίζεται γιὰ παιδιά πρέπει νὰ διακρίνεται γιὰ τὴν καθαρότητα, τὴ σαφήνεια, τὴν ἀκρίβεια πρὸς τὸ κείμενο, τὴν ἀπομόνωση ἀντικειμένων, τὸ ρεαλισμὸ τῶν λεπτομερειῶν, τὰ γλυκὰ χρώματα, ἐνῶ οἱ εἰκόνες γιὰ μεγάλους δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἔχουν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, διότι τὸ μάτι τους ἔχει ἤδη συνηθίσει στὴ γραφικὴ μετάθεση προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ συλλαμβάνει τὸ πλασματικὸ στοιχεῖο καὶ τὸ ὑποβλητικὸ σχέδιο.

2.—Ἡ ἀπόφαση τῶν ζωγράφων ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ παιδικὸ βιβλίον ὀφείλεται α) στὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ τὸ παιδί ποὺ καλλιεργεῖται μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ποὺ συμβαίνει σύγχρονα νὰ ἀσκοῦν, β) στὶς προτάσεις ἐκδοτῶν γιὰ τὴν εἰκονογράφηση παιδικῶν ἀναγνωσμάτων, γ) στὸ

θαυμασμό τους πρὸς τοὺς ζωγράφους παιδικῶν εἰκόνων, οἱ ὅποιοι προσφέρουν τὴ χαρὰ στὰ παιδιά, δ) στὴ ζωερὴ ἐπιθυμία τους νὰ βρεθοῦν κοντὰ στὸν ψυχικὸ κόσμον τῶν παιδιῶν, ε) στὴν κλίση τους πρὸς ἕνα αισιόδοξο νατουραλισμό, στ) στὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ εἰκόνα βρίσκει τὴν πλήρη ἀξία της καὶ τὴν πραγματικὴ τῆς ἔννοια καὶ χρησιμότητα μόνον στὰ παιδιά καί, τέλος, ζ) στὴ διάθεσιν νὰ εἶναι κανεῖς πάντοτε παιδί καὶ νὰ μένη πάντοτε μὲ τὰ ἔργα του ὁ χαρούμενος σύντροφος τῶν παιδιῶν. Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ κίνητρα χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν καθαρότητα τῶν προθέσεων τῶν καλλιτεχνῶν κι' ἀπὸ τὴν ἀγάπην τους γιὰ τὰ παιδιά. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὶς βασικὰς προϋποθέσεις γιὰ τὴν πλούσιαν καὶ χρήσιμην γιὰ τὸ παιδί καρποφορίαν τοῦ καλλιτεχνικοῦ τους ταλέντου.

3.—Θεωρεῖται ἀπαραίτητο ἀπὸ τοὺς ζωγράφους νὰ γνωρίζουν τὰ πορίσματα τῶν ψυχολόγων σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίληψιν τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων, ἀλλὰ δὲν διαφαίνεται, ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις των, ὅτι εἶναι κάτοχοι αὐτῶν τῶν πορισμάτων. Πιστεῦεται ἐπίσης ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νὰ προσέχη ὁ ζωγράφος τὸ Μεσογειακὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνόπουλου, τὸ τοπικὸ ὕφος καὶ νὰ ἔχη τὴν ἰκανότητα νὰ προσαρμόζη καὶ ν' ἀφαιρῇ ἀνάλογα ὠρισμένα στοιχεῖα. Μερικοὶ ἔχουν τὴ γνώμην ὅτι ἡ κατοχὴ τῶν ψυχολογικῶν πορισμάτων μπορεῖ νὰ περιορίζη τὴν προσωπικὴν δημιουργίαν τοῦ καλλιτέχνη, ἐνῶ ἄλλοι δέχονται ὅτι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ παιδί καὶ ἡ πείρα εἶναι καλύτεροι ὁδηγοὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐνημέρωσιν, διότι ζωγραφίζει κανεῖς ὅχι ἐκεῖνο ποὺ σκέπτεται ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ αἰσθάνεται. Παρ' ὅ,τι εἶναι βάσιμες οἱ ἐπιφυλάξεις αὐτὲς γιὰ τὴ σημασίαν κατοχῆς τῶν ψυχολογικῶν πορισμάτων, ἐν τούτοις ἡ ψυχολογία τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ ἡ ψυχολογία τῶν παιδικῶν διαφερόντων καὶ τῆς παιδικῆς νοημοσύνης ἔχουν πολλὰ νὰ προσφέρουν στοὺς ζωγράφους παιδικῶν ἀναγνωσμάτων. Ὑπάρχουν σχετικὰς ἐκλαϊκευμέναι μελέται ποὺ θὰ ἦταν σ' αὐτοὺς πολὺ χρήσιμες.

4.—Οἱ περισσότεροι καλλιτέχνη ἔχουν συχνὰς ἐπαφὰς μὲ παιδιά εἴτε διότι οἱ ἴδιοι εἶναι γονεῖς εἴτε διότι εἶναι ἐκπαιδευτικοί. Μερικοὶ ἐπιζητοῦν τὴν ἐπικοινωνίαν τους καὶ μὲ ἐκπαιδευτικούς. Παρατηρεῖται ὅμως ὅτι εἶναι συχνὰ ἀντίθετοι οἱ γνώμαι τῶν παιδιῶν ἢ τῶν ἐκπαιδευτικῶν γιὰ μιὰ εἰκόνα, ὁπότε πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικὸς κανεῖς σὲ τέτοια δεδομένα. Οἱ κρίσεις τῶν παιδιῶν ἢ τῶν ἐκπαιδευτικῶν γιὰ τὶς εἰκόνες ἑνὸς βιβλίου ἐξαρτῶνται πολὺ ἀπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου, ἀπὸ τὰ συναισθήματα τῆς στιγμῆς, ἀπὸ τὸ ψυχικὸν τους ὑπόστρωμα. ἀπὸ τὶς ἀντιληπτικὰς τῶν ἰκανότητεσ κι' ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα τους.

5.—Οἱ τεχνικὰς συνθήκαι ἐπιτρέπουν στὴ χώρα μας ὅποιονδήποτε εἰκονογραφήσει. Ἐμπόδια προβάλλονται μόνον ἀπὸ τὶς ἐμπορικὰς σκοπιμότητες τῶν ἐκδοτῶν. Διαφωνίαι ἐγείρονται εἴτε ὡς πρὸς τὸ μέγαλον κόστον εἴτε ὡς πρὸς τὴν βεβαιότητα τοῦ κέρδους ἀπὸ ὠρισμένο εἶδος εἰκονογραφήσεως. Συνήθως οἱ ἐκδόται κατατάσσουν τοὺς ζωγράφους σὲ ρωμαντικούς ἢ σὲ ρεαλιστάς, χωρὶς σοβαρὰ δεδομένα, καὶ ἔτσι, μὲ τὶς προκαταλήψεις των, ἀποκλείουν ὡς συνεργάτας καλλιτέχνας, ποὺ θὰ εἶχαν νὰ τοὺς προσφέρουν ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦν ἢ ἐπικερδῆ εἰκονογράφησιν. Οἱ ἐκδόται ἐπίσης δὲν ἔχουν τὴν ὑπομονὴν νὰ γίνουν δοκιμασίαι, ποὺ θὰ ἔφερναν ἀργότερα καλὰ ἀποτελέσματα· ἐπιθυμοῦν τὴν ἄμεσιν ἐμπορικὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἀγνοοῦν ὅτι τὸ κοινὸν ἔχει ἀνάγκην κύποιου χρόνου, γιὰ νὰ συνηθίσῃ σ' ἕνα νέο εἶδος εἰκονογραφείσεως.

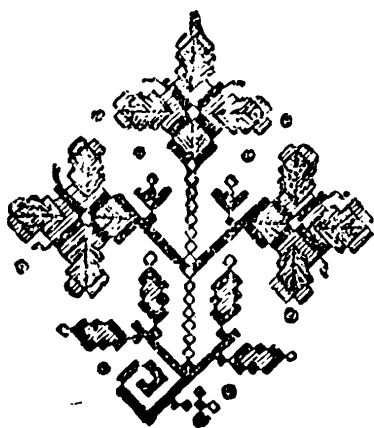
6—7.—Διαπιστώνεται ὅτι συνεχῶς τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων τῆς χώρας μας βελτιώνονται καὶ δίνουν εὐκαιρίας γιὰ εἰκονογράφησιν. Πολλοὶ

ἐπιθυμοῦν νὰ ζωγραφίζουν κείμενα, ὅπου καθορίζονται ὁ τόπος τῶν σκηνῶν, ἡ ἡλικία τῶν προσώπων, ὁ χρόνος τῶν πράξεων. Μερικοὶ προτιμοῦν κείμενα μὲ ζωὰ, ἄλλοι μὲ πράξεις ἀνθρώπων, ἄλλοι μὲ ἀντικείμενα ἀπὸ τὴ φύση καὶ ἄλλοι κείμενα, πὸ ἐκφράζουν συναισθηματικὲς καταστάσεις. Τὰ ἐπιθυμητὰ κείμενα καθορίζονται πολλὰς φορὲς κι' ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα τῶν καλλιτεχνῶν ἢ τὸ ψυχικὸ τους ὑπόστρωμα ἢ τὴν καλλιτεχνικὴ τους ἀπόκλιση. Ὁ καλλιτέχνης εἶναι κι' αὐτὸς ἓνας δημιουργός, τὸν ὁποῖο ἡ φύση προίκισε μὲ ἓνα μολύβι, ὅπως τὸ συγγραφεὺ μὲ μιὰ πένα.

8.—Ἡ συνεργασία μὲ τοὺς συγγραφεῖς θεωρεῖται ἀπαραίτητη, διότι ἔτσι βελτιῶνεται τόσο τὸ κείμενο ὅσο καὶ ἡ εἰκονογράφηση πρὸς ὄφελος τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς πνευματικῆς τέρψεως τοῦ παιδιοῦ.

9.—Ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν ζωγράφων κι' ἀπὸ τίς παρατηρήσεις μας ἐπὶ τῶν εἰκόνων τῶν παιδικῶν βιβλίων διαπιστώνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐπιτυγχάνουν τίς περισσότερες φορὲς νὰ πλουτίσουν τὰ παιδικὰ βιβλία μὲ κατάλληλες καὶ ὠφέλιμες γιὰ τὰ παιδιά εἰκόνες καὶ σκίτσα. Οἱ περισσότεροι ἐπιτελοῦν τὸ ἔργο τους μὲ ἀγνή καλλιτεχνικὴ διάθεση καὶ μὲ συνείδηση τοῦ καθήκοντός των ἔναντι τοῦ παιδιοῦ. Ἔτσι σιγὰ—σιγὰ ἐκλείπουν τὰ ἐκθαμβωτικὰ χρώματα, τὰ ὑπερμεγέθη σχήματα, οἱ ἀφύσικες διαστάσεις τῶν ἀντικειμένων, οἱ δυσαναλογίαι, ὁ παιδισμὸς καὶ ἡ ἀπομάκρυνση τῶν εἰκόνων ἀπὸ τὰ δεδομένα τοῦ κειμένου. Πολλὰ σφάλματα ὀφείλονται σὲ μιμήσεις εἰκόνων ἀπὸ ξένα βιβλία, γιὰ τὰ ὅποια ἐργάσθηκαν δευτέρας καὶ τρίτης κατηγορίας καλλιτέχναι ἢ σὲ ἀντιγραφὰς πὸ γίνονται ἀπὸ τοὺς ἐκδότας αὐτῶν τῶν ξένων βιβλίων πρὸς ἀποφυγὴ ἐξόδων γιὰ νέα εἰκονογράφηση. Ἡ παιδαγωγοῦσα εἰκόνα πρέπει νὰ διακρίνεται γιὰ τὴν καθαρότητά της, τὴ σαφήνειά της, τὸ στοιχεῖο τῆς δράσεως, τὴν ἀνταπόκρισὴ της σὲ βασικὴ ἰδέα ἢ ἐνέργεια, πὸ ἐξυπηρετεῖ τὴ σύλληψη τοῦ κεντρικοῦ ἢ βαθύτερου νοήματος τοῦ περιεχομένου, γιὰ τὴ φυσικότητα, τὸ ἀνάλογο πρὸς τὰ ἐκφραζόμενα συναισθήματα καὶ ἰδέαι χρώμα, τὴ λιτότητα, τὴν ἀποφυγὴ συμπυκνωμένων σκηνῶν, τὴν ποιητικὴ χάρη.

(Συνεχίζεται)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΛΟΓΑΡΙΑΖΕ ΝΑ ΣΗΚΩΘΗ

Κρασί δέν ἔβαλε στό στόμα του γουλιὰ
—δέν ἄφηνε ὁ γιατρός—
κι ὡς ἔστρωσαν τὸ κόκκινο κιλίμι, στὸν ἴσκιο τὸ βαθὺ
καὶ κάθησαν ὀλόγυρα οἱ γυιοὶ
μὲ τὶς νυφάδες του, τ' ἀγγόνια τὰ μικρά,
ἀρχίνησε κουμπῶντας στό ραβδί του
νά λέει τραγούδια τῆς χαρᾶς
τ' ἴσκιος ἀχνὸς εἶν' ἡ ζωὴ
ἔδῳ στὸν Πάνω—Κόσμο
κι ὀρθὸς ὁ γύφτος στό πλευρὸ
μὲ τέχνη τὸ δοξάρι του νὰ κλαίει
κι ἓνα φλωρί-στό μέτωπο πού λάμπει.

Τί κρίμα, πού δὲ φούσκωναν σὰν ἄλλοτε τὰ στήθια
κι ἀδύνατη πού ἔβγαινε ἡ φωνὴ
σὰν ἔρημης σπηλιᾶς κουφαλισμένος βράχος
καὶ κοίταζε τὸν ἔγγονα στὰ μάτια
νά πάρει τὸν ἀχὸ ψηλά
μὴ τύχη καὶ γελάσουνε τὸ γέροντα
οἱ νιές, τὰ παληκάρια
πού κράταγε μπροστὰ πενήντα τόσα χρόνια
στ' Ἀϊ-Λιᾶ τὸ πανηγύρι.

Τοῦ γυρισμοῦ κατέβηκε τὸ δρόμο του μονάχος
ἀμίλητος, σκυφτός,
χαϊδεύοντας τὰ μάτια του,
—ποιὸς ἔλεγε στερνὴ φορὰ—
τὴν Ἐκκλησιὰ μὲ τὶς βαθειές καμάρες
πού ἔρχονταν Σαρακοστῆς τὰ βράδια
νά λέει τὰ κρίματα μὲ τὴ σειρά,
μιᾶς ἄγριας φωτιᾶς πού καίει τὶς ρίζες τῆς ψυχῆς
ἀστραφτερὸ λεπίδι, ἀπὸ πατέρα σὲ γονιὸ
ἔδῳ στὰ κρῦα τὰ σταλάματα νὰ καρτεροῦν
μουσκεύοντας τὸ σβέρκο τους
μὲ τὸ σκουφὶ στὰ γόνατα
γιὰ ν' ἀρχωνται μ' ἀσημοπέταλο «φάρι»
καλπάζοντας στὴ στράτα
καὶ νὰ μοιράζουν τὴ σοδειὰ
μὲ τ' ἄσπρα τους, τὰ κρῦα χέρια,
κι' ἡ μάνα ἢ νιά, μὲ ξέπλεκα μαλλιά
κι' ὄψη τραχειὰ σὰν τὸ γυμνὸ ψηλὰ τὸ καταράχι
διαβαίνοντας ἀντίπερα
πετροβολάει τὰ κύματα τοῦ ποταμοῦ
καθὼς ἢ μάνα τῆς κι' αὐτὴ
πού ἐκλείσανε τὴ στράτα χωρὶς βοτάνια καὶ γιατρό

βαριά κατάρα δίνει,
 τὰ δάκρυα ὡς πέφτουνε φαρμάκι νὰ τοὺς γένει
 ὅθε περάσουν καὶ σταθοῦν
 ἐκεῖ κατὰ τὴ χώρα
 καὶ σκίζει μὲ τὰ νύχια τῆς τὸν ἄσπρο τῆς τὸν κόρφο
 χαροκαμένη πέρδικα, μὲ τὴ φωλιά τῆς ἄδεια.

Λογάριαζε μὲ τὸν καιρὸ νὰ σηκωθῆ
 νὰ πάει στὸ πατρικὸ τὸ κτῆμα
 μὲ τὴν καλὴ του φορεσιὰ καὶ τὰ ψηλὰ ποδήματα
 κι' ὄντας ξυπνᾶνε οἱ σκιές καὶ τ' ὄνειρο στολίζεται
 ἄργὰ τὸ μεσονόχτι
 νὰ κράξει τὸν πατέρα του, τὴ μάνα του
 καὶ τὴν αὐγὴ ποὺ τ' ὄνειρο ζεσκίζεται
 στῆς ρεματιᾶς τὸ βᾶτο
 τὸ κλῆμα του ποὺ γέρασε γλυκὰ νὰ κουβεντιάσει
 νὰ κόψει κλώνο τῆς μηλιᾶς
 κι ἢ λεύκα του ποὺ χᾶϊδευε μικρὴ στὴν ἀγκαλιά του
 παρακαλῶ σε, θὰ τῆς πῆ,
 νὰ κάνει χέρια τὰ κλαδιά, τὰ φύλλα τῆς γιὰ στρῶμα
 κι' ἀσκώσουνε ψηλὰ τ' ἀδύνατο κορμί·
 μέσ' στὴν κορφή ποὺ λούζεται στὸν ἥλιο στὸν ἀγέρα
 καὶ ξεριζώσει τὸ κακὸ ποὺ θέριεψε στὰ στήθεια του
 μὲ ρίζες καὶ κορμί.

Ἄπέθανε

—καθὼς προέλεγε ὁ γιατρὸς τὸν κακοήθη ὄγκο—
 ἀνήμερα ποὺ σέρνανε τὸ μοῦστο στὰ βαρέλια·
 τὸν πήγανε στὴν ἐκκλησιὰ
 καὶ γύρισαν στὴν κάμαρη τὴν ἄδεια,
 ποὺ κρέμονταν ἀκόμα δεξιὰ στὸ παραθύρι
 τὸ μαῦρο του παλτὸ καὶ τὸ πλατὺ ζωνάρι
 ποὺ φόραγε τὴν Πασκαλιά,
 νὰ κάτσουε τριγύρω μὲ τὸ κρασί, μὲ τὸ φαῖ
 γιὰ νὰ τοῦ κάνουν συντροφιά
 καθὼς περνάει σκυθρωπά τοῦ Χάροντα τὴν πόρτα
 κι' εὐθύς νὰ φύγουνε ταχεῖα
 ἴτι καρτερεῖ ἢ γῆς γιὰ τὴν καινούργια φύτρα.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Η ΑΙΜΙΛΙΑΝΗ ΚΑΡΛΟΒΙΤΣ

Σ' ένα νοσοκομείο της Λουνεβίλ απέθανε η Αιμιλιανή
Κάρλοβιτς ή τελευταία Βασίλισσα των Τσιγγάνων

Οι Έφημερίδες

Τὰ μαγικά βοτάνια
δέν μπόρεσαν νὰ σώσουν τὴ ζωὴ
τῆς Αἰμιλιανῆς Κάρλοβιτς.
"Ἐτσι, ἄφησε τὸν γαλανὸ οὐρανό,
τὸν κόσμον ποῦκανε δικό της,
καὶ στὸ Νοσοκομείο κλείστηκε τῆς Λουνεβίλ.
Ἐκεῖ ψυχομαχᾷ ἡ Αἰμιλιανὴ
ἡ Βασίλισσα τῶν Τσιγγάνων.
Καὶ πέθανε σάν ὅλους τοὺς θνητοὺς
μέσα στὴν κρύα κάμαρα
τοῦ Νοσοκομείου τῆς Λουνεβίλ.
Τὴν ψυχὴ της ἔρχονται νὰ πάρουν
ἄλλες Βασίλισσες ποὺ μὲς τῆς Βοημίας τὰ δάση
ἀνάβανε τὴν φλόγα τῆς ἀγάπης
μὲς τίς καρδιές τῶν φλογερῶν Τσιγγάνων.
"Ὅλοι μὲ δακρυσμένα μάτια ὠδηγοῦσαν
μαζὶ μὲ τὸ τροχόσπιτό της, οἱ Τσιγγάνοι,
στὴν τελευταία κατοικία τὴν Αἰμιλιανὴ
κι' ὅλοι σκεφτόταν τὴ νεκρὴ Βασίλισσά τους
ποῦζησε χρόνια μὲς τὰ δάση
μὲ συντροφιά τοὺς λύκους καὶ τ' ἀγρίμια.
Μὰ τώρα δὲ θρηνῆσαν
γιατὶ δέν ὑπάρχουν στὴ Λουνεβίλ
τὰ ἄνθη ποὺ τὴ στόλισαν δέν εἶχαν
τὴ μυρωδιὰ τοῦ λόγγου καὶ τῆς στέπας
καὶ λένε ὅτι δάκρυσε ἡ Αἰμιλιανὴ
τὸν ὑστερνό της ὅταν ἔκανε τὸ δρόμο.
Σ' ἓνα κοινὸ νεκροταφεῖο τὴν ἔχουν θάψει
δέν ἔρχεται τῆς στέπας ὁ ἀέρας
μηνύματα νὰ φέρῃ ἀπ' τοὺς Τσιγγάνους
γιατὶ δέν ὑπάρχουν πιά στίς στέπες.
Ἡ Αἰμιλιανὴ ἦταν
ἡ τελευταία Βασίλισσα τῶν Τσιγγάνων.

ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΚΑΜΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗ

Η ΞΕΝΗΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ*

Γ'. — Ἐπιστροφή ἢ Γυρισμός

Τὸ δράμα τῆς ξενητείας τὸ εἶδαμε σάν τριλογία: Μισεμός—Νοσταλγία στὴν ξένη γῆ—Γυρισμός. Αὐτοὶ οἱ τρεῖς σταθμοὶ ἀνταποκρίνονται καὶ στὰ τρία ἔξλεκτικὰ μέρη τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τραγωδίας: Ἐναρξη—κορύφωση—καταστροφή. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ πορεία τοῦ ἡλίου ὅπως τὴν βλέπουμε ἀπ' τὴ γῆ: Ἀνατολή—μεσουράνημα—δύση.

Εἶδαμε τὴν ἔλεγειακὴ ποίηση νὰ στέκη περίλυπη στὴν ἀνατολὴ τῆς ζωῆς τοῦ ξενητεμένου, τὴν ὥρα τοῦ χωρισμοῦ. Ἀκούσαμε τὴν νοσταλγικὴ Ποίηση νὰ τραγουδάει μαζὺ μὲ τὸν ξεριζωμένο ἀπὸ τὴν πατρικὴ γῆ τὸ ἀτελείωτο, πικρὸ τῆς ξενητείας τραγουδί. Μεγαλόπρεπα ὅμως τραγικὴ εἶναι ἡ ποίηση τοῦ γυρισμοῦ. Μερικὲς ἀπ' τὶς δραματικώτερες καὶ συγκινητικώτερες ποιητικὲς νότες ἀπ' τὴν Συμφωνία τῆς Ξενητείας, ἀφιερώθηκαν στὴν ἐπιστροφή ἢ τὸν γυρισμὸ τοῦ ξενητεμένου στὴν πατρίδα. Αὐτὴ ἡ χρονικὴ φάση συμπίπτει, ἂν ἰχνηλατήσουμε τὸ τόξο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, καὶ μὲ τὴ δύση τοῦ βίου. Τὶς πλεονεκτήματα πορὸς οἱ ἀπόδημοι παίρνουν τὸν δρόμο τοῦ γυρισμοῦ στὸ λιόγερο, στὰ γεράματα. Κι' ὅπως οἱ ζωγράφοι ἀπλώνουν μουντὰ, σκιερὰ χρώματα γιὰ νὰ εἰκονίσουν τὸ δειλινό, ἔτσι κι' οἱ ποιητὲς τραγουδοῦν μὲ πένθιμους καὶ λιτούς τόνους τὸ λυκόφως τῆς ἀποδημίας, τὸν γυρισμὸ στὴν πατρίδα. Κι' ὅπως οἱ δραματικοὶ ποιητὲς στὴν τελευταία φάση τῆς τραγωδίας—τὴν «καταστροφή»—βλέπουν τὴν φοβερὴ σύγκρουση θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων δυνάμεων ὥσπου νᾶρθῆ ἡ κάθαρση ἢ ἡ λύτρωση τοῦ ἥρωα, ἔτσι κι' οἱ ἔλεγειακοὶ τῆς ξενητείας ποιητὲς, στὴν τελευταία φάση, στὴν δύση τῆς, βλέπουν τὴν δραματικὴ σύγκρουση τῆς πραγματικότητας, μὲ τὰ συναισθήματα, τὶς σκέψεις καὶ τὶς προσδοκίαις τοῦ ἀνθρώπου πού πολιοστεῖ. Τὸ δυνηρὸ κονταροκτύπημα τοῦ Χθὲς καὶ τοῦ Σήμερα.

Σάν ἥρωα μιᾶς τραγωδίας πού βαδίζει πρὸς τὴν κάθαρση—μέσα σὲ βυσινόμαβα χρώματα δειλινοῦ—βλέπουν οἱ ποιητὲς μας τὸν ἀπόδημο, πού γυρίζει ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια στὴν πατρίδα. Σ' αὐτὸν τὸν πίνακα τοῦ γυρισμοῦ, λάμπουν βέβαια καὶ ἀνάερες ἀχτίδες φωτεινές, συναισθήματα ἔντονης χαρᾶς, βαθειᾶς ἀγαλλίασης καὶ γλυκειᾶς ἀνακούφισης, ὅμως κυριαρχικὸ εἶναι τὸ μισόφως, ἡ ὀδυνηρὴ συγκίνηση, ὁ σπαραγμὸς τῆς ψυχῆς, τὰ λυτρωτικὰ δάκρυα. Κάθε Ὀδυσσεὺς πού γυρίζει γέρος στὴν Ἰθάκη του, δὲν ἀντικρύζει ἀπὸ τὴν πλώρη τοῦ καραβιοῦ φωτεινὰ καὶ αἰσιόδοξα ἀκρογιάλια. Μέσα ἀπ' τὰ βουρλωμένα μάτια του διεγρόφεται ἀχνή, τρεμουλιαστὴ καὶ ἀγνώριστη ἢ ἀγαπημένη παραλία τῶν παιδικῶν χρόνων. Τούτῃ τὴν πρώτη ὀδυνηρὴ αἴσθησις ἑνὸς τόπου πού δὲν τὸν ἀναγνωρίζει ὁ ἀνθρώπος πού παλινοστεῖ, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, μᾶς δίνει ὁ «Θεῖος «Ὀμηρος» στὴν Ραψωδία Ν:

«Ἐύπησε στὴν πατρίδα του τότε ὁ Θεϊκὸς Ὀδυσσεὺς

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 670, :

μά δέν τήν γνώρισε, ἐπειδὴ φευγάτος ἦταν τόσα χρόνια
καί γύρω ὀμίχλη σκόρπισε πυκνή ἢ Θεά Παλλάδα...
Γι' αὐτό ὄλα τώρα ἀλλιώτικα στά μάτια του φαινόταν,
τά μονοπάτια τ' ἀνοιχτά, τὰ βολικά λιμάνια
κι οἱ βράχοι γύρω οἱ κρεμαστοί καί τ' ἀνθισμένα δέντρα».

Αὐτή ἡ ὀδυνηρή πρώτη αἴσθησις τῆς ἀλλαγῆς προσώπων καί πραγμάτων
συγκλονίζει καί τὸν σύγχρονο ποιητὴ Γιώργο Σεφέρη, πὸ τὴν ἐκφράζει ἀπλᾶ καί
δραματικά στὸ ποίημα—διάλογος: «Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΗΤΕΜΕΝΟΥ»:

— Παλιέ μου φίλε, τί γυρεύεις;
Χρόνια ξενιτεμένος, ἦρθες
μὲ εἰκόνες πὸ ἔχεις ἀναθρέψει
κάτω ἀπὸ ξένους οὐρανοὺς,
μακρὰ ἀπ' τὸν τόπο τὸ δικό σου.

— Γυρεύω τὸν παλιό μου κήπο·
τὰ δέντρα μοῦ ἔρχονται ὡς τῆ μέση
κι οἱ λόφοι μοιάζουν μὲ πεζούλια—
Κι' ὅμως σὰν ἤμουνα παιδί
ἔπαιζα πάνω στὸ χορτάρι
κάτω ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἴσκιους
κι' ἔτρεχα πάνω σὲ πλαγιές
ὥρα πολλή λαχανιασμένος.

— Παλιέ μου φίλε, ξεκουράσου!
σιγά—σιγά θὰ συνηθίσεις.
Θ' ἀνηφορίσουμε μαζὺ
στά γνώριμά σου μονοπάτια.
Θὰ ξαποστάσουμε μαζὺ
κάτω ἀπ' τὸ θόλο τῶν πλατάνων·
σιγά—σιγά θαρθοῦν κοντά σου
τὸ περιβόλι κι' οἱ πλαγιές σου.

— Γυρεύω τὸ παλιό μου σπίτι
μὲ τ' ἀψηλά τὰ παραθύρια
σκοτεινιασμένα ἀπ' τὸν κισσό·
γυρεύω τὴν ἀρχαία κολώνα
πὸ κύτταζε ὁ θαλασινός.
Πῶς θές νὰ μπῶ σ' αὐτὴ τῆ στάνη;
οἱ στέγες μοῦ ἔρχονται ὡς τοὺς ὤμους
κι ὅσο μακρὰ καί νὰ κοιτάξω
βλέπω γονατιστοὺς ἀνθρώπους
λὲς κάνουνε τὴν προσευχὴ τους.

— Παλιέ μου φίλε, δέν μ' ἀκοῦς;
σιγά—σιγά θὰ συνηθίσης·
τὸ σπίτι σου εἶναι αὐτὸ πὸ βλέπεις
κι' αὐτὴ τὴν πόρτα θὰ χτυπήσουν
σὲ λίγο οἱ φίλοι κι' οἱ δικοί σου
γλυκὰ νὰ σὲ καλωσορίσουν.

Τούτο είναι τὸ δράμα τοῦ ξενητεμένου. Πῶς νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸ παρελθὸν καὶ στὸ παρὸν. Ἀνάμεσα στὸν ἰδεατὸ κόσμον τῶν ἀναμνήσεων καὶ στὸν κόσμον ποὺ ἀπλώνεται τώρα μπροστά του μὲ ἐπιφάνεια καὶ ὄγκο. Ἡ πατρίδα, ἡ ἀγαπημένη γῆ, ἔζησε στὸ παρελθὸν σὰ σκιά, σὰν μιὰ φωτογραφία ἀγαπημένη μὰ ξεθωριασμένη ἀπ' τὴν πολυκαιρία. Ἡ νοσταλγία ἐξιδανίκευσε τὴν πατρικὴ γῆ καὶ τοὺς ἀνθρώπους της. Τὴν ὥρα τοῦ γυρισμοῦ τοῦ προβάλλονται ὄλα γυμνά καὶ ζωντανά. Ὁ ἰδανικὸς κόσμος συγκρούεται μὲ τὸν ρεαλιστικὸν κόσμον. Ἡ σύγκρουση εἶναι σπαραχτικὴ καὶ συχνὰ μοιραία. Ὁ ξενητεμμένος δὲν εἶναι νὰ δεχθῆ τὸ νόημα τῆς πραγματικότητος. Δὲν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις ἀνθρώπων ποὺ ἡ καρδιά τους δὲν ἀντέχει σ' αὐτὴ τὴ βίαιη σύγκρουση καὶ ραγίζει ἢ σπάει καὶ παύει νὰ χτυπάει. Πόσοι δὲν πέθαναν ἀπὸ καρδιακὴ προσβολή, μόλις πάτησαν τὸ πόδι τους στὴ γῆ ποὺ λάτρεψαν μακρὰ της. Ἄλλοι πάλι δὲν μποροῦν νὰ συνηθίσουν τὸ Σήμερα, μένουν γιὰ λίγο στὸ κενόν, ἀνάμεσα παρελθὸν καὶ παρὸν, καὶ στὸ τέλος, ἄβουλοι παίρνουν τὸ δρόμον τοῦ γυρισμοῦ, αὐτὴ τὴ φορὰ τοῦ γυρισμοῦ στὰ ξένα. Αὐτὴ τὴν ψυχικὴ αἰώρηση, τὴν συναισθηματικὴ ἐκκρεμότητα, τὴν σπαραχτικὴ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ δεχθῆ τὴ νέα κατάστασι, ποὺ οὔτε ἔμπρὸς προχωρεῖ οὔτε πίσω γυρίζει, μᾶς δίνει παραστατικὰ ὁ ἐπίσης σύγχρονος ποιητὴς Νικηφόρος Βρεττιᾶκος στὸ ποίημά του «ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ»

Μὲ σπαραγμὸ κρατώντας τὴ βαρεῖα καρδιά μου
βρῆκα τὸ πατρικὸ μου σπίτι νὰ κυττάζει
μέσ' ἀπ' τίς φυλλωσιές, σὰν ἄλλοτε, τὴ δύση.
Γοργὰ τὸ τζάκι ἢ μάνα μου τρέχει ν' ἀνάψῃ
μὰ ἐνῶ ἀπ' τὴν πόρτα βγαίνουν οἱ γλυκὲς του λάμπεις
μὲ σπαραγμὸ κρατώντας τὴ φτωχὴ καρδιά μου,
δὲν μπαίνω μέσα. Ἀπ' ἔξω κάθομαι καὶ κλαίω...

Ὅσοι τελικὰ θὰ μείνουν, θὰ ἀπαλλαγοῦν σιγά—σιγά ἀπὸ τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς ἀβεβαιότητος. Ἡ θαλπωρὴ τοῦ τόπου καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὸ ξαναζέσταμα τῶν ἀναμνήσεων στὴν πατρικὴ ἐστία, θὰ φέρουν μὲ τὸν καιρὸ τὴν εὐχάριστη ὑποταγὴ στὴν πραγματικότητα. Τὴν ὑπόσχεση «σιγά—σιγά θὰ συνηθίσῃς» ποὺ πιὸ πάνω δίνει ὁ Σεφέρης στὸν ξενητεμένο του, δίνει στὸν ἑαυτὸ του ὁ Μῆτσος Παπανικολάου στὸ ποίημά του «ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ». Ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴν Ὑδρα, ποὺ ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωὴ σὲ ἡλικία 43 ἐτῶν, βλέπει ὅτι ἡ προσαρμογὴ μὲ τὴ νέα κατάστασι ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σπίτι «ἐκ τῶν ἔνδον», ἀπὸ τό:

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ

...Λαχτάριζα τὴν ὥρα αὐτὴ μῆνες, μέρα τὴ μέρα—
τὴν κλειστὴ κάμαρη, τὴν λάμπα τὴν ἀγαπημένη.
Ἀνάλλαγη, σὰν εἴκοσι χρονῶν, εἶναι ἡ μητέρα
τὰ μάτια της χαμογελοῦν, τὸ στόμα της σωπαίνει.

Εἶμουν θλιμμένος, ἄρρωστος, χωρὶς χαρὰ κι' ἐλπίδα
περιπλανήθηκα στὴ γῆ, χρόνια πολλά, πολλά...
Μὰ ἀπόψε ἀπ' τὰ ταξίδια μου γύρισα στὴν πατρίδα
καὶ βρῆκα τὴ μητέρα ποὺ χαμογελά.

Εἶναι ὄλα πάλι γνώριμα μεσ' στὸ σπιτίσιο βράδι:
Ἡ κάμαρη, τὰ πράματα, τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι.

Φωνάζει απ' έξω ό άνεμος μέ τά χίλια του στόματα
όνόματα κι' όνόματα...

Μά κι ή βροχή μου φαίνεται σά ν' άπαγγέλλει στίχους
παράλληλη καί ρυθμική καθώς πέφτει στή γής.
Είμαι καλά στους τέσσερις, τής κάμαρής μου τοίχους:
Έφτασα στό λιμάνι τής στοργής.

Δέν είναι πάντοτε άγεφύρωτο τό χάσμα πού άνοίγεται μπροστά στην ψυχή
του ξεινητεμένου πού πολυνοστεϊ. Ό ήρωας τής Όδύσειας του Όμήρου, μόλις συ-
νέρχεται απ' τό πρώτο σάστισμα, άναγνωρίζει γύρω του τόν προσφιλή τόπο καί
«κύνει καί άπτόμενος ήν πατρίδα· πολλά δ' απ' αὐτοῦ δάκρυα θερμά χέοντ' έπει
άσπασίως· ίδε γαϊαν», σκύβει, δηλαδή, καί τό χώμα τής πατρίδας φιλάει μέ λα-
χτάρα καί χύνει δάκρυα φλογερά στή γή απ' τή χαρά του. Ό μεγάλος Πρόγονός
μας βλέπει έδῶ τόν μεταφυσικό δεσμό του άνθρώπου μέ τή γή, όπου γεννήθηκε.
Μέ τήν άναχώρησή μας απ' τήν πατρίδα ό δεσμός μας μέ τήν γή θραύεται: οί
αδιόρατες καί άμέτρητες άλυσίδες πού μάς συνδέουν κερματίζονται. Μέ τήν έπι-
στροφή μας, ξαναγυρίζουμε στή γή πού άνήκουμε σάν μόρια. Σιγά—σιγά οί
σπασμένοι δεσμοί σφίγγονται. Πρώτος συντεκτικός κρικός, συγκολλητική ούσία, ά-
νάμεσα στον άνθρωπο πού γυρίζει καί στή γή πού τόν δέχεται, είναι τά δάκρυα.
Δάκρυα μεταμελείας, δάκρυα χαράς, δάκρυα λυτρωτικά. Ό ξεινητεμένος φιλάει τά
χώματα τής πατρίδας του καί κλαίει. Τό δράμα τής ξεινητείας προχωρεί πρὸς τήν
κάθαρση. Αὐτόν τόν άκατάλυτο δεσμό του άνθρώπου μέ τά χώματα τής πατρίδας
του ύμνει στό έπικολυρικό του ποίημα «'Απ' τήν συνείδηση τής γής μου» ένας
απ' τούς κορυφαίους ποιητές τής Νεώτερης Ελλάδας, ό Άγγελος Σικελιανός:

Ή χώματα τής γής μου!

Χώμα Λευκαδίτικο,
πρωτόχωμα,
τιτάνια ζύμη του κορμιού μου,
του ίδιου μου του άκοίμητου μυαλού!

Χώμα Αίγινητικό,
όλαφρό σαν άφρομύγδαλό,
πηλέ μου δροσίζεις τήν καρδιά
σαν τά λαγήνια σου,
πού κρύνουνε τά καλοκαίρια τό νερό.

Χώμα τής Πελοπόννησος
πού θρέφεις άμετρα τά κυπαρίσσια,
άπό τό πιό μικρό,
πού παίζει μέ τόν άέρα ως σκύμνος λιονταριού,
ώς μέ τό μεγαλύτερο πού ή μνήμη μου κρατεϊ!
'Αργίτικο φλογάτο κοκκινόχωμα,
πού καϊς στον ήλιο ως πυρωμένο σίδηρο—
κι' ώστόσο σε φλογίζει άκόμα πιότερον ή παπαρούνα!

Ή χώματα τής γής μου,
μύρια κι' άξεχώριστα σαν τά νερά,

- Ξένε μου, ἄν.εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἄν εἶσαι ὁ καλός μου, δεῖξε σημάδια τῆς αὐλῆς καὶ τότε νὰ πιστέψω.
- Ἐχεις μηλιὰ στὴν πόρτα σου καὶ κλῆμα στὴν αὐλή σου, κάνει σταφύλι ροζακί καὶ τὸ κρασί μωσχάτο, κι' ὅποιος τὸ πιῆ δροοῖζεται καὶ πάλι ἀναζητᾷ το.
- Αὐτὰ εἶν' σημάδια τῆς αὐλῆς, τὸ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος' διαβάτης ἦσουν, πέρασες, τὰ εἶδες, μοῦ τὰ λέγεις. Πές μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότε νὰ πιστέψω.
- Ἄνάμεσα στὴν κάμαρα χρυσὸ κατνῆλι ἀνάφτει, καὶ φέγγει σου πὺ γδύνεσαι καὶ πλέκεις τὰ μαλλιὰ σου, φέγγει σου τίς γλυκὲς αὐγὲς πὺ τὰ καλὰ σου βάζεις.
- Κάποιος κακός μου γείτονας σοῦ τὰ'πε καὶ τὰ ξέρεις. Πές μου σημάδια τοῦ κορμιοῦ, σημάδια τῆς ἀγάπης.
- Ἐχεις ἐλιά στὰ στήθη σου κι' ἐλιά στὴν ἀμασκάλη κι' ἀνάμεσά τους κρέμεται τοῦ ἀντρός σου φυλαχτάρι.
- Ξένε μου, ἐσὺ εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἐσὺ εἶσαι κι' ὁ καλός μου.

Αὐτὴ ἡ συθέμελη ἀναστάτωση τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, δὲν ἐγγίζει συνήθως τὴν συνείδηση τοῦ ξενητεμένου πὺ ἐπιστρέφει. Ἡ συνείδησή του, ὁ «ἐν αὐτῷ Θεός», ζεῖ στὴ μακαριότητα πὺ προσφέρει ἢ ἐκπλήρωση τοῦ καθήκοντος. Ἡ συνείδηση τοῦ ἀπόδημου εἶναι τὸ γαλήνιο λιμάνι, ὅπου ἀράζει τὸ καράβι τῆς ἐπιτυχίας φορτωμένο μὲ τὸ «χρυσόμαλλο δέρας» κι' ἔχοντας στὸ πανιά του τὰ φτερὰ τῆς φήμης. Στὸ γυαλὸ τοῦ νησιοῦ, στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ, χαρούμενο μελίσσι ἀπὸ συγγενεῖς καὶ φίλους ἀναμένουν μὲ καρδιὰ ἀνυπόμονη τὴν ἐπιστροφή τοῦ ξενητεμένου τους. Σὰν ἓνα θριαμβευτικὸ φινάλε τῆς Συμφωνίας τῆς Ξενητεῖας εἶδε ἡ ἑλληνικὴ ποίηση τὴν πολυπόθητη στιγμή τῆς ὑποδοχῆς. Πανηγύρι σημαίνει ἢ ἀφιξη τοῦ ξενητεμένου στὴ μικρὴ κοινωνία τοῦ χωριοῦ ἢ τοῦ νησιοῦ:

Νάτος, νάτος ἔρχεται στοὺς κάμπους καβαλλάρης
 στές μοῦλες φέρει τὰ φλωριά καὶ στὰ μουλάρια τ' ἄσπρα
 καὶ μούλα χρυσοκάτουλη φέρει τὸ νειὸ καβάλλα,
 μὲ τ' ἄσπρα, μὲ τὰ κόκκινα καὶ μὲ τὰ λουλουδάτα...

Ἄν εἶχε τείχη θὰ τὰ γκρέμιζε τὸ φτωχὸ χωριουδάκι γιὰ νὰ τιμήσῃ τὸν ξενητεμένο του. Γιατὶ τὸν βλέπει σὰν νικητὴ, ἓνα τιμημένο μωραθωνοδόμο πὺ γυρίζει μὲ τὴν κραυγὴ «νενικήκαμεν» στὰ κουρασμένα χεῖλια του. Νίκη σ' ἓναν ἀγῶνα πὺ κράτησε ὀλόκληρη ζωὴ, «ἀγῶνα καλόν», «ἀγῶνα ὄσιον». Γιατὶ, ὅπως λέει ὁ Κάλβος:

Ἐπὲρ γονέων καὶ τέκνων
 ὑπὲρ τῶν γυναικῶν,
 ὑπὲρ πατρίδος πρόκειται
 καὶ πάσης Ἑλλάδος
 Ὅσιος ἀγῶνας.

Ἄγωνιστὴς ὁ Ἕλληνας ἀπόδημος. Καὶ τούτῃ τῇ μεγάλῃ ὥρᾳ τῆς ἐπιστροφῆς τὴν ψυχὴ του ἱκανοποιεῖ ἢ συναίσθηση τῆς νίκης.

Δὲν ξεριζώθηκε γιὰτὶ εἶχε κοσμοπολιτικὲς ἀνησυχίες. Μὲ σπαραγμὸ ἄφησε τὴν πατρίδα καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βοηθήσῃ τὸ σπῖτι του, τὴν οἰκογένειά του, πὺ δὲν εἶχε στὸν ἥλιο μοῖρα. Δούλεψε σκληρὰ, βασανιστικά, ἐξουθωνετικά. Θυσία-

στηκε. Με τὸ μεροκάματο τῆς θυσίας ἔθρεψε γονιούς, πάντρεψε ἀδελφές, σπούδασε ἀδέλφια. Ἀπ' τὸ ὑστέρημά του θεμέλιωσε ἐκκλησίες, σχολειά, νοσοκομεῖα. Ὁ Ἕλληνας ἐπιτελεῖ ἀποστολικὸ ἔργο σὴν ξενιτεία. Ξεκινᾷ ἀσημος, φτωχός, περιφρονημένος καὶ γυρίζει ὕστερα ἀπὸ χρόνια ἰρημισμένος, εὐεργέτης καὶ ἀγαπητὸς ἀπὸ ὅλους. Ἀναχωρεῖ ὁ Γιώργος, ὁ Βαγγέλης, ὁ Ἀνδρέας καὶ ἐπιστρέφει ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Ζάππας, ὁ Συγγρός.

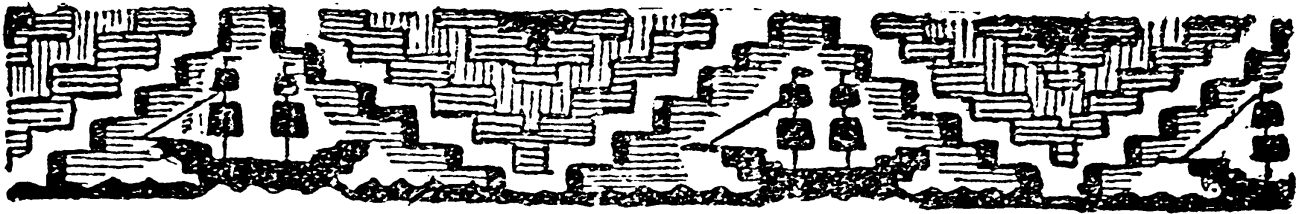
Τὴν βαρεῖα ψυχὴ τοῦ ξενητεμένου πού γυρίζει γαληνεύει ἢ σκέψη ὅτι οἱ κόποι του, ὁ ἰδρώτας του, τὰ δάκρυά του—κοντολογῆς ἢ θυσία του—δὲν ἦταν μάταια. Γυρίζει, ὅπως εἶπαμε, μετὰ τὸ Χρυσόμαλλο δέρας καὶ τὰ φτερά τῆς φήμης. Ἔτσι εἶδε καὶ τὸν «ΓΥΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΥ», ὁ Πειμεζᾶς—Λαύρας, ὁ ποιητὴς πού προέρχεται ἀπ' τὴν οἰκογένεια τοῦ στρατοῦ:

Καπενάνισσα: σοῦ φέρνω ἀπὸ τὴν Πόλη φορεσιά·
κεχριμπάρια, τζεβαῖρια... μεσ' ἀπ' τὴν Ὀντέσα.
Νὰ λαμποκοπᾶς, καλή μου, σὰ θὰ πᾶς τὴν ἐκκλησιά,
σὰν τὴ χαραυγὴ ἢ δροσιά· κι' ἐγιαλέσα...
Λίγο βόηθησε, Ἄη Νικόλα, μαῖστραλάκι νὰ στρωθῆ
κι' ἔτσι ἀρχήτερα νὰ μποῦμε στὸ λιμάνι μέσα.
Δυὸ ματάκια νὰ στεγνώσουν, μιὰ καρδιά νὰ στερεωθῆ
ἀπ' τὸν πόνο τὸ βαθύ· κι' ἐγιαλέσα.

Ἡ ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ του εἶναι ἡ ἠθικὴ δικαίωση καὶ ἡ βαθειὰ ψυχικὴ ἱκανοποίησις τοῦ ξενητεμένου. Στὸν τόπο πού γύρισε ὅλοι μιλοῦν γιὰ τὴν προσφορά του, τὶς δωρεές του. Κι ὅλοι ξέρουν ὅτι δὲν προσφέρει μόνον χρήματα. Ἔχει προσφέρει τὰ νειῶτά του, τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς, τὴ ζωὴ του ὀλόκληρη. Ἔχει προσφέρει συνάμα κι ἓνα λαμπρὸ παράδειγμα γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἔχει ριφθῆ ἢ ἰδέα ὅτι πρέπει σὴν ἑλληνικὴ γῆ, κοντὰ στὸ μνημεῖο τοῦ Ἀφανοῦς Στρατιώτου, νὰ στηθῆ μιὰ μέρα—ἀπέριττο καὶ ταπεινὸ—τὸ μνημεῖο τοῦ «Ἀπόδημου Ἕλληνα». Εἶναι μιὰ ἰδέα πού πρέπει νὰ τὴ δοῦμε σὰ Χρέος. Σ' αὐτὸ τὸ μνημεῖο θὰ κίσει ἄσβηστο τὸ καντῆλι τῆς Εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους γιὰ τὰ ἐκλεκτὰ ἀπόδημα παιδιὰ του. Ἐκεῖ οἱ γενιές τοῦ σήμερα καὶ τοῦ αὔριο θ' ἀποθέτουν εὐλαβικὰ τὸ στεφάνι τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης γιὰ τὸν ἀφανῆ ξενητεμένο Ἕλληνα. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ Μνημεῖο, ἢ Ἑλληνικὴ Ποίηση θάρθη νὰ σκαλίση τὰ ἀθάνατα λόγια τοῦ Πρώτου, Μεγάλου παιδιοῦ της, τοῦ Ὀμήρου. Εἶναι τὰ ἴδια λόγια ἀπ' τὰ ὁποῖα πάλλεται ὀλόκληρη ἡ Ἑλληνικὴ Συμφωνία τῆς Ξενιτείας:

«Ἰέμενος καὶ καπνὸν ἀνωθρώσκοντα νοῆσαι
ἦς γαίης θανέειν ἱμείρεται»—
«Λαχταρᾶ ν' ἀντικρύση τὸν καπνὸ νὰ ὑψώνεται
ἀπ' τὴν πατρικὴ γῆ, κι' ὕστερα ἄς ξεψυχῆση»...

† ΚΩΣΤΑ ΑΘ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

ΟΙ ΧΡΗΣΜΟΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ*

Στὸν Ἀθηναῖο τ' ἀφιερῶνω
(τὸν Ἀθηναῖο τῆς «Καθημερινῆς»)

—Προφήτεψες τί ἔκανε ὁ Κροῖσος, ὅταν πρωτόστειλε νὰ σὲ ρωτήσῃ γιὰ νὰ σὲ δοκιμάσῃ.

Εἶχε βάλῃ σ' ἓνα λεβίτι χάλκινο κρέατα χελώνας καὶ ἀρνιοῦ νὰ βρούσῃ μαζί καὶ εἶχε σκεπάσῃ τὸ λεβίτι του μὲ χάλκινο ἐπίσης καπάκι, ἐνῶ τότε μαγεύρουσαν σὲ πῆλινα δοχεῖα.

Καὶ σὲ χτύπησεν ἡ μυρουδιά τους κι' ἄς ἦσαν τόσο μακρὰ οἱ Σάρδεις ἀπ' τοὺς Δελφούς.

Ἐπίσης ὅταν σὲ ρώτησε γιὰ τὸν πρωτότοκο γιό του, ποὺ ἦταν κωφάλαος, ἂν θὰ μιλοῦσε ποτέ, σὺ πάλι ὀρθὰ προφήτεψες: «*Νὰ μὴ εὐχηθεῖς ναρθεῖ ἐκεῖν' ἡ μέρα ποὺ θὰ μιλήσῃ τὸ παιδί σου*». Τὸ παιδί του μίλησε τῆ μέρα ἐκείνη ποὺ τὰ στρατεύματα τοῦ Κύρου μπῆκαν στὴν πρωτεύουσά του στὶς Σάρδεις κι' ἓνας στρατιώτης πῆγε νὰ σκοτώσῃ τὸν Κροῖσο ποὺ δὲν τὸν γνόρισε.

«ὦ ἄνθρωπε μὴ σκοτώσεις τὸν Κροῖσο» εἶπε.

Κι' ὅταν σὲ ρώτησε ὁ Κροῖσος γιὰτί.

Ἄλλὰ ἄς ἀνατρέξουμε, Πυθία μου, στὸ πέμπτο πρόγονο τοῦ Κροῖσου, στὸ Γύγη, τὸν ὑπασπιστὴ τοῦ ἄμναλου καὶ κακότυχου Κανδαύλη. Προφήτεψες, ὅταν ὁ Γύγης σκότωσε τὸν Κανδαύλη καὶ πῆρε τὸν θρόνο του καὶ σὲ ρώτησαν ἂν θὰ μινε ἀτιμώρητο τὸ ἔγκλημά του καὶ εἶπες, ὅτι θὰ τὸ πληρώσῃ ὁ πέμπτος ἀπόγονός του κι' ὁ πέμπτος αὐτὸς ἀπόγονος ἦταν ὁ Κροῖσος.

Κι' ὅταν σὲ ξαναρώτησε τί θὰ γινόταν, ἂν ἐπιχειροῦσε πόλεμο ἐναντίον τοῦ Κύρου, τοῦ Βασιλιᾶ, τῶν Περσῶν, σὺ εἶπες *«ἦν στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας, μεγάλην ἀρχὴν μιν καταλύσειν»*.

Δὲ σὲ ρώτησε ποιὰν ἀρχὴ θὰ καταλύσει καὶ κατάληξε νὰ καταλύσει τὴν δική του τὴν ἀρχή.

Κι' ὅταν γιὰ τέταρτη φορὰ σὲ ρώτησε, ἂν ἡ Βασιλεία του θὰ διαρκέσῃ πολὺ, εἶπες

«Ὅταν γίνει Βασιλιάς τῶν Μήδων ἡμίονος, φύγε στὴν χαλκίόσπαρτη Ἐρμιο καὶ νὰ μὴ ντραπῆς νὰ φανεῖς ἄνανδρος (μὴδ' αἰδεῖσθαι κακὸς εἶναι)».

Ὁ ἡμίονος δὲν ἦταν ἄλλος ἀπ' τὸν Κύρο ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ δυὸ διάφορες φυλές, ὅπως ὁ ἡμίονος ἀπ' τὸν ταπεινὸν ὄνον καὶ ἀπ' τὴν εὐγενικὴ φορὰδα. Καὶ ὁ Κύρος εἶχε γεννηθεῖ ἀπὸ πατέρα Πέρση, ὑποτελῆ τῶν Μήδων, κι' ἀπ' τὴ θυγατέρα τοῦ Ἀστυάγη, τοῦ Βασιλιᾶ τῶν Μήδων.

—Καὶ στὸ Λυκοῦργο, σὺ Πυθία, εἶπες *«Δέξω, ἢ σὲ Θεὸν μαντεύσομαι ἢ ἄνθρωπον»* δηλ. διστάζω νὰ σὲ ἀποκαλέσω Θεὸν ἢ ἄνθρωπον.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 677.

Πρὶν βάλει τοὺς νόμους στὴ Σπάρτη ὁ Λυκοῦργος πῆγε στὸ μαντεῖο σου καὶ ρώτησε ἂν οἱ νόμοι τοῦ ἦσαν καλοὶ κι' ἡ Πυθία τοῦ ἀπάντησε ὅτι οἱ νόμοι τοῦ ἦσαν καλοὶ καὶ ὅτι, ἂν τοὺς κρατήσουν οἱ Σπαρτιάτες, θὰ δοξασθοῦν.

—Σὺ συμβούλεψες τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταφύγουν στὰ ξύλινα τείχη, δηλαδὴ στὰ πλοῖα, ὅπως ἔδωσε τὴν ὀρθὴν ἐρμηνεῖα στὸ χρησμὸ σου ὁ Θεμιστοκλῆς.

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν (480 π. Χ.) ὁ Ξέρξης ὡς γνωστὸν τράβηξε γιὰ τὴν Ἀθήνα χωρὶς νὰ τὸν ἐνοχλήσει κανεὶς. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ρώτησαν τὸ μαντεῖο σου τί νὰ κάνουνε γιὰ νὰ σωθοῦν καὶ τὸ μαντεῖο σου, ἀπάντησε: «Τὰ ξύλινα τείχη θὰ σᾶς σώσουν». Ὁ Θεμιστοκλῆς κατάλαβε πὼς ξύλινα τείχη τὸ μαντεῖο ἐννοοῦσε τὰ πλοῖα. Καὶ μπῆκαν στὰ πλοῖα καὶ σώθηκαν, ἀφοῦ φυγάδευσαν τοὺς γερόντους καὶ τὰ γυναικόπαιδα στὴ Σαλαμίνα καὶ στὴν Αἴγινα.

—Σὺ Πυθία ἔδωσες χρησμὸ στοὺς Ἀρκαῶδες, ὅτι τὰ ὄστα τοῦ Βασιλῖό τους Ἀρκαῶδος, πού τὸν εἶχαν θάψει ἀτὴ Μαίναλο, ἔπρεπε νὰ τὰ μεταφέρουν στὴ Μαντένεια.

—Εἶπες στοὺς Σπαρτιάτες, στὸ Βασιλιά τους Χάριλλο, ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ τοὺς δώσεις τὴν Ἀρκαδίαν καὶ νὰ μὴν ἐπιχειρήσουν νὰ κυριέψουν τὴν Ἀρκαδία γιὰτὶ δὲν θὰ τὸ κατορθώσουν, καὶ ὅτι τοὺς δίνεις μόνον τὴν Τεγέα («Δώσω σοι Τεγέην ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι»).

Ἀλλὰ πὼς πῆγαν; Πῆγαν καὶ νηκῆθησαν καὶ πιάσθησαν αἰχμάλωτοι καὶ καλλιεργοῦσαν τὸν κάμπο τῆς Τεγέας.

Ὅπως καὶ σὺ, ἄγιε μου Κοσμᾶ, προφήτεψες πὼς θὰ πάει ὁ Ἀλῆ Πασᾶς στὴν Πόλη, πού ἦταν τ' ὄνειρό του, ἀλλὰ μὲ κόκκινα γένεια. Ἔτσι καὶ πῆγε ἀλλὰ μὲ τὰ γένεια τοῦ κόκκινα ἀπ' τὸ αἷμα τοῦ κεφαλιοῦ του, πού τοῦ τόκοψαν μόλις σκοτώθηκε, γιὰ νὰ τὸ στείλουν στὴν Πόλη (Κωνσταντινούπολη).

—Καὶ πάλιν στοὺς Σπαρτιάτες εἶπες, ὅταν σὲ ρώτησαν ποιά θεότητα ἔπρεπε νὰ ἐξιλεώσουν καὶ νὰ ἐξευμενίσουν γιὰ νὰ νικήσουν τοὺς Τεγεᾶτες, πὼς ἔπρεπε νὰ φέρουν τὰ κόκκαλα τοῦ Ὁρέστη στὸν τόπο τους καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤξαιραν πού ἦταν θαμμένος ὁ Ὁρέστης σὲ ξαναρώτησαν καὶ εἶπες «στὴν Τεγέα τῆς Ἀρκαδίας ἐκεῖ πνέουν δυὸ ἄνεμοι προερχόμενοι ἀπὸ ἰσχυρὴ ἀνάγκη, εἶπες: Ἐκεῖ ὑπάρχει χτύπος καὶ ἀντίχτυπος (τύπος καὶ ἀντίτυπος) καὶ τὸ κακὸ βρῖσκεται πάνω στὸ κακὸ. Ἐκεῖ κρύβεται ὁ Ὁρέστης, εἶπες, πάρε τον καὶ θὰ νικήσεις τοὺς Τεγεᾶτες».

Οἱ Σπαρτιάτες δὲν μποροῦσαν νὰ ἐξηγήσουν τὸν χρησμὸ. Κατὰ τύχην ὁμοῦ ὀδηγήθηκε στὴν ἐξήγησή του ὁ Αἰχας ὁ Σπαρτιάτης ἀπ' τὴ διήγησι ἐνὸς σιδηρουργοῦ στὸ σιδηρουργεῖο του στὴν Τεγέα, ὅτι βρῆσκει σκάβοντας στὴν αὐλή του γιὰ πηγᾶδι ἓνα φέρετο μακρὸ ἐπιτὰ πῆγες. Συμπέρανε ὁ Αἰχας ὅτι τὰ δυὸ φουσητήρια τοῦ σιδηρᾶ ἦσαν οἱ δυὸ ἄνεμοι καὶ τὸ σφυρὶ καὶ τὸ ἀμόνι ὁ χτύπος καὶ ὁ ἀντίχτυπος καὶ ὁ σφυρηλατούμενος σίδηρος τὸ κακὸ πάνω στὸ κακὸ κρίνοντας, ὅτι ὁ σίδηρος ἀνακαλύφθηκε γιὰ τὴ δυστυχία τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι τὸ φέρετρο συνεπούμενα ἦταν τοῦ Ὁρέστη.

—Προφήτεψες στοὺς Ἀθηναίους πὼς θᾶπιαναν ὄλους τοὺς Συρακούσιους στρατιῶτες καὶ περιῆλθε μόνο στὰ χέρια τους ὁ ὀνομαστικὸς κατάλογός τους.

Κατὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Σικελίας πού ἔλεγε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι θὰ πιάναν ὄλους τοὺς Συρακούσιους, ἀλλὰ δυστυχῶς πιάσαν μόνον τὰ ὀνόματά τους.

Ὅταν ἠχμαλώτισαν ἓνα πολεμικὸ τῶν Συρακουσίων μέσα στὰ ἄλλα πράματα τοῦ καραβιοῦ βρῆκαν καὶ τοὺς δημοτικὸς καταλόγους τῶν Συρακουσίων καὶ ἔτσι ἐπαλήθευσεν ὁ χρησμὸς.

—Εἶπες στὸν Πύρρο πὼς θὰ πεθάνει, ὅταν θᾶβλεπε λύκο μαχόμενο μὲ ταῦρο. Μπρὸς σ' ἓνα τέτοιο ἄγαλμα σκοτώθηκες στὸ Ἄργος, μεγάλε μας Βασιλιά.

Συμβούλεψες τὸν Ἐπαμεινώνδαν ν' ἀποφύγει τὸ πέλαγος, ἀλλὰ κι' αὐτὸς

σκοτώθηκε κατὰ τὴν περίφημη μάχη τῆς Μαντίνειας σ' ἓνα δάσος ἐκεῖ πού λεγόταν Πέλαγος.

— Συμβούλευες τὴ Σπάρτη νὰ προσέξει παρὰ τὶς μεγαλαυχίες της κι' ἐνῶ ἡ ἴδια εἶναι ἀρτιμελής, μήπως τὴ βλάβει χωλὴ Βασιλεία. «Φράξο δὴ Σπάρτη, καίπερ μέγανυχος ἐοῦσα, μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάβη χωλὴ Βασιλεία».

Κι' ἔχασε τὴν ἡγεμονία της, πού τῆς τὴν πῆραν οἱ Θηβαῖοι, ὅταν Βασιλιάς της ἦταν ὁ χωλὸς Ἀγησίλαος.

— Εἶπες, Θεέ μου, ὅταν σὲ ρώτησαν οἱ ἑπτὰ ἥρωες πού λευθέρωσαν τὴν πατρίδα τους ἀπὸ ἓναν ἄρπαγα, πού εἶχε γίνει μὲ δόλο Βασιλιάς, ἀφοῦ σκότωσε πρῶτα τὸ νόμιμο Βασιλιά, πὼς θὰ βασιλεύει ὅποιος ἀπ' αὐτοὺς θὰ πρωτόβλεπε τὸν ἥλιο τὴν αὐγὴ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ ἐπόμενου μῆνα' καὶ τὸ πρῶτ' αὐτῆς μέρας ἐκείνης συγκεντρώθηκαν σ' ἓνα προκαθορισμένο μέρος καὶ οἱ ἑπτὰ. Οἱ ἔξι εἶχαν στραμμένα τὰ βλέμματά τους πρὸς τὴν Ἀνατολὴ καὶ ἀγωνιοῦσαν νὰ πρωτοδοῦν ὁ καθένας τους τὸν ἥλιο πού θάβγαινε, ἐνῶ φυσικὸ ἦταν νὰ τὸν πρωτοδοῦν ὅλοι τους. Ὁ ἕβδομος ὅμως εἶχε στραφεῖ πρὸς τὴ Δύση κι' οἱ ἄλλοι τὸν κορόιδευαν. Αὐτὸς ὅμως εἶδε πρῶτος τὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν πού ἦσαν κατὰ τὴ Δύση νὰ χρυσόβουνται ἀπ' τὸ ἀπλετο φῶς τοῦ ἡλίου τοῦ τρισήλιου κι' αὐτὸς γίνηκε Βασιλιάς τους καὶ Βασιλιάς τῆς χώρας τους.

Ὅταν οἱ Σπαρτιάτες κατὰ τὸν Α' Μεσσηνιακὸ πόλεμο (743—724 μ. Χ.) πολιορκοῦσαν τὴν Ἰθώμη ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς τῶν Μεσσήνιων Ἀριστόδημος ἔστειλε καὶ ρώτησε τὸ μαντεῖο σου τί νὰ κάνει γιὰ νὰ σώσει τὴν πατρίδα του. Τὸ μαντεῖο ἀπάντησε ὅτι γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ φρούριο τῆς Ἰθώμης ἔπρεπε νὰ θυσιασθεῖ μιὰ κόρη ἀπὸ Βασιλικὸ αἷμα. Ὁ Ἀριστόδημος θυσίασε τὴ μοναχοκόρη του γιὰ νὰ σώσει τὴν πατρίδα του καὶ τὴν ἔσωσε.

Ὁ Αἰγέας ἐπειδὴ δὲν ἀπέχτησε τέκνα οὔτε μὲ τὴν πρώτη του γυναῖκα Μήτη, οὔτε μὲ τὴ δεύτερη γυναῖκα του Χαλκιόπη ἦλθε στὸ μαντεῖο σου καὶ πῆρε τὸν ἕξῃς χρησμό.

Ἄσκού τὸν προύχοντα πόδα, μέγα φέροτατε λαῶν,
μὴ λύσης πρὶν εἰς ἄκρον Ἀθηναίων ἀφίκτης.

Κι' ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ ξηγήσει τὸν χρησμό πῆγε στὴν Τροϊζήνα στὸ σοφώτατο Πιθέα, τὸ γιὸ τοῦ Πέλοπα, καὶ ζήτησε τὴ συμβουλή του. Ὁ Πιθέας κατάλαβε τὸν χρησμό, μέθυσε τὸν Αἰγέα καὶ τὸν ἔβαλε νὰ κοιμηθεῖ μὲ τὴν κόρη του Αἰθρα κι' ἀπ' τὴν ἔνωση αὐτὴ γεννήθηκε ὁ ἥρωας Θησέας.

Σὺ ἔδωσες χρησμό στὸν Ἀρχέλαο, ἀφοῦ σκότωσε τὸν Κισσέα ρίχνοντάς τον στὸν ἴδιο λάκκο πού εἶχαν σκάψει γι' αὐτὸν κατὰ διαταγὴ τοῦ Κισσέα, τὸν εἶχαν γεμίσει μάλιστα μὲ ἀναμμένα κάρβουνα καὶ τὸν εἶχαν σκεπάσει μὲ λεπτοὺς θάμνους, γιὰ νὰ πέσει ἀνύποπτος μέσα, ἔδωσες χρησμό, λέω, νὰ κατευθυνθεῖ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Μακεδονίας ἀκολουθώντας μιὰ γίδα πού θὰ συναντοῦσε στὸ δρόμο του. Ἔτσι κι' ἐγινε κι' ἐκεῖ πού σταμάτησε ἡ γίδα ἔχτισε τὴν πόλη πού ὀνόμασε ἀπ' αὐτὴ Αἰγέας (Αἰγάς), τὴ γνωστὴ Ἔδεσσα, κι' ἐγινεν ἀπὸ τότε ἰδρυτὴς τοῦ μακεδονικοῦ κράτους καὶ ἀρχηγένης τοῦ Βασιλικοῦ τοῦ Οἴκου.

Ἀλλὰ κι' ἄλλον χρησμό ἔδωσες στὸν Ἀργεάδη Περδίκαι, ὅταν ἦλθε καὶ σὲ ρώτησε ἰέλοντας ν' αὐξήσει τὸ Βασίλειο του. Νὰ χτίσει πόλη ἐκεῖ πού θάβλεπε «ἀργικέρωτας χιονώδεας αἶγας εὐνηθέντας ὕπνω». Καὶ τὴν ἔχτισε τὴν πόλη αὐτὴ, τὴν Πέλλο, τὴ δεύτερη πρωτεύουσα τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, ὄχι στὴν Ἡμαθία ἀλλὰ στὴ Βοργιάσα γιατί ἐκεῖ ἀναζητήοντας βρῆκε «αἶγας εὐνηθέντας ὕπνω».

Τώρα ἐμᾶς δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἂν εἶναι ὁ Περδίκαις Β', τοῦ ὁποῦ νόθος γιὸς φέρεται ὁ Ἀρχέλαος, οὔτε ἂν ὁ Περδίκαις τοῦτος ἦταν ὁ Κάρανος τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ θρύλων, οὔτε ἂν ὁ Διόδωρος ἀπὸ παραδρομὴ ἔγραψε τὸ

ὄνομα τοῦ Περδίκου ἀντὶ τοῦ Ἀλέξανδρου Α' τοῦ Φιλέλληνα. (Διοδώρ. VII ἀπόσπ. XVII, Exe Vaticup. 3).

Σὺ ἔδωκες πάλι χρησμὸν στὸν Κάρανο ἢ στὸ γιό του Περδίκου ὑποδεικνύοντας τὸν τόπον πού ἔπρεπε νὰ ταφεῖ αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοί του γιὰ νὰ παραμείνει ἡ Βασιλεία στὸν οἶκον του. Πεθαίνοντας ὑπόδειξεν στὸ γιό του Ἀργαῖο τὸν τόπον πού ἔπρεπε νὰ ταφοῦν. Κι' ἐπειδὴ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος δὲν θάφτηκε ἐκεῖ, μὲ τὸν θάνατό του ἐξέλιπεν καὶ ἡ δυναστεία τοῦ Ἀργεαδῶν.

Καὶ ὁ Πausanias παραθέτει τὸν χρησμὸν πού ἔδωσεν ἡ Σίβυλλα γιὰ τοὺς Ἀργεάδες Βασιλεῖς, ὅτι τὸ Μακεδονικὸ κράτος στὶς μέρες τους (Φιλίππου Β' κλπ.) θὰ δοξαζόταν καὶ θὰ κυριαρχοῦσε καὶ στὶς μέρες τοῦ τελευταίου Φίλιππου θὰ καταστρεφόταν. (Pausan. VII, 8,7).

Σὺ ἔδωσες χρησμὸν, ὅτι ἂν δὲν ἔπαιρναν καὶ τὸν Φιλοκίτη ἀπ' τὴ Λῆμνον, πού ἦταν κύριος τοῦ τόξου τοῦ Ἡρακλῆ, δὲν θὰ κυρίευαν τὴν Τροία (Μ. Ἰλιάς).

Ὁ Ὀρέστης ἦλθε σὺν Μαντεῖο σου καὶ τὸν διαβεβαίωσε τοῦτο, ὅτι ἐκδικούμενος γιὰ τὸν φόνον τοῦ πατέρα του θὰ εἶναι «ἐκτὸς αἰτίας κακῶν, ἀλλὰ καὶ σὲ ρώτησέ του γιὰ τὸν τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο θὰ μπορέσει νὰ ἐκδικηθεῖ τοῦ ἔδωσες χρησμὸν.

ἄσκευον αὐτὸν ἀσπίδων τε καὶ στρατοῦ
δόλοισι κλέψαι χειρὸς ἐνδίκους σφαγὰς

Σὺ λοιπόν, θεὲ τοῦ φωτός, παρακίνησες τὸν Ὀρέστη νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν φόνο τοῦ πατέρα σου σκοτώνοντας τὴ μητέρα του καὶ τὸν Αἴγισθο καὶ σὺ πρόσφερες τὸ τόξον σου πρὸς αὐτὸν καὶ σὺ τοῦ ἔδωσες χρησμὸν νὰ μετοικήσει ἀπ' τὶς Μυκῆνες στὴν Ἀρκαδία, ὅπου καὶ πέθανε. Λένε πῶς τὸν δάγκασε ἓνα φίδι ἐκεῖ καὶ σὺν πέθανε, θάφτηκε στὴν Τεγέα.

Ἀπὸ κεῖ ἔκλεπεν ἀργότερα ὁ Σπαρτιάτης Λίχας τὰ ὄσα του καὶ τὰ μεταφέρει στὴ Σπάρτη. Ὁ Ὀρέστης κατὰ προτροπὴν σου πρόσφυγε καὶ στὸν Ἄρειο Πάγον.

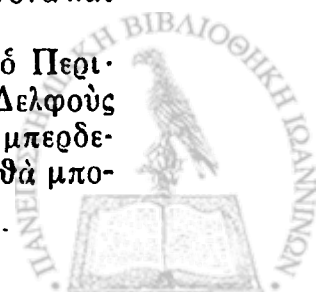
Καὶ ὅταν σκότωσε τὴ μητέρα του, Ἀπόλλωνα ἀργυροδόξαρε, ἐπειδὴ οἱ Ἐρινύες τὸν κυνηγοῦσαν, σὲ ρώτησε τί ἔπρεπε νὰ κάνει γιὰ νὰ γλυτώσει· καὶ σὺ στὴν Ταυρίδα τοῦ εἶπες νὰ πάει ποῦ ἔχει βωμοὺς ἢ ἀδελφὴ σου Ἄρτεμη, νὰ πάρει τὸ ἄγαλμά της πού ἔπεσε, ὅπως λένε, στὸ ναὸ της ἐκεῖ ἀπ' τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τὸ δώσει νὰ τὸ στήσουν στὴ γῆ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Ἰναχος ὕστερ' ἀπ' τὰ «νυκτίφοιτα» ὄνειρα, τῆς θυγατέρας του, θέλοντας νὰ μάθει πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνει εὐάρεστος στὸν Θεό, ἔστειλε θεοπρόπους στὰ μαντεῖα καὶ πῆρε χρησμὸν, κατὰ τὸν ὁποῖον ὄφειλε τὴν θυγατέρα του Ἰὼ

ἔξω δόμων τε καὶ Πάτρας ὠθεῖν
ἄφετον ἀλάσθαι γῆς ἐπ' ἐσχάτοις ὄροις
κ' εἰ μὴ θέλοι, πυρωπὸν ἐκ Διὸς μολεῖν
κεραυνὸν ὅς πᾶν ἐξαϊστώσει γένος.

Σὺ ἔδωσες χρησμὸν στὸν Κατρέα ὅτι θὰ φονευόταν ἀπὸ τέκνον του καὶ τοῦτος φοβούμενος τὸν χρησμὸν καταδίωξε τὴν θυγατέρα του Ἀερόπη. Τὴν Ἀερόπη αὐτὴ ἔσωσεν ὁ γιὸς τοῦ Ποσειδῶνα Ναύπλιος στὸ Ἄργος. Ἐκεῖ παντρεύτηκε τὸν Πλεισθένη καὶ κατ' ἄλλους τὸν Ἀτρέα καὶ γέννησε μαζί του τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ τὸ Μενέλαο.

Γιὰ τὰ μεταφέρει τὸ Συμμαχικὸ Ταμεῖο ἀπ' τὴ Δῆλον στὴν Ἀθήνα ὁ Περικλῆς (τὴν πρότασιν τὴν εἶχε κάνει ἡ Σάμος) ἔστειλεν ἱεροπρίπους στοὺς Δελφοὺς νὰ σὲ ρωτήσουν, καὶ ἡ Πυθία σου ἔδωσε χρησμὸν λίγο σκοτεινὸ καὶ λίγο μπερδωμένο, γιὰτὶ ἤθελες καὶ δὲν ἤθελες· ἔπρεπε νὰ παραδεχθεῖς πῶς ἡ Ἀθηναῖα θὰ μπο-

ροῦσε νὰ φυλάξει τὸν θησαυρὸ καλύτερα ἀπὸ σένα τὸν προστάτη τῆς Δήλου. Τὶ κάνουν τὰ πολλὰ καὶ τὰ πλούσια δῶρα!

Σὰν σὲ ρώτησαν πότε θὰ καταστραφεῖ ἡ Πολιτεία ἀπάντησες:

Ἡ Πολιτεία θὰ καταστραφεῖ ἂν στραφεῖ στὸ σίδηρο καὶ στὸν χαλκὸ. Ὄταν δηλαδὴ δὲν κυβερνοῦν οἱ πολυτιμώτεροι καί, γιὰ νὰ κυριολεκτήσουμε, ὅταν δὲν κυβερνοῦν οἱ ἀξιώτεροι καὶ κατὰ τὸ Σωκράτη οἱ ἀριστοί.

Οἱ Δελφιώτες στὰ Μηδικὰ ἀπὸ ἔχθρα πρὸς τὴ Σπάρτη ἐπηρέασαν τὴν Πυθία Ἀριστονίκη καὶ ἔδωσε τὸν περίφημο χρησμὸ «Μὴν περιμένετε χρησμὸ, μόνο ἡ φυγὴ θὰ σᾶς σώσει. Ἔρχεται ἀπ' τὴν Ἀσία ὁ Ἄρης. Κανενὸς στὴν Ἑλλάδα δὲν θὰ κρατήσουν τὰ τεῖχη».

Ὄταν ἡ Σπάρτη σοῦ ζήτησε χρησμὸ τότε πού ἡ Κόρινθος ζήτησε τὴ βοήθειά της καὶ ἀποφάσισε νὰ τὴ βοηθήσει, σὺ τοὺς ἀποκρίθηκες πῶς καὶ ἄκλητος θὰ τοὺς βοηθοῦσες.

Κατὰ τὸ δεύτερο χρόνον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, πού ἔπεσε θανατικὸ στὴν Ἀθήνα, πολλοὶ θυμήθηκαν τὸν παλιὸ χρησμὸ πού τοὺς ἔλεγε,

νὰ φοβοῦνται τὸν πόλεμον τὸ δωρικὸ
γιατὶ μαζί του θαρχόταν καὶ τὸ θανατικὸ.

Τότε πού ὁ Ἀλκιβιάδης ζήτησε καὶ πέτυχε νὰ ἀποφασισθεῖ ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας ἔστειλαν νὰ σὲ ρωτήσουν καὶ εἶπες: «Νὰ καλέσει ἡ Ἀθήνα τὴν ἱέρεια Ἡσυχία ἀπ' τὶς Κλαζομενὲς καὶ ἀπὸ κείνη νὰ ζητήσουν συμβουλές».

Οἱ Ἀθηναῖοι ρώτησαν τὸ Μαντεῖο σου ἂν πρέπει νὰ ἀποδεχθοῦν ἢ μὴ τὴν προσφορὰ τῆς Μεσσήνης ἀπ' τοὺς γιούς τοῦ Κρεσφόντη καὶ πῆραν χρησμὸ πού συνιστοῦσε τὴν ἀποδοχὴ καὶ καθόριζε τὶς θυσιῆς καὶ τὶς πόλεις ἀπ' τὶς ὁποῖες ἔπρεπε νὰ ζητήσουν βοήθεια οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Μεσσήνης.

Οἱ Ἐπιδάμνιοι ζήτησαν βοήθεια ἀπ' τὴ μητρόπολή τους τὴν Κέρκυρα καὶ ἐπειδὴ ἀρνήθηκεν αὐτή, ρώτησαν τὸ Μαντεῖο σου καὶ κατὰ τὸν χρησμὸ πού τοὺς ἔδωσε παράδωσαν τὴν πόλιν στοὺς Κορίνθιους, γιὰτὶ ὁ οἰκιστὴς τῆς Ἐπιδάμνου Φαλίας ὁ Ἐρωτοκλείδου ἦταν Κορίνθιος τὸ γένος. Εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ αἰτιώδικη σχέση μεταξὺ τοῦ τελευταίου τούτου γεγονότος καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Σὺ συμβούλευες τοὺς Ἀθηναίους τὸν κατὰ τῶν Κιρρέων πόλεμον καὶ τὸν ἀνδραποδισμό τους, ἐπειδὴ «εἰς τὸ ἱερὸν τὸ ἐν Δελφοῖς καὶ τ' ἀναθήματα ἡσέβουν».

Ὁ Χαιρεφῶν ὁ Ἀθηναῖος ἦλθε στοὺς Δελφοὺς καὶ ρώτησε τὸ μαντεῖο σου, ἂν εἶναι κανένας σοφώτερος τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ γνωστὸ χρησμὸ.

Στὸ Σέλευκο εἶπες δώσει χρησμὸ, ὅτι ἂν ἔμπαινε στὸ Ἄργος θὰ πέθαινε καὶ ὁ Σέλευκος φοβούμενος τὸν χρησμὸ ἀπόφευγε ὅλες τὶς πόλεις πού ἔφεραν τὸ ὄνομα τοῦτο.

Καὶ τὸ Ἄργος τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ Ἄργος τῆς Ἀμφιλοχίας καὶ τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος καὶ τὸ Ἴονικὸν κ.λ.π.

(Συνεχίζεται)

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΑΜΑΝΑΤΙΔΗ

ΜΑΤΑΙΕΣ ΘΥΣΙΕΣ

"Αφυχε 'Ιππότη,
τὸ τραγοῦδι πᾶρχισαν δειλὰ οἱ γρόλοι
ἔφτασε στ' αὐτιά σου ὄντας τῶν ἀρμάτων
κόπασε ὁ σάλος
Κι' ἔπαψαν οἱ βράχοι ν' ἀπηχοῦν τὸν ρόγχο
κείνων ποῦ στὴ μάχη πέσανε «ἀνδρείως»;
Αἴνιγμα γεμάτη, τρυφερὴ κι' αἰθέρια
εἶδες τὴν σελήνη πῶς κρυφτοῦλι παίζει
μὲ τὰ σκόρπια νέφη καὶ στ' ἀσημι ντύνει
τῶν δεντρῶν τὰ φύλλα;
Τὴν δροσιὰ τοῦ γάργαρου νεροῦ τὴ νοιώθεις
ἔτσι ὅπως κυλῶντας τὰ σγουρὰ μαλλιά σου
πλένει καὶ χαϊδεύει τὸ γοργὸ ρυάκι;
Τιμημένε ἥρωα τρανῆς πατρίδας,
τὸ γλυκὸ τραγοῦδι ποῦ ἔπλεξαν οἱ γρόλοι
δὲν ἦταν γιὰ σένα.
'Ἡ σελήνη πάλι βγῆκε νὰ κρατήση
συντροφιά σὲ ζεύγη πολυαγαπημένα.
Τὸ ρυάκι τρέχει τὴν δροσιὰ νὰ δώση
σὲ ὑπέρξεις ποῦ χουν μέσα τους πνοή.
... Καὶ στίς ξυλιασμένες χουφτες σου κι' ἐσύ
τῆς καρδιάς σου σφίγγεις τὸν στερνὸ παλμό!

ΚΙ' ΑΝ ΕΙΝΑΙ;..

Κάποιος χτυπᾷ τὴν πόρτα...

"Ἀνοιξε!

"Ὅποιος καὶ νᾶναι, ἀδερφέ μου,
στὸ ἔρμο ἐτοῦτο μέρος, μὲς στὴ νύχτα,
ἀνάγκη ἀπὸ θαλπωρὴ θὰ ἔχει!

Κι' ὁ ἄνεμος βρυχάται, ἰδὲς,
κ' οἱ ἀστραπὲς φίδια τὴ νύχτα ὀργώνουν..
'Ἡ μπόρα εἶναι σιμά.. ὦ ἀδερφέ μου,
πρόφταξε τὴν πόρτα μας ν' ἀνοίξεις!

—Κι' ἂν εἶναι ξένος κι' ἂν
δραπέτης εἶναι, κίτρινος ἀράπης;..
Τόπο γι' αὐτόν, ὄχι, δὲν ἔχει!

Τρισάθλιέ μου ἀδερφέ, λησμόνησες
—πάντα μοῦ τῶλεγες μικρὸς σὰν ἦσουν—
λησμόνησες τὸν τόπο τῆς καρδιάς σου;

ΧΕΙΡΑΨΙΑ

Τή χειραψία μας δέν τήν ἐπάγωσαν
χιόνια καί κρύα πολιικά,
τὴ χειραψία μας δέν τήν τσουρούφλισαν
τροπικοὶ ἥλιοι.

Ἐπὶ συνθήκες πάνω ἢ χειραψία μας
πολιτικές καί φυσικές.

Τὸ χέρι πού ἀδελφικά τὸ χέρι μας
φουχτώνει ἄσπρο ἢ κίτρινο δέν εἶναι.
Εἶν' ἓνα χέρι ἀπλό, ἀνθρώπινο
πού αἷμα ἐντός του κοχλαστὸ κυλάει.

Τή χειραψία μας δέν τήν ἐπάγωσαν
χιόνια καί κρύα πολιικά,
τὴ χειραψία μας δέν τήν τσουρούφλισαν
τροπικοὶ ἥλιοι,

τὰ χέρια μας ὅπως θερμὰ ἐνώσαμε
ἀπὸ τὴ μιὰ

στὴν ἄλλη τὴν καρδιά κυλάει τὸ αἷμα!

ΜΗ ΠΩΣ ΕΣΥ;..

Κάτι μοῦ καίει τὴν καρδιά...

Πιάνω ζεστὸ νὰν τὸ προσφέρω—ἀλλοίμονο—
καί μὲς τὴ φούχτα μου εὐτὺς παγώνει!

Πονάει κ' ὑποφέρει ὁ ἀδερφός.

Τὸν πλησιάζω. Στοργικά

τὸ χέρι πὰ στὸ μέτωπό του ἄγγιζω...

Τραβιέται μ' ἀγανάχτηση... Τὸ χέρι μου
ἄγριο, τραχὺ ἀγκάθι π' ἀγκυλώνει!

Κάτι νὰ πῶ θέλω κι' ἐγὼ κι' ὁ λόγος μου
ἄλυτος κόμπος στὸ λαιμό μου στέκει!

Πονετικὸ ἓνα γέλιο νὰ χαρίσω

θέλω καί στὸν ἀνάπηρο πού μὲ κοιτᾷ—

μὲ κάτι μάτια! — καί στὰ χεῖλη μου

τῆς περιγέλασης ἢ κρύ' ἀνθεῖ γκριμάτσα!

Τῆς ἐξιλέωσης τὸ δάκρυ πρὶν κυλήσει

κρουστάλλι στ' ἀκροβλέφαρο παγώνει!

ὦ ποιός, ποιός σκότωσε τὸν ἑαυτὸ μου

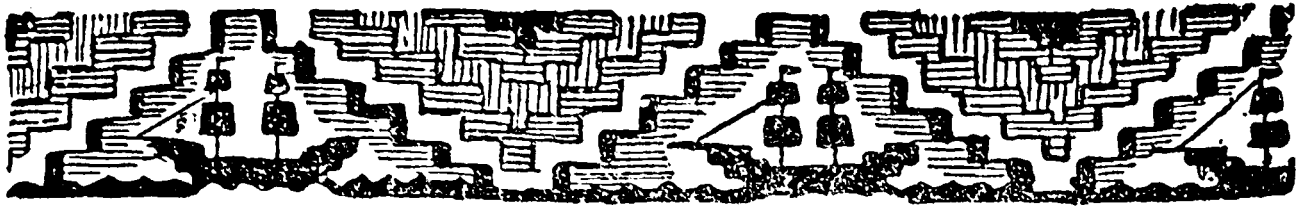
κι' ἐκεῖ στὴ θέση του τὸ σκιάχτρο αὐτὸ ἔχει στήσει;

Μήπως ἐσύ, ἀδερφέ, μήπως ἐσύ,

πού ἐπεξεργάζεσαι τῆς ἴδιας μας

μητέρας πού μᾶς γέννησε τὸ θάνατο;

ΣΤΗΝ ΠΑΜΒΩΤΙΔΑ

Θάυμασα τ' άσήμια τών νερών σου
καθώς κυλούσαν γαλήνια
κάτω άπ' τά χάδια του φεγγαριού.
Θρύλοι, εικόνες,
νοσταλγικό κοιμητήρι
δουλείας και τρόμου!

Τώρα
χορεύουν μέσα μου οι θύμησες.
Πέρα τά πανύψηλα βουνά του Δρίσκου
άνοίγουν την άγκαλιά τους
νά σε σφίξουν
μέσα σ' ένα χάδι όνειρου κι' άπαλωσύνης.
Πάντοϋ άσήμια!
Οι όμορφες άδελφές του Φαέθωνα
τρεμουλιάζουν στο φύσημα του άγέρα
κι' όλη ή γύρω όμορφιά—σμαράγδι κεντημένο—
έπάνω στα νερά σου Παμβώτιδα.

Μιά εικόνα παιγνιδίζει
μέσα στη φαντασία μου.
"Ενας ψίθυρος σιγανός,
ένas αίμασταγής τύραννος
άπλώνει τή σκιά του παντοϋ.
Και νά... κάποιo άνατρίχιασμα
έπάνω στ' άσήμια σου
και τo τραγικό δράμα τής ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗΣ
μέ τις δέκα έφτά παρθένες ξαναζει
μέσα στα νερά σου Λίμνη,
έκει,
πού άράζω τώρα μέ περισυλλογή και νοσταλγία
τις σκέψεις μου.

ΑΝΘΟΥΛΑ Α. ΖΟΛΔΕΡ

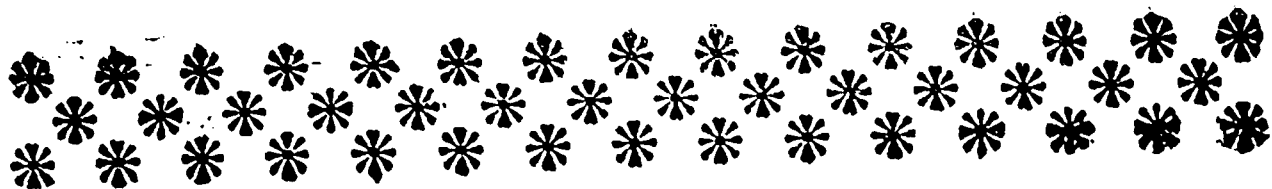

ΑΣΗΜΟΥΡΓΟΣ

"Ημουν τεχνίτης άσημουργός από τὰ Γιάννινα.
Κουβαλοῦσα ὄλη τὴν τέχνη τῶν προγόνων
στὸ αἷμα μου.
"Ελυωνα τ' ἄσημι στῆς καρδιάς τῆ φλόγα.
Τ' ἄσημι ξέρετε θέλει δυνατὴ φωτιά νὰ καθαρῖσει,
ὡσπου νὰ καθρεφτίσεις μέσα τὸ πρόσωπό σου.
Καθαρτήρια φλόγα.
Λαχτάρα τῆς ψυχῆς ἀσίγαστη.
Περίτεχνα σμίλευα λογιῆς λογιῆς ἀσημικά,
σ' ἀλληγορικὰ σχήματα,
σὲ συμβολικὲς ἀναπαραστάσεις.
Τὴν ἀγάπη, τὴ χαρά, τὸν πόνο.
Πόρπες ἀκριβὲς νὰ καρφώσουμε τὰ ὄνειρα.
Δαχτυλίδια γιὰ τὸν ἀρραβῶνα τῆς ζωῆς.
Ποθητὰ φύλλα δάφνης ἀνέγγιχτα.
Θαυματουργὰ εἰκονίσματα νὰ στηρίζω τὴν πίστη.
Καντηλιέρια νὰ φέγγουν τὴ νύχτα.
"Ανθη κι' ἀστέρια νὰ στολίζουν τὰ ἰδανικά
Λεπτουργημένα κοσμήματα αἰσθηματικά
ποὺ δὲν συνηθίζονται τώρα
καὶ μένουν λησμονημένα σὲ σκονισμένες βιτρίνες.
'Αζήτητα ἄνευ ἀξίας.
'Ανάλωση ὀλόκληρης ζωῆς.
Στεῖρος ἀπολογισμός.
Πικρὴ διαπίστωση.
Κι' ὅμως χαρά, χαρά, τοῦ τεχνίτη.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΒΑΛΙΟΥΛΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ

I

Δέν είναι δύσκολο ν' αποδείξω πώς δέν είμαι υπεύθυνος πού γεννήθηκα Έλληνας. Μάρτυρες, φυσικά, δέν έχω, ώστόσο μπορώ νά δοκιστώ πώς μήτε μου γύρευσε κανείς τήν άδεια, μήτε μου τό ανακοίνωσε, τουλάχιστο σάν πληροφορία. Άν γεννήθηκα από Θρακιώτες γονείς κι' όχι Πελοποννήσιους, στο 1916 κι' όχι στο 1940, άν ο πατέρας μου δέ δέχτηκε ν' άλλαξοπιστήσει κι' απόμεινε ως τά στερνά του Ρωμίδς με άποτέλεσμα νά χάσει τρεις βολές τó βιδς του και νά πεθάνει πριν τήν ώρα του, πάλι δέ φταίω έγώ.

Τά πράματα έγιναν όπως θά τά ιστορήσω κ' είμαι σίγουρος πώς θά βγάλετε από μόνοι σας τά χρειαζόμενα συμπεράσματα και πιά δέ θά χρειάζεται νά επαναλαβαίνω κάθε τόσο πώς δέ φέρνω καμμιάν εϋθύνη για τούτο ή για τ' άλλο.

Κ' έχω τήν έντύπωση πώς θά δικαιωθώ.

Έμβροο ακόμα στην κοιλιά τής μάνας μου υποχρεώθηκα ν' ακολουθήσω μαζί τής τó θλιβερό προσφυγικό καραβάνι πού ξεσπιτώθηκε άξαφνα από μιάν ελληνικότατη περιοχή τής Άνατολικής Θράκης γιατί, λέει, βρέθηκε δολοφονημένος ο γιδς κάποιου σημαίνοντα Τουρκαλά τής Άδριανούπολης, στα 1916, κ' ή δολοφονία του αποδόθηκε στους Έλληνες τής περιοχής.

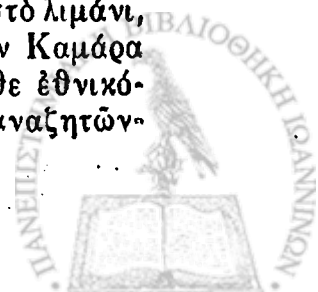
Στήν πραγματικότητα, αίτια κείνου τού διωγμού, τού «πρώτου» όπως τόν βάφτισαν ύστερώτερα, στάθηκε τó φρόνημα τών συμπατριωτών μου κι' άλλων 5-6 τριγυρνών χωριών πού συχνά πονοκεφάλιαζαν τούς Τούρκους.

Άπό ύστερνές διηγήσεις έμαθα πώς τó κοπάδι εκείνο τών γυμνών, ξυπόλητων και πεινασμένων προσφύγων, βαδίζοντας ποδαρόδρομο, σπρώχνοντας πρωτόγονα καρροτσάκια ή καβάλα σε γαϊδουράκια και βωιδόκαρρα, έφευγε πανικοβλημένο κατά τή Δύση, νάβρει άσυλο στη μάνα Ελλάδα.

Κάτι λίγοι ήρθαν κ' έγκαταστάθηκαν στην Ξάνθη και τήν Κομοτινή, άλλοι στη Θεσσαλονίκη, κάμποσοι ξενητεύτηκαν στη Ρουμανία και τήν Άμερική κ' οι λοιποί απόμειναν στην Κωνσταντινούπολη και τά χωριά τής περιοχής τής.

Σκορποχώρι...

Ο πατέρας μου, ένας ψηλός, δμορφος και γεροδεμένος άντρας με δεσειά φρύδια και παχύ μουστάκι, διάλεξε για δεύτερη πατρίδα μας τή Θεσσαλονίκη. Γιδς πλούσιος μπαμπά, ώστόσο καθόλου καλομαθημένος ή μοιρολάτρης, έσφιξε τó ζουναρί και στρώθηκε στη δουλειά, τήν κάθε είδους δουλειά, από χαμάλης στο λιμάνι, μόλις ήρθαμε, μέχρι καντηνιέρης σ' ένα μαγαζί πού άνοιξε κοντά στην Καμάρα ύστερώτερα, οέ μιá περίοδο πού χιλιάδες οι «σύμμαχοι» στρατιώτες κάθε έθνικότητας και προέλευσης πλημμύριζαν τούς δρόμους τής τρανής πολιτείας άναζητητώντας ούζο, γυναίκες και περιπέτειες.

Δέν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ τὰ οἰκονομικά μας ξαναπῆραν τὴν πάνω βόλτα. Ἡ ζωὴ, ἀφοῦ συννέφιασε, ἔβροξε, ἔρριξε γαλάζι καὶ χιόνι, χαμογέλασε ξανά κ' οἱ ξερριζωμένοι ἀπ' τὸν τόπο τους γονεῖς μου ξανάρχισαν τὰ τραγούδια ποῦ τόσο ἀγαποῦσαν.

Γιὰ ν' ἀποδείξουν μάλιστα τὴν πίστη τους στὴ ζωὴ καὶ τὴν αἰσιοδοξία τους στὸ μέλλον, τὸ ρίξανε στὴν «ἀναπαραγωγή». Ὅταν φτάσαμε στὴ Θεσσαλονίκη εἴμασταν τρία ὄλα—ὄλα ἄτομα (δὲ λογαριαζόμουν ἀκόμα ἐγώ, στὴν κοιλιὰ τῆς μάνας) κ' ὡς τὸ 1920 γίναμε ἑφτά...

Προδευτικὸς ὡς τὸ κόκκαλο, γιὰ τὴν ἐποχὴ του, ὁ πατέρας, ἀκολούθησε τὸ κῆμα τοῦ καιροῦ ποῦ τὸ ἐκπροσωποῦσε ὁ μεγάλος Λευτέρης Βενιζέλος. Κάθε φορὰ ποῦ ἡ μαμὴ τοῦ ἀνάγγελνε τὸν ἐρχομὸ κ' ἄλλον παιδιοῦ, ὁ πατέρας σήκωνε τὸ κεφάλι καὶ τὰ χέρια τ' ἀψήλου, ἄνοιγε τὸ στόμα ὡς τ' αὐτιὰ καὶ κραύγεζε:

—Δόξα νάχει ὁ Πανάγαθος, ἔφερα ἕναν ἀκόμα βενιζελικὸ στὸν κόσμο...

Εἰν' ἀλήθεια πὼς ἀργότερα διαψεύστηκε στὶς τοτινὲς προσδοκίες του, στὸ μεταξὺ ὅμως ἔμαθε κ' ὁ ἴδιος πὼς ὅσο μεγαλοφυῆς κ' ἂν εἶναι ἕνας πολιτικὸς, δὲ μπορεῖ νὰ λύσει ὄλα τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του ἂν δὲν ἔχει καλοὺς συνεργάτες κ' ἂν δὲν ἀκολουθήσει μιὰ τολμηρὴ, ριζοσπαστικὴ πολιτικὴ, βασισμένη στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα.

Καὶ στὰ στερνὰ του μὲ δικαίωσε.

Στὴ Θεσσαλονίκη μείναμε ὡς τὴν ἐποχὴ ποῦ ὁ ἐνδοξὸς ἑλληνικὸς στρατός, συνεχίζοντας ἀπὸ λόγους ἀδράνειας τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, ποῦ εἶχε στὸ μεταξὺ τελειώσει, ἔταξε σκοπὸ νὰ κυνηγήσει τοὺς Τούρκους ὡς τὴν Κόκκινη Μηλιὰ καὶ ν' ἀναστήσει τὸ αἰώνιο ὄνειρο τῆς Φυλῆς, τὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδα μὲ τὸ μαρμαρωμένο βασιλιὰ της καὶ τὰ τέτοια. Ἀπόφαση θαυμάσια κ' ἥρωικὴ γιὰ τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ παρασημοφορέσουν τοὺς ὑπεύθυνους κ' ὕστερα νὰ τοὺς κρίνουν αὐστηρά, παραδειγματισμό.

Στὴ χιμαιρικὴ αὐτὴ προσπάθειά της ἡ Ἑλλάδα εἶχε συμπαραστάτες καὶ τοὺς «μεγάλους συμμάχους» της τοῦ πολέμου οἱ ὁποῖοι δολοπλοκῶντας ὅπως πάντα μὲ συνέπεια, δεξιοτεχνία φρόνηση κ' ἐντιμότητα, κατάφεραν νὰ ἐνώσουν τοὺς Τούρκους γύρω ἀπὸ τὸν Κεμάλ, νὰ τοὺς δυναμώσουν μὲ κάθε ὑλικὸ καὶ ἠθικὸ μέσο κ' ὕστερα ὄλοι μαζί, Τούρκοι καὶ Σύμμαχοι, νὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴ θαυμαστὴν ἐκείνη κατάσταση ποῦ ἀναφέρεται στὴν ἱστορία μὲ σεμνοτυφία «Μικρασιατικὴ Συμφορὰ».

Μερικοὶ μελετητὲς τῆς ἱστορίας λένε πὼς ἡ ἐκστρατεία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δὲν ἔγινε γιὰ τοὺς πιδ πάνω λόγους κ' ὅτι τάχα τὸ ὄνειρο τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδας προβλήθηκε σὰν πρόσχημα γιὰ νὰ ἐξαπατηθοῦν ὁ λαὸς καὶ τὰ στρατευμένα παιδιὰ του ποῦ κλήθηκαν νὰ παίξουν ρόλο χωροφύλακα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴ γῆ τῆς Τουρκίας.

Ὅποια κ' ἂν εἴταν ἡ ἀλήθεια, τὸ ἀποτέλεσμα γιὰ μᾶς εἴταν τὸ ἴδιο φοβερό.

Κι' ὄχι μόνο γιὰ μᾶς...

Ὅσῶσο κ' ὥσπου νὰ γίνουν ὄλ' αὐτά, ὁ στρατός μας μπῆκε στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τὴν ἀπελευθέρωσε κ' οἱ ξενητεμένοι πρόσφυγες, νοσταλγοὶ πάντα τοῦ χαμένου παράδεισου τῆς πατρίδας, ἄρχισαν νὰ βγάζουν στὸ σφῦρὶ τὰ λιγιστὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα ποῦ δημιουργήσαν στὰ χρόνια τοῦ ξενητεμοῦ.

Στὴν περίπτωσή αὐτῆς τῆς ὀμαδικῆς προσφορᾶς, οἱ ἀγιογδῦτες τῶν πόλεων ποῦ ὀνομάζονται ἔμποροι, δείχνουν ἐξαιρετικὰ ἀνόρεχτοι ν' ἀγοράσουν, τάχα δὲν ἔχουν τὸ χρειαζούμενο γιὰ τὴν περίστασή χρῆμα, τάχα δὲ μποροῦν νὰ δανειστοῦν μὲ λογικὸ τόκο καὶ τὰ παρόμοια. Τὸ Κράτος δὲν ἐπεναίβει, δηλαδὴ ἄφησε ἀπόλυτη ἐλευθερία στὸ ἔμπόριο νὰ κανονίσει τίς δουλειές του μόνο του. Ἔτσι ἀπ' τὴν μιὰ

μιλούσε για έλευθρες κι' απ' την άλλη άφηνε άχαλίνωτους τούς ανθρώπους που έπρεπε να έλεγχει

Φυσικά τότε οι άνυπόμονοι πρόσφυγες άναγκάστηκαν να ξεπουλήσουν τις περιουσίες τους για ένα κομμάτι ψωμί, χαρίζοντας έτσι τη φάρμα του δραστήριου, έξυπνου και σπουδαίου έμπορα στους ληστές που τούς γύμνωναν και φυλάγοντας για τον εαυτό τους τον τίτλο του «πατριώτη».

Άνάμεσα στους τελευταίους αυτούς είμασταν και μείς.

Το τι μās περίμενε σαν ξαναγυρίσαμε στη Θράκη, δέν περιγράφεται. Οι Τούρκοι που άντικατάστησαν τις φευγάτες έλληνικές οικογένειες, είτε γιατί ήξεραν πώς ή παραμονή τους είτε προσωρινή και συνεπούμενα δέν άξιζε τον κόπο να ξοδευτούν και να ιδρώσουν ή γιατί μισούσαν κάθε τδ έλληνικό, τ' άφησαν όλα να ρημάξουν. Κι' όταν κάποιο άμπέλι ή δέντρο ή σπίτι έξακολουθούσε να στέκεται πεισματικά όρθό, άρπαζαν τδ τσεκουρι ή άναβαν μια πυρκαγιά και τδ ίσοπέδωναν.

Άνασκουμπώθηκαν λοιπόν ξανά οι πρόσφυγες και ξοδεύοντας με τη σέσουλα αίμα, ιδρώτα και χρέμα - αυτό τδ λιγοστο χρέμα που έφεραν απ' τη φιλόξενη μάνα Ελλάδα, βάλθηκαν να έπανορθώσουν τις φοβερές ζημιές.

Και τδ θάμα δέν άργησε να γενεί.

Μέσα σε δεκαοχτώ μήνες όλους κι' όλους τὰ σπίτια ξαναχτίστηκαν ή έπισκευάστησαν, τὰ σχολεία κ' οι έκκλησιές άνοιχοδομήθηκαν κι' άρχισαν να λειτουργούν, τ' άμπέλια και τὰ καρποφόρα ξανασπάρθηκαν, καλαδεύτηκαν και καλλιεργήθηκαν με φροντίδα κι' άγάπη, οι πλατείες, οι δρόμοι κ' οι αύλές τών σπιτιών άστραψαν από πάστρα κι' άσβέστη.

Κι' όταν όλα πια τέλειωσαν κ' οι άνθρωποι δόξασαν κι' εύχαρίστησαν τδ θεό τους, δ' Ύψιστος, παίζοντας τδ άγαπημένο παιχνίδι του, χαμογέλασε παράξενα, κούνησε τδ μικρό δαχτυλάκι του κ' ύποχρέωσε τδ στρατό μας που είχε φτάσει στδ Σαγγάριο να κάνει μεταβολή.

Άπ' εκεί κ' ύστερα όλα ξετυλίχτηκαν όπως ακριβώς δέν κατάφερε να τ' άναφέρει ή έπίσημη ιστορία. Βρίσκονται όμως γραμμένα με άνατριχιαστικές λεπτομέρειες στη μνήμη τών Έλλήνων, στα βιβλία κάμποσων τίμιων συγγραφέων, στα άρχεία τών «Μεγάλων Δυνάμεων» της έποχής και στις δικογραφίες τών καταδικασθέντων από τὰ στρατοδικεία ταυ καιρού τους.

Φυσικά τδ πάθημα έγινε μάθημα για όλους όσους έχασαν άξαφνα τις πατρίδες τους, και μάλιστα για δεύτερη φορά, όπως έμείς, κι' όταν έφτασαν, όσοι κατάφεραν να φτάσουν στην Ελλάδα με μόνες άποσκευές την ψυχή τους - κι' αυτή φτιασμένη ως τὰ δόντια - και τδ μίσος για τούς φταιχτες στη συμφοράς, είχαν πια μάθει να μην έχουν έμπιστοσύνη και σεβασμό σε ήχηρους τίτλους, άξιώματα, βαθμούς και σύμβολα, μήτε σ' ανθρώπους που ως τὰ τότε τούς θαρούσαν σοφούς κι' άλάθητους.

Μ' όλο που ξηγήθηκα στην άρχή της διήγησής μου, νιώθω την άνάγκη να τονίσω ξανά πώς μήτε γι' αυτή τή συμφορά της πατρίδας φέρνω καμμιάν ευθύνη. Μ' όλα ταύτα ύποχρεώθηκα να πληρώσω κ' εγώ ένα μεγάλο μέρος από τὰ σπασμένα κι' ως μην είμουνα σε θέση να καταλαβαίνω. Άπόδειξη πώς μόλις πληροφορήθηκα ότι θα ξαναφεύγαμε από την πατρίδα για να πύμε σε άλλους, καινούργιους τόπους, πήδηξα ως εκεί πάνω από τή χαρά μου. Κι' όσο άργούσαμε να κινήσουμε, ένω ώρα με την ώρα έρήμωνε ή γειτονιά, τόσο νεύριαζα και γκρίνιαζα.

—Τι περιμένουμε; Να μās σφάξουν οι Τούρκοι; φώναζα μελοδραματικά κι' ως μην ήξερα μήτε τ' είτε αυτοί οι Τούρκοι, μήτε τι σήμαινε ή λέξη «σφαγή».

Με την ίδια λαχτάρα που στη διάρκεια του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου οι λαοί περίμεναν τδ «δεύτερο μέτωπο», περιμέναμε και μείς ένα δεύτερο κάρρο για να πάρουμε φεύγοντας όσο τδ δυνατδ πλείότερα από τδ νοικοκυριό μας κι' ό

πατέρας πήγαινε κ' έρχόνταν τρεις φορές τή μέρα στα γειτονικά τουρκοχώρια, να τὸ έξασφαλίσει.

Στὸ μεταξύ ἡ μητέρα μάζεψε τὰ ροῦχα καὶ τὰφτιαχνε μπόγους, ξεχωρίζοντας πότε μὲ μοιρολόγια καὶ λυγμούς, πότε μὲ θαυμαστή ψυχραιμία καὶ καρτερικότητα ὅ,τι δὲν εἶταν ὀλότελα ἀπαραίτητο ἢ ἔπιανε πολὺν τόπο.

"Όταν πιά ἔσβησε κ' ἡ στερνὴ ἐλπίδα πὼς θὰ βρισκότανε αὐτὸ τὸ περίφημο δεύτερο κάρρο, ἡ μητέρα ξαναέλυσε τοὺς μπόγους κ' ἔκανε καινούργιαν ἐκκαθάριση τοῦ ρουχιμοῦ καὶ τῶν τεντζερῶν πού θὰ πέραμαε μαζί μας. Τώρα ὁμως ἔκλαιγε μὲ τὰ σωσιά της δίχως νὰ νιάζεται ἄν τὴ βλέπαμε κ' ἀπὸ ἀλληλεγγύη κλαίγαμε καὶ μεῖς μὲ τὸν ἰδιόρρυθμον ἐκεῖνο τρόπο πού κλαῖνε οἱ μικροί. Ρουφῶντας δηλαδή μαζί μὲ τὰ δάκρυα καὶ τὶς μῦξες μας...

Ἀπὸ τὴ δεύτερη αὐτὴν περιπέτεια, τὸ «δεύτερο διωγμὸ» ὅπως συνηθίζουν νὰ τὴν ὀνομάζουν ἀκόμα καὶ τώρα οἱ Θρακιῶτες, μοῦ ἔχουν ἀπομείνει κάμποσες εἰκόνες, λίγο θαμπές καὶ μπερδεμένες, μὲ μεγάλα κενὰ ἀνάμεσα τους, ἱκανές ὥστοςο νὰ μοῦ θυμίζουν ὡς τὰ σήμερα εἰκόνες τραγικές ἀπὸ τὸ δράμα πού ἔζησε ὁλος ἐκεῖνος ὁ ταλαιπωρημένος καὶ καταστραμμένος κοσμάκης, ἰδιαίτερα ὅπως τὸ ζήσαμε ἑμεῖς.

Θυμᾶμαι τὸ ψηλὸ δίπατο σπίτι μὲ τὶς μεγάλες αὐλόπορτες δλάνοιχτες, καθὼς τὸ ἐγκαταλείπαμε γιὰ πάντα. Ἐστερεφε τὸ κεφάλι ὁ πατέρας καὶ τὰ μάτια του ἄστραφταν ἀπ' τὰ δάκρυα πού πάσχιζε νὰ κρύψει... Στὴν αὐλὴ σκόρπια τὰ ἔπιπλα, τὰ ροῦχα πού δὲ μπορούσαμε νὰ πάρουμε μαζί μας τὰ μπακιρικά τῆς κουζίνας... Τὸ χυμένο κρασί, ποτάμι σχεδὸν στοὺς δρόμους ἄλλοῦ κόκκινες ἀφρισμένες λίμνες πού μοσκομύριζαν, ἄλλοῦ ρυάκια σὰν αἷμα τοῦ σφαγμένου χωριοῦ. Ὅλα ἀναστημένα μὲ κόπο, ἄπειρο μόχθο κ' ἴδρωτα, δίχως καμμιάν ὑποστήριξη, δίχως τὸ λόγο τὸν καλὸ ἀπ' τοὺς ἐκπρόσωπους τοῦ Κράτους πού πάντα μᾶς εἶχε ἀγνοήσει γιὰ χάρη ἄλλων περιοχῶν, γιὰ τ' «ἅγια χῶματα»...

Κι' ἀκόμα, δὲ θὰ ξεχάσω τὸ χαστούκι πού ἀναγκάστηκε στὸ τέλος — τέλος νὰ μοῦ δώσει ὁ πατέρας ξεσπώντας τὸ ἄχι του πάνω μου ἐπειδὴ ἐπέμενα πεισματικὰ νὰ πάρω μαζί τὴ γατούλα μας, ἐνῶ ἐκεῖνος εὔρισκε προτιμώτερο νὰ κρατῶ ἕνα καλάθι μὲ ροῦχα... Ὑστερα τὸ ταξίδι, ἕνα μακρινὸ ταξίδι μὲ βωιδόκαρρο σ' ἕναν ἀτέλειωτο σὲ μᾶκρος δρόμο γεμᾶτο λάκκους, νερά, σκόνες, λάσπη καὶ πέτρες. Καὶ πιδ ὕστερα τὸ τραῖνο, ἕνα μουντζουρωμένο θεριὸ πού φυσσομανοῦσε ἀγριεμένα γεμίζοντας τρόμο τὴν παιδιάστικα ψυχὴ μου, τὸ βαγόνι πού πατικωθήκαμε, ἕνα μαῦρο κλειστὸ κουτὶ παραφοτωμένο μὲ σακιά ἀλεύρι καὶ στάρι, μπόγους, καζάνια, σεντούκια... Κι' ἀπάνου—πάνου, παρατάβανα, ἑμεῖς κ' ἕνα σωρὸ ἄλλοι, γνώριμοι καὶ ξένοι.

Εἶταν κ' ἕνα καφεμπρίκι σ' ἕνα δέμα, κάτω ἀπὸ τὴν πλάτη μου, μὲ τάραζε σ' ὄλο τὸ μᾶνρος τῆς διαδρομῆς...

Σὲ κάποιον ἀπ' τοὺς πολλοὺς σταθμοὺς καὶ στάσεις, ἄνοιξε ἐπὶ τέλους ἡ συρτὴ πόρτα τοῦ βαγονιοῦ κ' οἱ μεγάλοι πήδηξαν κάτω μὲ φωνές γεμᾶτες ἐκπληξη καὶ θαυμασμό. Εἶμουνα κουρνιασμένος σ' ἕνα βαθούλωμα, ἀνάμεσα σ' δύο δέματα, μὲ τὴ μύτη σχεδὸν κολλημένη στο ταβάνι πού εἶταν κ' αὐτὸ κατάμαυρο, κ' ὄσο κ' ἄν δοξίμασα νὰ λευτερωθῶ, νὰ γλυστρήσω πρὸς τὴν πόρτα νὰ ἰδῶ κ' ἐγὼ κείνο πού ἔκανε τοὺς ἄλλους νὰ στριγγλίζουν ἀπὸ θαυμασμό, δὲν τὰ κατάφερα. Φυσικὰ ἀναγκάστηκα νὰ χρησιμοποιήσω τὸν ἀποτελεσματικὸν τρόπο πού ἔχουν πρὸ χειρο οἱ μικροὶ κ' οἱ γυναῖκες διὰν θέλουν νὰ πείσουν γιὰ τὸ δίκιο τῶν αἰτημάτων τους. Πάτησα δηλαδή τὶς τοιρίδες κ' ἡ μητέρα ὑποχρεώθηκε νὰ μὲ σύρει ἀπὸ τὰ πόδια κοντὸ της καὶ νὰ μὲ κατεβάσει ἀπὸ τὸ βαγόνι.

Σωστὸ θάμα κείνο πού ἀντίκρυσαν τὰ μάτια μου. Μιὰ ὁμορφιά πού μοῦφερε ζάλη καὶ χαράχτηκε τόσο ζωηρὰ στὴν παιδιάστικα ψυχὴ μου ὥστε ἀπ' ἐκεῖ κ'

ὕστερα ν' ἀπομείνει ὄνειρο κ' ἡ μεγαλύτερη ἀγάπη τῆς ζωῆς μου: Ἡ θάλασσα, ἡ θάλασσα τῆς Ἀλεξανδρούπολης.

—Τι σταθμὸς εἶν' ἐδῶ; ἄκουσα νὰ ρωτᾷ.

—Τὸ Νιεντέαγας, μπρέ... ἀπάντησε κάποιος ἄλλος.

—Ἄϊ, ἄϊ, ἄϊ... Τὶ τρανὴ γκιόλα... ἔβαλαν τὶς φωνές τὰ μεγαλύτερα παιδιά.

Στάθηνκα ἀντίκρου τῆς δίχως νὰ βγάξω ἄχνα καὶ δὲ χόρταινα νὰ τὴ θωρῶ. Διάφανη, μεγάλη, καταγάλανη, ὀλοκάθαρη ἢ μαργιόλα, ἡρεμὴ σὰν καθρέφτης ἀπὸ ἀτόφιο ἀσῆμι, μὲ τοὺς κάτασπρους γλάρους ποὺ βουτοῦσαν σκούζοντας κ' ὕστερα ἀνυψώνονταν χτυπώντας τὶς μεγάλες φτεροῦγες τοὺς κατὰ τὸν οὐρανὸ, μὲ τρία—τέσσερα κάτασπρα σύννεφα σὰν μεγάλες τοῦφες μπαμπάκι ἀνάμεσα θάλασσας κ' οὐρανοῦ, ὄχι, δὲν εἶταν νὰ μὴ μαγέψει, νὰ μὴν κάνει σκλάβα τὴν ψυχὴ μου.

Ἐκλαιγα δταν μὲ ξανάχωσαν μὲ τὸ ζῶρι στὸ βάθουλωμα τῶν μπόγων κ' ἀντήχησαν κάτω μου οἱ ρυθμοὶ τοῦ φευγιοῦ.

Ἄχ; γιατί νὰ μὴν ἀπομνεῖσκामε στὴν πόλη ἐκείνη!

Καὶ κείνο τὸ καφεμπρέκι...

Κατασταλάξαμε στὶς Σέρρες. Φτιάσαμε νύχτα, μᾶς ἀνέβασε ὁ πατέρας σ' ἓνα λαντῶ καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο βρεθῆκαμε στριμωγμένοι προσωρινὰ σ' ἓνα κατώι τοῦ σπιτιοῦ κάποιου γνωστοῦ μας ἀπ' τὴν πατρίδα. Τοῦτος ἔφυγε λίγες μέρες νωρίτερα κ' εἶχε κιόλας βουλευτεῖ. Σὲ τρεῖς-τέσσερις μέρες μετακομίσαμε πᾶ στὸ «δικό» μας, μιὰ καμαροῦλα σ' ἓνα τουρκόσπιτο δίπλατο, ἐπιταγμένο γιὰ τοὺς πρόσφυγες. Ἀνέβαινες στὸ πάνω πάτωμα ἀπὸ μιὰ σαρακοφαγωμένη ξύλινη σκάλα, ἀπ' τὴν αὐλή, κατ' εὐθείαν πάνω στὸ μεγάλο σαλόνι—ἂν μπορούσε νὰ ὀνομάσει κανεὶς σαλόνι ἓναν τεράστιο χῶρο μὲ φάρδος τρία μέτρα καὶ μᾶκρος ὅσο ὄλα μαζί τὰ δωμάτια ποὺ εἶταν ἀραδειασμένα στὴν πρόσοψη. Τὰ δωμάτια εἶταν τρία, στὰ δυὸ μένανε ἀπὸ μιὰ προσφυγικὴ οἰκογένεια καὶ στὸ τρίτο οἱ Τοῦρκοι νοικοκυρτοὶ τοῦ σπιτιοῦ. Τώρα εἴμασταν ὀχτῶ ψυχές, εἶχε προστεθεῖ μαζί μας κ' ἡ Δόμνα, ἓνα ὀλομόναχο ὀρφανὸ κορίτσι ὡς 17 χρονῶ ποὺ ἔτρεχε σκούζοντας πλάι στὸ τραῖνο, στὸ σταθμὸ τῶν 40 Ἐκκλησιῶν καὶ παρακαλοῦσε τὸν κόσμον νὰ τὴν πάρει κάποιος μαζί του. Ποιδὸς ὅμως ἤθελε ἓνα ἀκόμα πεινασμένο στόμα κοντὰ στὰ τόσα δικά του; Τὴν ψυχοπόνεσαν οἱ δικοί μου, μπορεῖ νὰ συλλογίστηκαν πὼς θὰ τοὺς εἶταν χρειαζούμενη, μὲ τὰ τόσα παιδιά, πὼς θὰ μπορούσε νὰ τὰ βγάλει πέρα ὀλομόναχη ἢ μητέρα; Εἶχαμε, φεύγοντας ἀπ' τὸ χωριό, δυὸ σακκιὰ ἀλεῦρι, τὴν ἀρπαξαν λοιπὸν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὴν τράβηξαν μέσα στὴ στιγμὴ ποὺ τὸ τραῖνο κινούσε.

Κάμποσους μῆνες ἀφοῦ ἐγκατασταθῆκαμε στὶς Σέρρες κ' ὕστερα ἡ Δόμνα μᾶς παράτησε γιὰ νὰ πάει «δοῦλα» σ' ἓνα σπῖτι ντόπιων Σερραίων ποὺ μῆτε παιδιά εἶχαν, μῆτε δοκίμασαν τὴν πίκρα τῆς πείνας καὶ τῆς στέρησης.

Τὴν ἀνακάλυψαν οἱ γειτόνοι μας κ' ὅταν πῆγα νὰ τὴν πάρω πίσω, ἔφαγα ἓνα γερὸ ξύλο ἀπ' τὸν «ἀφεντικὸ» τῆς Δόμνας ποὺ ἀκόμα τὸ θυμᾶμαι. Ὁ πατέρας ἔλειπε γιὰ νὰ πάρει τὸ αἶμα πίσω κ' ὅταν γύρισε, ὑπακούοντας στὶς παρακλήσεις τῆς μητέρας, δὲν ἔκανα λόγο μῆτε γιὰ τὴ Δόμνα, μῆτε γιὰ τὸ ξύλο ποῦ-φαγα...

Τὰ δυὸ παράθυρα τοῦωματίου μας ἔβλεπαν κατὰ τὴ δύση, σὲ μιὰ μεγάλη ἀλάνα ὀπου κάθε Τρίτῃ γινόταν ζωοπάζαρο. Τὸ τί βλέπαμε στὴν ἀλάνα σὲ τέτοιες μέρες εἶταν ἄλλο πράμα.

Κατέβαιναν ἀπ' τὰ χωριά μπουλούκια-μπουλούκια οἱ χωριάτες νὰ ποῦλήσουν ἢ ν' ἀγοράσουν γελάδια, βῶδια, βουβάλια, πρόβατα, ἄλογα, γαῖδουράκια, γουρῶνια, γῖδια, κόττες, πάπιες καὶ χῆνες καὶ τὴν πλημμύριζαν τόσο ἀσφυκτικὰ ποὺ

δύσκολα μπορούσε να τη διαβεί κανείς, ακόμα και μεγάλος. Με την ευκαιρία έκαναν και τα ψώνια της βδομάδας σε τρόφιμα ή ρούχισμο αφού ευρισκαν ή θαρούσαν πώς θα βρισκαν όφελος στις τιμές. Έδιναν έτσι ζωή και κίνηση σ' ολόκληρη την πολιτεία που περίμενε την κάθε Τρίτη με την ίδια λαχτάρα που περιμένει σήμερα ή Θεσσαλονίκη την περίοδο της Διεθνούς Έκθεσής της.

Σε τέτοιες μέρες δεν κοιτούσα να διαβώ την εξώπορτα, δεν ξεκολλούσα όμως από το παραθύρι θαμάζοντας την ανθρωπομυμηγκιά που κόχλαζε στην πλατεία και τους κοντινούς δρόμους. Μπορεί να είχα κάνει μεγάλο ταξίδι που βάσταξε βδομάδες για να φθώ απ' τη Θράκη ως εκεί, όμως για το μέγεθος της γης και την πληθώρα των κατοίκων της, μονάχα σε κείνα τα παζάρια μου δόθηκε ή ευκαιρία να σχηματίσω μιὰ κάποια αντίληψη.

Μιὰ τέτοια μέρα ο «άλλος», ο μεγαλύτερος αδερφός, μᾶς έφερε ένα χαρτόνισμα που βρήκε περιδιαβάζοντας σ' εκείνη την αφράτη αλάνα. Η μητέρα τάχασε σ' αν είδε τ' εΐταν εκείνο που κρατούσε σφιχτά στα δάχτυλα ο μεγάλος γιός της. Έστρεψε το βλέμμα προς το εικόνισμα, έκανε το σταυρό της και σίγουρη για τη συγχώρεση που έπαιρνε προκαταβολικά απ' την Παναγιά, έκρουσε το χαρτόνισμα στον κόρφο της.

Την άλλη μέρα αποχτήσαμε όλοι με την άραδα κι' από κάτι καινούργιο στην άδειαν ή «καρναρόμπα» μας.

Όμως από την ίδια μέρα, μάθαμε να βαδίζουμε σκυφτοί, με τα μάτια καρφωμένα καταγής...

Από τις πρώτες κιόλας μέρες της εγκατάστασής μας στις Σέρρες, ή μητέρα νιάστηκε να μᾶς γράψει στο σχολειό. Απ' ό,τι θυμάμαι και κρίνω σήμερα, βγάξω το συμπέρασμα πώς δεν είμουνα και τόσο φρόνιμος στο σπίτι της πατρίδας αφού, για να λείπει ή φασαρία μου, αναγκάστηκαν να με στείλουν στο σχολειό πολύ πριν φτάσει ή ώρα μου.

Με το διωγμό ή δασκάλα που δεν είχε να χάσει τίποτε κ' ήθελε, μπορεί, να φανεί ευχάριστη στους γονείς μου, μουδωσε ένδειχτικό της πρώτης τάξης και τώρα, έξ μόλις χρονώ, νάμαι κιόλα στη δεύτερη. Δασκαλεμένος απ' το σπίτι, σ' αν με ρώτησαν πόσο χρονώ είμαι, είπα όχτώ. Και έπιασε το κόλπο. Τα βρήκα όμως μαστούνια. Οι συμμαθητές μου ήξεραν να γράφουν, να διαβάζουν και να λογαριάζουν στην έντέλεια κι' εγώ, άλλο από το ν' άνεβαίνω πάνω σε μιὰ καρέκλα, να κάνω μιὰ χαριτωμένη υπόκληση, τινάζοντας πίσω τις χρυσές μπουκλίτσες μου και ν' άπαγγέλω τα χαζά εκείνα ποιηματάκια που μ' είχαν μάθει να παπαγαλίζω για να κάνω έντύπωση στις γειτόνισσες και τους φίλους επισκέπτες, δέ σκάμπαζα.

Στην αρχή εκλαιγα κι' άρنيόμουνα να ξαναπάω στο σχολειό, ο δάσκαλος που είχε τη μεγάλη έξυπνάδα να γεννηθεί ντόπιος κι' όχι πρόσφυγας, δεν άφηνε ευκαιρία που να μη μ' έξευτελίζει μπροστά στους επίσης άριστους συμμαθητές μου, τόσο για την προσφυγική καταγωγή μου όσο και για την...έπίδοσή μου στα γράμματα. Κατάλαβα πώς δέ γινόταν άλλοιώς, στρώθηκα στο διάβασμα έξαρχής και, με τη βοήθεια της μεγάλης αδερφής μου που πήγαινε στο Γυμνάσιο, κατάφερα να προλάβω τους άλλους και να μη χάσω τη χρονιά.

Στην τρίτη τάξη δέ συναντούσα πια καμμιὰ δυσκολία, είχα μάλιστα γίνει απ' τους καλύτερους μαθητές, για μεγάλη έκπληξη του δασκάλου, κι' αν δέ με παρέσερνε ο «άλλος», θα μπορούσα να είμαι ο πρώτος της τάξης.

Ο κατήφορος που μ' έσπρωχνε ο αδερφός μου εΐταν ευχάριστος, όπως ευχάριστος είναι κι' ο κάθε λογής κατήφορος. Φεύγαμε πρωι-πρωι από το σπίτι, άντι όμως να τραβήξουμε για το σχολειό, πηγαίναμε στους μπαχτσέδες, το σιδηροδρομικό σταθμό ή την καμένη γειτονιά.

Στους μπαχτσέδες μαζεύαμε (άποφεύγω ν' αναφέρω τη λέξη κλέβαμε) δα-

μάσκηνα, μούρα ή βερούκοκα, ανάλογα με την εποχή. Ο άθλιος εΐταν καταπληχτικός να σκαρφαλώνει στα δέντρα ή να γκρεμίζει τα φρούτα χτυπώντας τα κλωνάρια με ένα μακρύ ραβδί που το χαντάκωνε μόλις τέλειωνε ή επιχείρηση για να το ξαναχρειαστεί στην επόμενη επίσκεψη. Στο σταθμό χαζεύαμε τα τραίνα που περνούσαν βαρυσφορτωμένα προς τη Θεσσαλονίκη ή τη Δράμα (άψυχο, ψυχή δεν έχει, ψυχές παίρνει και φεύγει. Τι είναι;) ή κλέβαμε κομμάτια κάρβουνο και τα δίναμε σ' ένα κερπαμπτσίδικο για να φάμε κερπάπ κι' άσπρο ψωμί. Και στην καμένη συνοικία (άπ' τους Βούλγαρους), ανασκαλεύαμε τις στάχτες και τα χαλάσματα και βρίσκαμε πενταροδεκάρες, κώτσια ή τσανάκια και τεντζερέδες που τα πουλούσαμε στα παλιατζιδικα για τρεις-τέσσερις καραμέλλες.

Όλα όμως έχουν κάποιος τέλος σ' αυτόν τον κόσμο: Μια μέρα ξύπνησα με δυνατό κεφαλόπονο. Θερμόμετρο δεν είχαμε φυσικά κ' ή μητέρα με θερμομέτρησησε όπως πάντα, άκουμπώντας τα χείλη της στο μέτωπό μου. Έκλαιγα.

— Δε θα πās σήμερα στο σχολειό, αποφάνθηκε τρομαγμένη και δε μ' άφησε να σηκωθώ και να ντυθώ.

Μούκανε ύστερα τα όσα πραχτικά γνώριζε και κατά τις έντεκα, τυπική και ταχτική καθώς εΐταν σ' όλα της, πετάχτηκε ως το σχολειό ν' αναφέρει στο δάσκαλο την αιτία της άπουσίας μου. Φαντάζεται κανείς την έκπληξη και τη ντροπή της κακομοίρας όταν πληροφορήθηκε πως είχαν μέρες να με ίδοΐν στο σχολειό και, με το δικιο τους οί άνθρωποι, είχαν νομίσει πως φύγαμε από τις Σέρρες, όπως δα έφευγαν κείνο τον καιρό κ' ένα σωρό άλλες προσφυγικές οικογένειες, που είχαν αποκατασταθεί γεωργικά στα γύρω χωριά.

Το ξύλο που έφαγα σαν έγινα καλά, δε θα το ξεχάσω. Κ' εΐταν διπλή ή δόση. Μια στο σπίτι, από τον πατέρα που δε χωράτευε (κ' είχε ένα βαρύ χέρι...) και μια στο σχολειό άπ' το δάσκαλο που εΐταν γνωστός σα θαυμάσιος έπιστήμονας στους γονείς χάρη στο γερό ξύλο που έδινε στα παιδιά. Κατά τη γνώμη του, ή μέθοδος αυτή της Παιδαγωγικής εΐταν το θαυμάσιο κλειδί που άνοιγε όλες τις πόρτες κ' έλυνε όλα τα προβλήματα και τις σπαζοκεφαλίες των δήθεν καινούργιων και άνόητων θεωριών για ψυχολογία του παιδιού και τα παρόμοια.

Έτσι πήρε άδοξος τέλος ή πρώτη στραβοτιμονιά της ζωής μου.

Όσοσο δεν άπόλειψαν οί διηγήσεις του «άλλου» που δε διέκοψε τις άγνωριστικές περιπλανήσεις του, με κρεμασμένη πάντα την πάνινη τσάντα στον ώμο, χωρίς να δίνει ιδιαίτερη σημασία στο σχετικό περνάχι που έτρωγε μέρα παρά μέρα.

Κ' εΐταν άδύνατο να το σκάσει άπ' το σχολειό δίχως να το πάρει είδηση ή μητέρα, μια άπ' τις πιο όμορφες, έξυπνες και καλές μητέρες του κόσμου. Πάντα τον καταλάβαινε.

— Τι καινούργια τραίνα πέρασαν σήμερα, γίόκα μου; Με τί τάχανε φορτωμένα; τον ρώταγε ειρωνικά, βλέποντας τα κατάμαυρα άπ' την καρβουνόσκονη του σταθμού πόδια του. Μήτε να τ' άρνηθει δοκίμαζε ο φουκαράς.

— Έφερεις και για μένα κανένα δαμάσκηνο, παιδάκι μου; τοΰλεγε με το ίδιο πάντα κοροΐδευτικό ύφος σα τον έβλεπε άνόρηχτον για το μεσημεριανό του.

— Βρήκες τίποτε και ν' άξιζε τον κόπο; ρωτούσε αν στα νύχια του έβλεπε «πένθος», σημάδι πως έκανε ανασκαφές στην καμμένη γειτονιά.

Κι' ο «άλλος» έσκιβε το κεφάλι και δεν έβγαζε άχνα.

Όταν όμως άπομνείσκαμε μονάχοι, κάρφωνε τα μάτια του στα δικά μου και ρωτούσε άπορρομένος:

— Μπās και ξέρεις εσύ ποιός της το λέει, ρε παιδί;

— Όχι, όχι, δεν της το είπα εγώ...φώναζα άπελπισμένος στην ιδέα πως με ύποψιαζότανε.

— Έμ τότε, πώς τὸ διάβολο τὸ μαθαίνει ποῦ πηγαίνω κάθε βολά;

— Έλα ντέ...

Δὲν ἀγωνίστηκε καὶ λίγο ἢ μητέρα νὰ τοῦ κόψει αὐτὸ τὸ συνήθιο κι' δταν πὰ ἀπελπίστηκε πὼς θὰ τὸν ἔκανε «ἄνθρωπο», τὸν τράβηξε ἀπ' τὸ σχολεῖο (εἶχε ἀπομείνει τρεῖς χρονιές στὴν ἴδια τάξη) καὶ τὸν ἔβαλε μαθητευόμενο σ' ἓναν τσαγγάρη, νὰ μάθει τέχνη.

Ὁ «ἄλλος» ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον στὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν καινούργια του ἀπασχόληση, πρὶν περάσει ὅμως λίγος καιρὸς βαρέθηκε τὴ σκληριὰ της καὶ ξανάρχισε τὶς περιοδοεῖες του, σὲ μικρότερη φυσικὰ κλίμακα, ὥστόσο κάτι εἶχε πάντα νὰ μοῦ ἱστορήσει δταν τὸ βράδι πέφταμε στρωματσάδα νὰ κοιμηθοῦμε πλάι-πλάι.

Τώρα κυνηγοῦσε κ' ἔπιανε καρδερίνες...

Τέτοιος ἀπόμεινε ὡς τὴ στερνὴ πνοή του — σκοτώθηκε σ' ἀντάρτικο πολέμωντας γιὰ τὴν πατρίδα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἄλλη ἱστορία...

Μιὰ νύχτα, περασμένα μεσάνυχτα, ἄρπαξε φωτιὰ τὸ παραδιπλάνο μας σπίτι κι' ὅπως εἶταν χτισμένο μὲ «τσατμάδες», μὲ ξύλινο σκελετὸ δηλαδὴ, λαμπάδιασε σὲ λίγες στιγμὲς καὶ πρὶν περάσουν ὥρες δὲν εἶχε ἀπομείνει τίποτε ἀπὸ τὸ ψηλό, καλοκαμωμένο ἀρχοντόσπιτο, τὸ καμὸρι τῆς γειτονιάς.

Ξυπνήσαμε τρομαγμένοι ἀπ' τοὺς πυκνοὺς πυροβολισμοὺς (δὲν εἶταν κανένας ποῦ νὰ μὴν εἶχε κρυμμένο ὄπλο), ἀκούσαμε τὶς κραυγὲς τῶν «τουλουμπατζήδων», (ἔτσι λέγανε τότε τοὺς πυροσβέστες) καθὼς ἔτρεχαν ἀλαφιασμένοι πρὸς τὸ μέρος τῆς φωτιᾶς, σπρώχνοντας τὴ χειροκίνητη ἀντλία τους.

— Γιαγκὶν β α α α α α ρ ρ ρ ρ ..

Ἀρχίσαμε νὰ κλαίμε μικροὶ καὶ μεγάλοι (ὁ πατέρας ἔλειπε πάλι κεῖνο τὸ βράδι). Κινδύνευαν τὰ ροῦχα μας, τὸ λιγοσιὸ ἄλευρι, τὰ στρώματα, τὰ παπλώματα. Τὶ θ' ἀπογινόμασταν οἱ φτωχοί, ὕστερα;

Ντυθήκαμε βιαστικὰ στὸ φῶς τῆς πυρκαγιᾶς κι' ἀρχίσαμε νὰ μεταφέρουμε στὴν ἀγλή, ὅ,τι μποροῦσε ὁ καθένας. Πρὶν ὅμως προλάβουμε νὰ κάνουμε τὸ πρῶτο δρομολόγιο, πλάκωσαν ἄλλοι τουλουμπατζήδες, μᾶς πέταξαν μὲ φωνὲς καὶ σπρωξιές ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μας κι' ἄρχισαν νὰ τὸ καταβρέχουν γιὰ νὰ τὸ σώσουν ἀπ' τὴ φωτιὰ.

— Δρόμο σεῖς, φύγετε ὅσο μακρὸνὰ μπορεῖτε. Κινδυνεύετε... μᾶς ἔλεγαν.

Μ' ἄρπαξε ἡ μεγάλη ἀδερφή στὴν ἀγκυλιά της (ποῦ βροῖκε τόσην ἀντοχὴ καὶ τόση δύναμη), ὁ «ἄλλος» πῆρε τὴ μικρότερη, ἢ μητέρα τὸν ὀλόμικρον ποῦ εἶταν πάντα ἄρρωστος κι' ὅλοι μαζί βρεθήκαμε στὴν ἄλλην ἄκρα τῆς ἀλάνας.

Τὸ θέαμα ἐνὸς σπιτιοῦ ποῦ καίγεται, παρεχτὸς ποῦ σοῦ θνυίξει τὴν ζημιὰ, δὲν παύει νὰ παρουσιάζει μιὰ θαυματὴ μεγαλοπρέπεια κ' οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ λαχανιάζουν παρακολουθώντας τὴν πυρκαγιὰ καὶ νὰ μὴ νιώθουν μιὰν πρωτόγονη κι' ὀλόκρυφη χαρὰ.

Δὲ χόρταινα νὰ βλέπω τὶς πανύψηλες φλόγες ποῦ ἔγλυφαν στὴ στέγη κι' ἀναπηδοῦσαν στὰ οὐράνια, τὶς μυριάδες κόκκινες σπῖθες ποῦ σφεντονίζονταν μὲ ὄρη κ' ἔσμιγαν μὲ τὶς σπῖθες τῶν ἀστεριῶν, τοὺς πυκνοὺς μαύρους καπνοὺς ποῦ πότε ἀνέβαιναν ψηλὰ καὶ σκοτεῖνιαζαν πλειότερο τὸ μαῦρο τ' οὐρανοῦ καὶ πότε χαμηλώναν πάνω στὴν πυκνὴ μάζα τῶν περιεργῶν ποῦ παρακολουθοῦσαν τὴν πυρκαγιὰ ἀπ' ἀντίκρυ μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα.

Ὅταν ὅλα τέλειωσαν καὶ ξαναγυρίσαμε στὸ σπίτι, δυσκολευτήκαμε νὰ γνωρίσουμε τὸ φτωγὸ μας δωμάτιο. Νερὸ παντοῦ, τὰ ροῦχα σκισμένα καὶ λασπωμένα, σουβάδες ἀπὸ τὸ ταβάνι καὶ τοὺς τοίχους γκρεμισμένα καταγῆς, τὸ μοναδικὸ μας μπαοῦλο σπασμένο, τὸ ἄλευρι λασπωμένο ζυμὰρι, ὅλα τὰ τζάμια θρυμματισμένα, τεντζερέδες καὶ πιάτα ἀνάκατα μὲ ξύλα καὶ σπασμένα μπουκάλια, φύλλα ἀπὸ βιβλία καὶ τετράδια.

Μήτε Γερμανοί να είχαν περάσει..

Ξαναρχίσαμε τα κλάματα κι' όταν πιά πήραμε την πρώτη κρυάδα, καταπίαστήκαμε να συμμαζέψουμε, ότι εΐταν δυνατό να συμμαζευτεί.

Έγώ ώσιόσο στεκόμουν αμίλητος, χαμένος, σαστισμένος, δέν έβλεπα τίποτε, δέν άκουα τίποτε, ή σκέψη μου είχε πάθει έμπλοκή και δέν έλεγε να ξεμακραίνει από κάτι τρομερό που ξετυλίχτηκε μέσα στα μάτια μου και πρόλαβα να τδ ιδώ σά φιδωτή άστραπή. Μέσα σ' ένα σαματά από τρεξίματα και βροντές, είδα να γκρεμίζεται άξαφνα ή στέγη του καιόμενου σπιτιού και μαζί της να πέφτει και να χάνεται στη θάλασσα της φωτιάς ένας άνθρωπος, ένας πυροσβέστης.

Τούτη ή φορξιαστική είκόνα, παράλογη για τδ μικρό μυαλό μου κ' ύποβλητική, χαραχτηκε τόσο έντονα μέσα μου που για πολύν καιρό την ξανάβλεπα στον ύπνο και μ' έκανε να πετάγομαι ψηλά με δυνατό καρδιοχτύπι και κραυγές. Εΐταν ή πρώτη φορά που έβλεπα να χάνεται άνθρωπος. Αργότερα, όταν μεγαλωμένος πιά, ξανασυλλογίστηκα με ψυχραιμία τδ περιστατικό, απόμεινα κατάπληχτος με τή διαπίστωση πως ύπήρχανε επαγγέλματα τόσο κοντά στο θάνατο. Κι' ότι τα επαγγέλματα αυτά εΐταν εκείνα ίσα-ΐσα που άμείβονταν λιγότερο από τ' άλλα, τά χωρίς κινδύνους.

Τ' άλλο πρωινό δέν είχα, φυσικά, γραφτά να δείξω στο δάσκαλο. Του ξήγησα για τή φωτιά, του μίλησα για κείνον που χάθηκε στις φλόγες, για τή λαχτάρα που περάσαμε μέσα στην άπαισία νύχτα, για τδ νοικοκυριό μας που τδ κατάστρεψαν τά νερά κ' οί πυροσβέστες, είδε τδ ξάγρυπνο μουτράκι μου, τά κόκκινα τσιμπλιασμένα μάτια μου και μ'...έδειρε, Δέκα στόνα, δέκα στ' άλλο χέρι, με μιά βέργα από κρανιά. Πώς έτσουζαν τά χεράκια μου... Μά πριν απ' όλα, πόσο πολύν υπόφερε ή ψυχή μου για τ' άδικο...

Τδ μεσημέρι δήλωσα έπίσημα πως δέ θα ξαναπήγαινα στο ίδιο σχολείο, μήτε ήθελα πιά να ξανααντικρύσω στα μάτια μου τδν άθλιο δάσκαλό μου.

—Προτιμώ να με σκοτώσετε, φώναξα και χτυπούσα τδ ξυπόλητο πόδι καταγής.

Η μητέρα όμως γνώριζε, είχε έναν δικό της τρόπο να μου καλμάρι τά νεύρα, να γλυκαίνει τδν πόνο μου, να χαϊδεύει τήν ψυχή μου.

—Έχεις δικιο, αγοράκι μου...Μόνο να μη χάσεις τή χρονιά σου...

Κ' έξακολούθησε, πάντα σδν ίδιο γλυκό τόνο ν' αναπτύσσει τις άπόψεις της.

Δέν πέρασαν λίγες στιγμές κ' είχα παραδεχτεί πως αλλάζοντας σχελιδμπορούσε ν' άπομείνω στην ίδια τάξη και τδ κακό δέ θα γινόταν στο δάσκαλο αλλά σέ μένα τδν ίδιο και στους γονείς μου.

—Του χρόνου μάλιστα, του χρόνου να σέ στείλουμε σ' άλλο σχολείο...

Και ξαναπήγα. Τώρα όμως γνώριζα, είχα μάθει πως δ δάσκαλος εΐταν κακός, άδικος και βλάκας. Τδν φοβόμουν, τδν περιφρονούσα και δέν είχα καμμιάν έμπιστοσύνη στην κρίση και τή δικαιοσύνη του.

Πολλοί συμμαθητές μου, πιδ μεγάλοι από μένα, παιδιά ντόπιων οίκογενειών, είχαν κληρονομήσει απ' τούς μεγαλύτερους τδ συνήθιο να κοροΐδεύουν τούς δασκάλους και να τούς φωνάζουν με πειραχτικά παρατσούκλια. Δέ μπορούσα να τδ καταλάβω αυτό, θύμωνα όταν άκουα, οί δασκάλοι εΐταν για μένα πρόσωπα σεβαστά, ιερά, εΐταν σύμβολα. Ύστερα όμως απ' αυτό που έπαθα, δέ μ' ένιαζε πιά δ,τι και να τούς λέγανε, δ,τι και να τούς κάνανε, γκρέμισε μέσα μου δ βωμός πάνω σδν όποιο τούς είχα στημένους, γελούσα μάλιστα με τά πετυχημένα καλαμπούρια σέ βάρος τους, κι' αν λάχαινε, κοροΐδενα κ' έγώ.

Κι' όπως γίνεται πάντα, ή άλλαγή της στάσης μου άπέναντι στους δασκάλους, έφερε τήν άνάλογη άλλαγή και στο φέροσιμο και στα αισθήματα τών συμμαθητών μου για μένα. Αρχισαν να μου δείχνουν συμπάθεια, με γύρευαν στις

συντροφίες τους (είχαν κιόλας ξεχάσει πώς είμουνα προσφυγάκι) κι' ακολουθώντας τὸ παράδειγμά τους, ἄρχισα νὰ τοὺς ἀγαπῶ κ' ἐγώ, δὲν τοὺς ἀπόφευγα πιά καί, κάμποσες φορές, ξεχνούσα νὰ γυρίσω σπίτι παίζοντας μαζί τους ὡς ἄργά τὸ βράδι. Κι' ἀκόμα, δειλὰ στὴν ἀρχή, μὲ φανατισμὸ ὑστερώτερα, μπῆκα στὴν ὁμάδα τοῦ «πετροπόλεμου» τῆς γειτονιάς μου.

Τὸ συνήθιο τοῦ «πετροπόλεμου» εἶχε ἀπομείνει ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ στὴν ἴδια πόλη ζοῦσαν ἀνακατωμένοι Τούρκοι καὶ Ρωμοί. Οἱ δικοί μας εἶταν πλειότεροι καὶ πὺθ θεομάιοι ἀπ' τὰ Τουρκάκια, ὥστόσο μήτε καὶ κείνα τῶβαζαν κάτου καὶ δὲ ζάρωναν μπροστὰ μας. Κάθε τόσο λοιπὸν ξεσποῦσε πετροπόλεμος ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἐθνότητες, μιὰ σκληρή, ἀνελέητη κ' αἱματηρὴ ἀπὸ κάποτε μάχη, μὲ κατοσταριὰς διαβόλους ὄπλισμένους μὲ σφεντόνες, ξύλα, λάστιχα, πέτρες, σαίτες, σπασμένα μπουκάλια κ' ἐκπληκτικὸ φανατισμὸ. Ἡ μαχητικότητα καὶ τὸ πείσμα κι' ἀπ' τὶς δυὸ μεριὰς εἶταν τὸ ἴδιο μεγάλες ἀκόμα καὶ τότε πού, μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν οἱ Τούρκοι ἔφυγαν ἀπὸ τὶς Σέρρες κι' ἀπομείναμε σκέτοι Ρωμοί, χωρὶς νὰ διακόψουμε τὶς φοβερὲς συγκρούσεις, μὰ τώρα πιά μαχαλᾶς μὲ μαχαλᾶ. Δὲν ἀπόμεινε τζάμι γιὰ τζάμι γύρω ἀπὸ τὸ πεδίο σύγκρουσης κι' ἀλλοίμονο σὲ κείνον ποὺ θᾶμπαινε στὴ μέση νὰ μᾶς χωρίσει ἢ νὰ δοκιμάσει νὰ μᾶς συμβουλέψει ἢ νὰ μᾶς τρομοκρατήσει.

Εἰν' ἀλήθεια πὼς δὲν πῆρα μέρος στὴν ὀργάνωση ἢ τὴ διεξαγωγὴ τῆς μάχης σὰν ἴσος πρὸς ἴσο μὲ τοὺς ἄλλους τῆς γειτονιάς μου. Εἶμουνα τόσο μικρὸς ἀκόμα... Ὅταν ὅμως ἔβλεπα τοὺς φίλους καὶ τὰ γειτονόπουλά μου μπλεγμένα στὸν ἀγῶνα, δὲν κρατιόμουνα, ἔτρεχα πίσω ἀπ' «τὶς γραμμὲς μάχης» καὶ πότε τοὺς πῆγαινα πέτρες γιὰ τὶς σφεντόνες τους, πότε βοηθοῦσα στὴ μεταφορὰ κάποιου τραυματία σ' ἓνα ἀπὸ τὰ σπίτια τῆς γειτονιάς κι' ἀπὸ κάποτε, τίναζα κι' ἀπὸ καμμιὰ πέτρα ποὺ δὲν πῆγαινε μήτε δέκα μέτρα μακρυνά.

Δυὸ φορές μὲ κουβάλησαν μισοπεθαμένο στὸ σπίτι. Τὴ μιὰ μ' ἀνοιγμένο κεφάλι ἀπὸ πέτρα ποὺ μὲ βρῆκε κατὰ λάθος — τὴν εἶχε ρίξει γειτονόπουλο —, τὴν ἄλλη μὲ σχισμένο τὸ δεξιὸ χέρι, ἀπ' τὸν καρπὸ ἴσα μὲ τὰ δάχτυλα, μὲ γυαλί κι' αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπὸ «ἀντίπαλο».

Ὅσπου νᾶρθει ἡ μάνα μου, ποὺ γιὰ κακὴ μου τύχη εἶχε κάνει ἐπίσκεψη σὲ μιὰ φιλενάδα της, νὰ μ' ἐπιδέσει, εἶχα στραγγίξει γιὰ καλὰ καὶ γιὰ κάμποσες μέρες εἶμουνα κατάχλωμος κι' ἀδύνατος, λὲς καὶ μόλις εἶχα σηκωθεί ἀπὸ πολὺ χρονὴ ἀρρώστεια.

— Νὰ μοῦ τὸ θυμᾶσαι, ἐσύ δὲ θᾶχεις καλὸ τέλος... φώναζε ἡ δύστιχη μάνα καὶ σταυροκοπιόταν ὀλοένα, ρίχνοντας ἐκφραστικὲς ματιὰς στὸ εἰκονοστάσι.

Πὼς ὅμως νὰ μὴν ἔμπλεκα στοὺς καυγάδες ἀφοῦ ἤθελα νὰ δείχνω μεγάλος καὶ ἀφοῦ ἔβλεπα τοὺς φίλους καὶ τὰ γειτονόπουλά μου νὰ κινδυνεύουν;

ΑΡΧΑΙΑ ΕΒΡΑΪΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΙΗΣΟΥΣ ΤΟΥ ΣΕΙΡΑΧ

(Γ' αί π. Χ.)

ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ, ΤΟ ΨΩΜΙ ΦΤΩΧΟΥ (*) ποτέ νά μὴν ἀρπάξης
κι οὔτε τὰ μάτια πού τὰ δέρνει ἡ ἀνέχεια νά τ' ἀργήσης.
τοῦ πεινασμένου τὴν ψυχὴ νά μὴν τήνε λυπήσης
καὶ μὴ θυμώσης ἄνθρωπο στίς φτώχειες του σάν εἶναι.
Τοῦ θυμωμένου τὴν καρδιά μὴν τὴν ταραξῆς κι ἄλλο
κι' ὅποιον χιλιοπαρακαλεῖ δός του καὶ μὴν ξεφύγης.
Μὴν ἀπαρνιέσαι ὅποιον ἐρθῆ θλιμμένος καὶ ἱκετεύει
καὶ τοῦ φτωχοῦ μὴν τοῦ γυρνᾶς ἄλλοῦ τὸ πρόσωπό σου.

Μεταφραστής: Π. Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

(*) Σοφία Σεираχ Δ' 1—4.

ΕΑΡΙΝΟ

Ἔαρ καὶ Πάσχα
Καὶ νᾶρχεται σᾶ χάδι τ' ἀγεράκι
μὲ τοῦ κρίνου τὸ μόσκο φορτωμένο...
Κι' ὁ πόθος καθολικός,
ὁ πόθος ὁ ἀνώνυμος,
τυραννικά νά μπαίνει στὴν καρδιά σου.

«Τὴν ὠραιότητα τῆς παρθενίας σου...»
Κι' ὄλα παρθένα πάλι, νέα...
Καυτός ὁ πόθος γιὰ τὴν ὠμορφιά.
Βαρύ, γλυκὸ τὸ νόημα στὴν καρδιά.
Κ' εἶν' ὄλα νόημα...

Κι' ὦ, τῆς ψυχῆς ἡ παρθενιά ἡ αἰώνια
πὼς φούντωσεν ἀπόψε σᾶν παρθένα...
Φτεροῦ ἀπλώνει κι' ἔπαρση,
κι' ἀδράχτει πανάλαφρο τὸ σῶμα
μεσ' στὴν παρένθεση τῆς ἀνοιξῆς, τοῦ Πάσχα,
καθὼς ὁ μόσκος τοῦ ψαλμοῦ γίνεται κρίνος!

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΑΛΑΝΑΚΗ - ΒΟΥΡΛΕΚΗ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΞΕΦΑΝΤΩΜΑ

Ἐλάτε φίλοι ἄς δώσωμε τὰ χέρια κι' ἄς βιαστούμε.
Ὁ καθένος ἄς τρεβᾶ γερὰ τὸν ἄλλον.
Ὁ δρόμος εἶναι τόσο εὐκόλος:
Πλατὺς-πλατὺς καὶ κατηφόρα.
Λοιπὸν, ἐλάτε, πᾶρτε φόρα.
Δὲ βλέπετε;
Τὸ μαῦρο φῶς στὸ βάθος μᾶς προσμένει...
Ἄς φορέσουμ' ὁ καθείς ἀπὸ μιὰ μάσκα:
Ἄλλος μὲ κέρατα κι' οὐρά
κι' ἄλλος γουροῦνι, σκύλος ἀφοῦ γίνει,
μὲ κάθε ἀξιοπρέπεια, ὡς πρέπει
σὲ κύριους γραβατωμένους σὰν κι' ἐμᾶς,
ὁμάδι νὰ ριχτοῦμε στὸ ξεφάντωμα!..

ΔΙΨΑΕΙ Η ΨΥΧΗ...

—Παιδιά τ' ἀνέμου αἰώνιου
σταθεῖτε λίγο·
ἀφῆστε τὸ φριχτὸ ροβόλημά σας
στῆς ἀντηλιᾶς τὰ βουνοτόπια ἐπάνω·
πετᾶξε τὸ δρεπάνι
κι' ἀνάργι - ἀνάργια
ξανσυρῖστε πίσω οτὴν ἀρχή σας.
Διψάει ἡ ψυχὴ τῆ μάθησι νὰ βρεῖ...
Ὅστοςο, ἐσεῖς τὸ δρόμο σας:
Ἄρπᾶν τὰ δρέπανα τὰ χρυσομένα στάχυα,
ἄλλα γεννιώνται,
μά, βλέπεις, ὁ θερτῆς καὶ πάλι κοντοφτάνει.
Κράζω: γιὰ δέτε ἀλάργα ἐκεῖ πάνω·
τὸ ραχοβοῦνι ἐκεῖνο τ' οὐρανοῦ
τῆ στράτα σας σφαλίζει.
Ποτέ σας δὲ θὰ φτάσετε ὡς ἐκεῖ.
Ὅστοςο, ἐσεῖς τὸ δρόμο σας...

Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Δ Ε Κ Α Τ Ρ Ι Σ Τ Ι Χ Α

Μουσική τῆς προσδοκίας
τὰ πράγματα βουλιάζουν μέσα σου
καὶ σβήνουν.

Ἄν με ρωτήσουν οἱ ἄγγελοι
δὲν θὰ ξέρω τί νὰ πῶ
γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὴν ψυχὴ μου.

Ἄνθισμένο κλωνάρι στὸ παράθυρο
καὶ τὸ πουλὶ με τὰ τριολέττα
κεντάει τ' ὄνομά σου σιὸν οὐρανό.

Τὸ ποτάμι γέμισε νερό
τὸ νερό γέμισε φῶς
καὶ στὸ φῶς εἶδα τὸ πρόσωπό σου.

Ἦρθε ἀπόψε ὁ ἄνεμος
καὶ μᾶς τὸ εἶπε φιλικά:
ἡ καλύτερη μέρα δὲν ξημέρωσε ἀκόμα.

Ἡ γυναῖκα ἔγειρε μέσα στὴ νύχτα

σαλεύοντας ἀπαλὰ
τὸ ροῦχο τῆς εὐτυχίας.

Περαστικὸς ὁ πόνος στὸ κορμί
δορκάδα στὶς πηγές τῶν δακρῦων
καὶ τὸ σύννεφο σκιά ψυχῆς,

Μέσ' στὸ σκοτάδι μιὰ φωνὴ
ζητᾷ βοήθεια κι' εἶναι
σὰ νὰ φωνάζει τ' ὄνομά σου.

Ἡ ψυχὴ μου ἀκροβατεῖ πάνω ἀπ' τὸ
| χάος

ποὺ τὸ γεφυρώνει
ἕνας πύρινος στίχος.

Μὴ με ξεχάσεις Κύριε, ὅσο σὲ ξεχνῶ
| ἐγώ,
μὴν ἀργήσεις Κύριε, ἡ ἀπαντοχὴ μου
| μιὰ δροσοσταλίδα
στὸ καλοκαιριάτικο μεσημέρι.

ΤΑΚΗΣ ΣΩΤΗΡΧΟΣ

1. ΜΟΝΟΠΑΤΙ

Περνώντας ἀπὸ τῆς αἰσιοδοξίας
τὰ μονοπάτια,
ἔνωθες στὰ πόδια σου φτερά,
πέταγες,
μὰ ὅταν κάποτε ἀναγκάστηκες.—
θυμᾶσαι;—
νὰ νιώσεις τὴν ἀπαισιοδοξία
πολὺ σκληρά,
νοστάλησες αὐτό σου τὸ πέρασμα
ἀπὸ τὴν αἰσιοδοξία.
προσπάθησες νὰ βρεῖς τὸ μονοπάτι
καὶ τὰ κατάφερες.

2. ΨΑΧΝΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΕΛΠΙΔΑ

Ζητώντας τὴν γαλήνη

μέσ' τὴν τρικυμία
ἔνωσες μιὰ βαθειὰ ἀπελπισία
νιώθοντας τὴν μοναξιά,
ψάχνοντας γιὰ τὴν ἐλπίδα
βρῆκες τὸ παρελθόν,
— ὄχι τὸ μέλλον —.

3. Σ' ΕΑΙΩΞΑΝ

Τοὺς κτύπησες τὴν πόρτα
δὲν σοῦ ἄνοιξαν,
κτύπησες πάλι δυνατά,
πιὸ δυνατά,
ἄνοιξαν, σὲ εἶδαν,
μὰ σὲ ἔδιωξαν.

ΔΗΜ. ΚΑΠΕΤΣΩΝΗΣ

ΕΝΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΘΥΜΑΤΑΙ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἐκείνη ἡ ἀνοιξη ἦταν πικραμένη στῶν προγόνων μας τὰ στῆθη,
τὰ πουλιὰ δὲν εἶχαν τραγοῦδια, οὔτε ἡ ἐξοχή εὐωδιές,
τὰ χελιδόνια εἶχαν φύγει τρομαγμένα ἀπὸ τὶς φωλιές τους
μακριὰ ἀπὸ τὰ κάστρα μας.

ὅταν ἡ βαρβαρότης εἶχε ξεχυθεῖ

πατώντας τοὺς χαλασμένους πρόγονους μας, ἀπὸ τὰ κωνία τ' Οὐρόβου

κι' ὁ Σταυρός ὁ μέγας, ὁ χιλόχρονος, μὲ δοῦπο ἐγκοεμιστή ἀπὸ τῆς λάμπης του
[τὸ θεόπιασμα

ταράζοντας μὲ τὸ πένιμό του τὴν Εὐρώπη. Τότε λεηλατήθηκαν τὰ σπίτια μας καὶ
[οἱ ἐκκλησιές μας,

οἱ γέροντές μας ἐσφάγησαν καὶ σκόθηκαν οἱ γυναῖκες μας στὸ ἔδαφος τῆς αἰχμα-
[λωσίας.

Τότε οἱ πολεμιστές μας εἶχαν φράξει τ' ἀνοίγματα τῶν τειχῶν μὲ τὰ σζοτωμένα
[σώματά τους,

ὠραῖα σώματα, νεανικά, ἀθληφόρα καὶ ἀνάμεσα τοὺς τοῦ χρόνου στρατιώτης
ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὁ κερδισμένος τοῦ Κοιτοῦ
μὲ τὰ κόκκινα σαράβια ἀπαγεωτισμένος.

Κεῖνη τὴν ἡμέρα κείρονται τὰ χειρόγραφα καὶ οἱ περιγραμμές.
(Ἐχάθη ἡ πλοῖσια γένη τοῦ Πνεύματος).

Στὰ οἰήματα τῶν ἐπάλλεων, ὀντατὲς στεροφύγες θυσιασμένες
κρέμονται οἱ εἰκότες τῶν ἁγίων μας διακοσμημένες
μέσα στὸν ἀνεμο τῆς καταστροφῆς τους.

Οἱ μητέρες εἶχαν γίνει πηγές πετοσμένες

ὅπως ἐκεῖνες ποὺ σενωποῦμε τὸ καλοκαίρι σενωσμένες,

τοῦ φιδιοῦ καταφύγιο, τῆς σαύρας προσαιμοσὴ καὶ ἀκατησία.

Θύμωνε ὁ ὄψατος καὶ φοβέριζε τὰ ὄρη μὲ καταγίδες,

θηρολογιοῦσε ἡ θάλασσα στὶς ὑπόκαυτες σπηλιές τῆς

κλέθοτας σχισμένη τὴν πορφύρα τῆς βασιλείουσας,

βλέποντας τὰ μαδιέται στὰ χροματιστά του στεροὰ πηγμένο

τ' ὠραῖο, γαλιὰ ποῦλὶ τὸ ὄνειρομένο,

στὸ ἀπόσθητο κλονεῖ τοῦ χίμα χρόνια φυλαγμένο

γὰ τὰ κελαιφεῖ τῆς μεγαλοπρέπειας τῆς μέθης,

τὰ μοσκοβολαῖ περιβόλι τὸ ἄσφια, ἀπὸ τῆν αἰώνια ἀνοιξη, τῆς προσερχῆς του
πρὸς τὴ Θεομήτορα.

Τὸ σκοτεινίασμα αισθανόταν ὁ Ἰουστινιανὸς ἡ ἀγγίζει τῶν κτισμάτων του τὴν
 [εὐγένεια,
 καθὼς ὁ Ἰουλιανὸς τὸν κατηγοροῦσε, γιατί πολέμησε τὴν ἔρευνα τῆς ἀλήθειας
 (ἔθιμο ἀρχαῖο Ἑλληνικό).
 κλείνοντας τὶς σχολὲς τῶν Ἐθνικῶν,
 μέσα στὴν παράβασή του δυνατὸς καὶ ἀνδρείος.

Ἀπὸ τὰ ὄρη τοῦ Ταύρου ἔσπευδε δρομαῖος ὁ Ἡράκλειος
 νὰ σώσει πάλι τὴν κοσμοκράτειρα ἀπὸ τὶς φροντωρίες εἰδοποιημένους τῶν ὕψω-
 [μάτων.

Οἱ ἀλεκτροφωνίες ἐκείνης τῆς Νύχτας δὲν εἶχαν τὴ λαμπρὴ ἀνατολὴ τῆς ἡμέρας,
 γιατί ὁ φρουρὸς μέσα σὲ μιὰν ὀμίχλη δάκρυα
 μεγάλωνε στὴ φαντασία τὴ μητέρα του
 μὲ τὸ μικρὸ ἀδερφάκι του στὴν ἀγκαλιά της
 σὰν Παναγία μὲ χαμηλωμένη στοργὴ
 στὸ Θεῖο βρέφος.

Ἡ ἀετοφόρος σημαία εἶχε σκεπάσει τὸν τελευταῖο αὐτοκράτορα
 καὶ τὰ ριγμένα κάστρα μας εἶχαν σκύψει τὰ ἐρείπιά τους
 στοὺς τελευταίους ἀγέρωχούς μας τοξοφόρους.

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΑΓΝΩΣΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Στην ἀφημερίδα «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» (φύλλον 15—10—63) δημοσιεύονται οἱ παρακάτω ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις σχετικὰ μετὰ τὴν Ἡπειρ. Ἱστορίαν:

«Ὁ συμπατριώτης κ. Λεάνδρος Βρανούσης, Διευθυντὴς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐπιστρέψας ἐκ τοῦ ἀνά τὴν Δυτ. Εὐρώπην ταξιδίου του, εἶχε τὴν καλωσύνην ν' ἀνακρινώσῃ εἰς συντάκτην μας μερικὰ ἀπὸ τὰ εὐρήματα, τῶν ἱστορικῶν του ἐρευνῶν, τὰ ὅποια συνδέονται μετὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἡπέιρου καὶ τῶν Ἡπειρωτῶν τῆς διασποράς.

Ὁ κ. Βρανούσης εἶχεν ἀποσταλῆ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ὅπως ἐκπροσωπήσῃ τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον εἰς διεθνή ἐπιστημονικὰ συνέδρια, παραλλήλως δὲ εἶχεν ἀναλάβει καὶ ἐπραγματοποίησε μεγάλην ἐρευνητικὴν ἀποστολὴν εἰς Βιβλιοθήκας καὶ Ἀρχεῖα τῆς Ρώμης, τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Λιβόρνου, τῆς Φλωρεντίας, τῆς Πάντοβας, τῆς Βενετίας, τῶν Παρισίων καὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν κέντρων.

Ἀπὸ τὴν πλουσίαν συγκομιδὴν ἱστορικοῦ ὕλικου, τὴν ὁποίαν ἔφερε μαζί του εἰς πλῆθος χειρογράφων, φωτογραφιῶν καὶ μικροφίλμ, ὁ διακεκριμένος ἐρευνητὴς ξεχωρίζει ὡς σημαντικώτερα εὐρήματα δύο ἀξιολογώτατα μνημεῖα τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας, ἧτοι δύο παλαιὰ χειρόγραφα ἀντίγραφα τοῦ περιφήμου «Κουβαρά» τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ πολυθρύλητος αὕτη κιβωτὸς τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας—συλλογὴ αὐθεντικῶν χρονογραφιῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δεσποτάτου μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασά—γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κουβαράς», ἐκάη, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν πυρκαϊάν τῶν Ἰωαννίνων τὸ 1820. Ἀλλ' ἂν ἐκάη ὁ παλαιὸς κώδιξ τοῦ «Κουβαρά», διετηρήθησαν ὅμως παλαιὰ χειρόγραφα ἀντίγραφα, ἄλλα ἐκτενέστερα καὶ ἄλλα συντομώτερα, ἐπὶ τῆς βάσει τῶν ὁποίων ὁ κ. Βρανούσης ἀνασυγκροτεῖ τὸ περιεχόμενον τοῦ παλαιοῦ κώδικος καὶ ἐτοιμάζει τὴν ἐκδοσὴν τῶν μοναδικῶν αὐτῶν πηγῶν τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας. (Ἡ «Ἐταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν» ἐξέδωκεν ἤδη τὸν Α' τόμον τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Α. Βρανούση «Χρονικὰ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τουρκοκρατουμένης Ἡπέιρου», εὐρίσκεται δὲ ὑπὸ ἐκτύπωσιν ὁ Β' τόμος, περιέχων τὰ κείμενα τῶν Χρονικῶν, καὶ συντόμως θὰ τεθῆ εἰς κυκλοφορίαν τὸ ὅλον ἔργον).

Τὰ δύο νέα χειρόγραφα, ποὺ ἀνεκάλυψε προσφάτως ὁ κ. Βρανούσης, προέρχονται τὸ ἓν ἐκ Παρισίων καὶ τὸ δεύτερον ἐκ Λονδίνου. Τὸ πρῶτον εἶναι χειρόγραφον ἀντίγραφον τοῦ «Κουβαρά», τὸ ὁποῖον παρέλαβεν ἐξ Ἰωαννίνων πρὸ τοῦ 1815 ὁ Γάλλος πρόξενος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασά καὶ γνωστὸς περιηγητὴς Πουκεβίλ. Τὸ δεύτερον εἶναι χειρόγραφον ποὺ ἐπῆρε μαζί του τὸ 1814 ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Ἀγγλος περιηγητὴς Χιούζ. Τὰ δύο ταῦτα χειρόγραφα ἔρχονται νὰ προστεθοῦν εἰς τὰ ἄλλα πέντε χειρόγραφα, τὰ ὅποια ὁ κ. Βρανούσης εἶχεν ἤδη ἀνακαλύψει εἰς δημοσίας βιβλιοθήκας καὶ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα τῶν Ἰωαννίνων, τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Βουκουρεστίου, τοῦ Λέβινγκραντ κλπ.

Ἀπὸ τὰ ἄλλα εὐρήματα τῆς τελευταίας ἐρευνητικῆς του ἀποστολῆς ὁ κ. Βρανούσης θεωρεῖ πολύτιμον καὶ ἐνδιαφέρον ἀπὸ Ἡπειρωτικῆς πλευρᾶς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Λιβόρνου, ὅπου ἐζησαν καὶ ἔδρασαν ὁ Ν. Ζωσιμᾶς, ὁ Γρηγόριος Παλιουρίτης καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἡπειρώται.

Εἰς τὴν Βενετίαν, ἐξ ἄλλου, ὁ κ. Βρανούσης εὐρῆκε, ἐμελέτησε καὶ ἐφωτογράφησε τὸ μοναδικὸν χειρόγραφον τοῦ βίου τῆς ὁσίας Θεοδώρας, βασιλίσσης τῆς Ἀρτης, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ, ὡς γνωστόν, σημαντικὴν πηγὴν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Δεσποτάτου. Εἰς τὴν Νεάπολιν εὐρῆκε τὰ ἴχνη τοῦ Σταύρου Ἀψαρά, σημαίνοντος Ἡπειρώτου, ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου εἰς τὰ ἀνακτοβούλια τῆς Δύσεως διὰ τὴν ὀργάνωσιν νέας σταυροφορίας κ. ἄ....».

ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΗ ΛΕΥΚΑΔΑ

Το πρωτότυπο Φεστιβάλ «Γιορτές Λόγου και Λέξης», που λαμβάνει χώραν κάθε χρόνο στη Λευκάδα, εξελίχθηκε γρήγορα σ' ένα καλλιτεχνικό γεγονός με διεθνή ακτινοβολία και κύρος. Ιδιαίτερα εφέτος (έγινε μεταξύ 15 Αυγούστου και 2 Σεβρίου), ή συμμετοχή σ' αυτό πάνω από 15 ξένων χορευτικών συγκροτημάτων (στο 2ον Διεθνές φεστιβάλ φολκλόρ Λευκάδος) έδωκε όχι μονάχα στη Λευκάδα, αλλά και γενικότερα για τη χώρα μας μιá θαυμάσια ευκαιρία πνευματικής—καλλιτεχνικής γνωριμίας σ' έναν ευρύτερο υπερεθνικό χώρο. Οί τέτοιες εκδηλώσεις που ξεκινούν απ' την πίστη κι' απ' την αγάπη κάποιων εκλεκτών ανθρώπων—όπως στην περίπτωση τούτη έγινε απ' τον «Σύλλογο Λευκαδίων» με πρωτοπόρο, έμπνευστή και πρωτεργάτη τον Πρόεδρο του Συλλόγου Λευκαδίων κ. Αντ. Τζεβελέκη—και που φτάνουν να γίνονται εθνικό κεφάλαιο, θά πρέπει να κατοχυρώνονται απ' την κρατική αντίληψη. Δεν αρκούν μονάχα τá άδάπανα χειροκροτήματα. Στην εποχή μας, που οί λαοί και τá έθνη κάνουν αγώνα για να κρατήσουν, να οργανώσουν και να προβάλλουν την έθνική τους φυσιογνωμία, ή αξιοποίηση αυτών των κατακτήσεων παίρνει αυτόχρονα την έννοια ύψιστου εθνικού χρέους για την υπεύθυνη ήγεσία της χώρας μας. Γιατί, στην επερχόμενη νέα εποχή του αιώνα μας, θά επιζήσουν, ως πνευματικές οντότητες, μόνον οί λαοί που έχουν δικό τους χαρακτήρα και δική τους κουλτούρα. Γι' αυτό, πρέπει να πάρουν, οί Γιορτές Λόγου και Τέχνης στη Λευκάδα, ξεχωριστή θέση ανάμεσα στα ενδιαφέροντα της κρατικής μέριμνας και της οργανωμένης ιδιωτικής πρωτοβουλίας πνευματικής, καλλιτεχνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΕΦΕΤΕΙΝΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ κ. ΜΑΝΕΚΑ

Στα τέλη του Οκτωβρίου, ή γνωστή ζωγράφος της πόλης μας κ. Α. Μανέκα, έκαμε στη Στρατιωτική Λέσχη μιá πολύ αξιόλογη έκθεση. Όχι μονάχα κίνησε ζωηρότατα τó ενδιαφέρον του κοινού, ή έκθεση αυτή, αλλά και παρουσίασε ώριμη όσο κι' έκτεταμένη προσωπική κατάκτηση της Κας Μανέκα. Γύρω απ' τá έργα της ζωγράφου—που αγοράστηκαν σε ίκανοποιητικό αριθμό,—έγινε μάλιστα και μεγάλη δημόσια (στον καθημερινό τύπο των Ιωαννίνων) γόνιμη κριτική συζήτηση, πράγμα που έδικαίωσε κιόλα κύπως ευρύτερα την έκθεσή της. Η κ. Μανέκα, με κείνον τον γνήσιο, τον άνοθευτο και άνάερο λυρισμό και την καθαρότητα μιás άκρoίας ευαισθησίας που έχουν από καταβολής όλα τá έργα της, κατάφερε, στους πίνακες της έκθεσης τούτης, να ορ-

γανώσει τá έργα της και με μιá γερή πνευματική θεμελίωση. Έτσι, πειθαρχώντας τó χρώμα κύτω άπόνα προσωπικό ύφος, κατόρθωσε να μās δώσει πίνακες άξίας και ανεπανάληπτης ψυχικής ευφορίας, ιδίως σε θέματα τοπίων, καθώς και στις έντυπώσεις από εικόνες της ζωής στο Λονδίνο και στο Παρίσι. Επίσης, ή κ. Μανέκα παρουσίασε, στην εφετεινή της έκθεση, και αξιόλογες συνθέσεις με θέματα υπαρξιακής άγωνίας, κρατώντας κυρίως την ανθρώπινη παρουσία ως έκφραση (όπως οί πίνακες «στο άτελιέ». «Μετά τó χορό»), έπιτυχίες που, σε κάποια ευρύτερη θεώρηση, σημαδεύουν και στόχους κοινωνικής αναζήτησης. Κι' όλ' αυτά, ποτισμένα μ' ένα ποιητικό χνώτο, άοπνευματοποιημένα σε μιάν άχλύ που συγγείει τó όνειρο με την πραγματικότητα, δίνουν στους πίνακες μιάν άλλη ζωή και μιάν αιθεριότητα άκτινοβολίας που έκπηγάζει απ' την καλλιτέχνίδα και όχι απ' την εξ αντικειμένου πραγματικότητα. Χωρίς αντίρρήσεις, τá έργα της κ. Μανέκα (ιδίως της τελευταίας διετίας) έδωκαν γενικά την αίσθηση άπόνα πολύ σημαντικού καλλιτεχνικό και πνευματικό έγγενές κεφάλαιο του τόπου μας. Γι' αυτό και ή έκτίμηση της προσφοράς της, τόσο απ' τούς φιλότεχνους, όσο και απ' τó καλλιεργημένο γενικότερα κοινό της πόλης μας, υπήρξε όμοθυμα καθολική.

Δ. Κ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Κύριε Διευθεντά,

Με τó σημείωμά μου τούτο κάνω γνωστό πώς παρόμοια «Διδαχή του άγίου Κοσμά» με την του κ. Κ. Σ. Κώνστα (Ήπειρ. Έστία 1963 σελ. 615) έχω δημοσιεύσει σε συνεχή φύλλα της έφημερίδας «Ήπειρ. Άγών» των Γιαννίνων τον Αύγουστο — Σεπτέμβριο 1931 από χειρόγραφο που φυλάγω στο άρχειο μου γραμμένο.

«Διά χειρός άμαρτ. Θεοδώρου Ίωάννου εξ έπαρχίας Ίωαννίνων, χωρίον Έλεξνα, 1854 Φεβρουαρίου 12» και τó όποιον

«Υπάρχει εύσεβεστάτου όρθοδόξου Χήτο Μάνου εύρισκόμενος εις Νεμίτσα. Πατρís αύ του Παραμυθιά».

Μετά τιμής

ΣΠ. ΜΟΥΣΣΕΛΙΜΗΣ

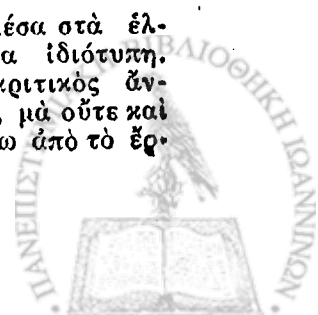
Παραμυθιά 10—11—63

✠#✠

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Γιάγκου Πιερίδη: «Οί νέες φωνές», Διηγήματα

Ό Γιάγκος Πιερίδης είναι μέσα στα ελληνικά γράμματα μιá φυσιογνωμία ιδιότυπη. Σεμνός, συγκρατημένος και διακριτικός άνθρωπος, δεν έχει ούτε την τέχνη, μά ούτε και την επιθυμία να δημιουργήση γύρω από τó έρ-

γο του ένα θορυβώδες άκροατήριο. Φύση άριστοκρατική, άπθθει την κριτική, που πολύ συχνά άπαιτεί γονυκλισίες και λιβανίσματα για να μιλήσει. Και έν τούτοις ό ήσυχος αυτός φίλος της μοναξιάς και της μελέτης, με τό άπαμβλυμένο μαχητικό ένστικτο και τους άβρους τρόπους, είναι γνήσια στόφα άληθινού διηγηματογράφου. Έζησε κι' αυτός στην περιφρημική εκείνη Άλεξάνδρεια των χρόνων του Καβάφη, όπου μια έκλεπτυσμένη και εύπορη άστική τάξη ζούσε τη ζωή της προπολεμικής δυτικής Ευρώπης, με τις χαρές, τά βίτσια και τις άγωνίες της παρακμής που έφτανε, και που οι νεοραίες μιας οξύτατης νευρικής υπερέντασης την έκανε ίκανή να προαιθανθή. Έζησε και ό Πιερίδης μέσα στο στενό περιβάλλον του μεγάλου Άλεξανδρινού. Και είναι ίσως ένας από τους λίγους εκείνους που μπόρεσε να νοιώσει καλά τό πλέγμα των σφοδρών αντιθέσεων, που άποτελούν την τόσο φλογερή, κάτω από την παγερή της κρούστα, προσωπικότητα του Καβάφη.

Οί άνθρωποι της άστικής εκείνης Άλεξάνδρειας, ιδιαίτερα της μικροαστικής, μά και γενικώτερα ό έλληνισμός της Αιγύπτου και του Σουδάν δίνουν την ύλη στα διηγήματα του Πιερίδη. Ύλη φευγαλέα, βέβαια, άφου ό έλληνισμός εκείνος έπαυσε σχεδόν να ζή, άξια όμως να μείνει στην περιοχή της τέχνης, γιατί, σε τελευταία ανάλυση, έχει γενικά τά γνωρίσματα κάποιας στιγμής της άστικής ζωής, είναι λοιπόν κι' αυτή σταθμός στην ψυχολογική ιστορία του ανθρώπου.

Την ύλη του ό Πιερίδης την δουλεύει με άγάπη άληθινή για τους ταπεινούς του ήρωες, και με μια γυναικεία σχεδόν ευαισθησία. Γέρνει με στοργή επάνω στην θλιβερή μοναξιά των φτωχών ανθρώπων, και με κάποιο πηγαίο, μά άκαζο, χιούμορ, επάνω στην αυτάρχεια των δυνάτων. Και κατορθώνει πάντα να διαποτίσει με μια άληθινή, μά διακριτική ποίηση που περιρρέει τους ήρωες του Πιερίδη μαζί με τον βαθύν άνθρωπισμό που τους ζινει, είναι τά κύρια χαρακτηριστικά της τέχνης του ήσυχου αυτού και σεμνού ανθρώπου, που αντιμετώπιζει τη ζωή, όχι με ρωμαλέο πάθος, μά με μια δειλή και συνεσταλμένη, πόσο φιλική, όμως, και άξυδερκή συγκατάβαση. Τά μικρά, μά αιώνια προβλήματα της καθημερινής ζωής του μέσου ανθρώπου, τροφοδοτούν με πιερή τροφή την έγγενή άπαισιοδοξία του, γίνονται όμως και λόγος υπάρξεως για τό ιδιότυπο καλλιτεχνικό του είναι, που κατορθώνει να στίψει την ποιητική ούσία, που βρίσκεται πάντα και στο πιο καθημερινό, τό πιο κοινότυπο ανθρώπινο δράμα, στην κάθε προσπάθεια του ανθρώπου να διατηρήσει, μέσα στον χοϊκό και δύσκολο κόσμο μας, άλώβητη την ψυχή του.

Ό Πιερίδης είναι μια σκοπιά. Από την σκοπιά αυτή φαίνεται τό ταπεινό πλάσμα, ό συνάνθρωπος, όχι σαν πτώμα κατάλληλο για άνατομική σπουδή, μά σαν μάζα ζωντανή, που ό πόνο της γεννάει τον πόνο μας, ό άγώνας

της την άγωνία μας, ή χαρά της την ψυχική μας ευφορία.

Είναι μια ευγενική και καλόβουλη σκοπιά.

A. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

Χρυσάνθης Ζιτσαίας : «Κύπριες Λογοτέχνιδες»

Ύπό τον παραπάνω τίτλο είδε τό φώς φέτος (1963) στη Θεσσαλονίκη ένα καινούργιο βιβλίο της έκλεκτής Ήπειρώτισσας ποιήτριας και ξακουσμένης λογοτεχνήτρας, Χρυσάνθης Ζιτσαίας, άνάτυπο του περιοδικού «Έλληνίδων Βορείου Έλλάδος», για τις Κύπριες λόγιες γυναίκες. Έτσι κι' ή χρονιά αυτή δεν πέρασε κούφια και βουβή, χωρίς τραγούδι και λάληση της Ήπειρώτισσας τραγώνας, γιατί, έξόν άπ' αυτό, παρουσίασε σύγχρονα και τά «Σχεδιάσματα», μπουκέτο από ποιήματα.

Η Χρυσάνθη είναι θηλυκό γένος. Γι' αυτό και τό έργο της είναι θηλυκό σε ποιότητα και ποσότητα, προκομμένο και γόνιμο. Και τουτό δεν πρέπει να μάς ξαφνιάζει, γιατί μόνο τά θηλυκά όντα γεννοβολούν, θηλυκή αυτή κι' ή ποίησή της. Έξ άλλου θηλυκό όνομα φέρει ή Μεγάλη Πατρίδα της ή Έλλάδα, θηλυκό ή στενωτέρη ή Ήπειρο, θηλυκό και τό χωριό της ή Ζίτσα.

Τό έργο της, σαν κι' αυτή, σταντζιληθρίζει όπως ή κωλοφωτιά στο χορτάδι, ή μαγιάριλη δροσοσταλίδα στο χορτάρι, τό διαμάντι στ' αυτή ροδομάγουλης χωριατοπούλας.

Η Ζιτσαία είναι ή πρώτη λογία γυναίκα που φανερώνεται στην Ήπειρο, ύστερα από τη λιγόζωη και κακοπεθαμένη πατριώτισσα Έλένη Λάμαρη, ή όποία μαράθηκε άπάνου στα νιάτα της. Άνθος ξεχειμωνιασμένης τριανταφυλλιάς, καθαρούσα πέριτζα, άρπάχθηκε από τό κακό γεράκι που παραμόνευε μωλωχτό άπάνω στο κοτρώνι, χωρίς να προφθάσει τό τραγούδι της ν' άπλώθει και ν' άχολοήσει.

Άφήνω την άλλη γυναίκα, την Άγγελή Πάλλη, που ή καταγωγή της κρατάει κι' αυτήν της Ήπειρώτικη, από τη Βέλλενη της Παραμυθιάς, από σόι και γενιά άρχοντική. Έχει ξεμακρύνει κι' άλλσργέψει όμως πολύ από την Πατρίδα της, αν και τόσο πονούσε για αυτή και λάχτιζε όταν άκουε τ' όνομά της. Γι' αυτό και βάνω τη Ζιτσαία πρώτη.

Αραδιάζει με τη σειρά στο έργο της τουτό ή Ζιτσαία όλες τις ξεχωριστές γυναίκες της Κύπρου, που έδρασαν στα γράμματα από τά παλιότερα χρόνια ως τά τωρινά, γράφοντας για την καθεμιά ό,τι τό ιδιαίτερο την διακρίνει.

Πρώτη Κύπρια στα γράμματα και τη λογοτεχνία ξεπροβάλλει (1832—1900) την Σαφώ Λεοντιάδη, παιδαγωγό, διηγηματογράφο, ποιήτρια, μεταφράστρια των αρχαίων.

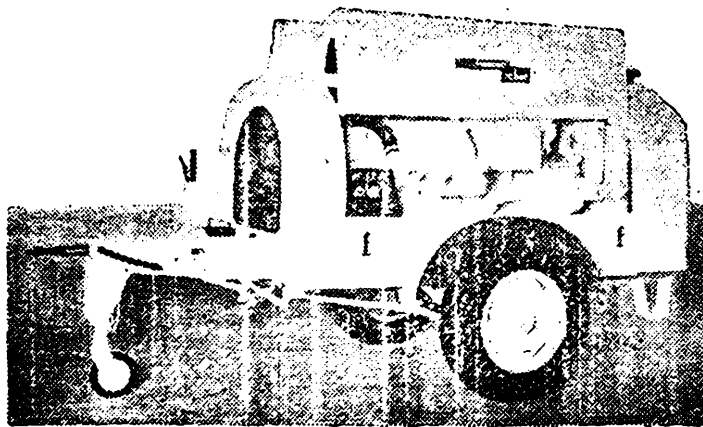
Φέρει ύστερα τις άδερφές Πολυξένη και Ευφροσύνη Λοϊζιάδη με τό πατριωτικό λογοτεχνικό τους έργο, την Έλένη Χατζηπέτρου με άρθρα, μελέτες και ποιήματα διδαχτικά, την Ίουλία Περισκάνη, θεατρικό συγγραφέα,

και τη Βιργινία Οικονομοπούλου με τα παιδαγωγικά της καθαρευουσιάνικα ποιήματα.

Συνεχίζει με ζουμερή πάντα συντομία να εγκωμιάζει, όπου αξίζει, τις νεώτερες θυγατέρες της Μεγαλόνησου, οι οποίες, αυγεινές φωτοδότες, φεγγοβολούν μέσα στο πλήθος, εισχωρεί στον κόσμο του πνεύματος ως το μελούδι, ζωγραφίζοντας με το πινέλο του καθα-

ρού μυαλού της, μ' άπλά, άλλ' ανεξίτηλα χρώματα, τη μιὰ κι' αδιαίρετη 'Ελλάδα, κι' αποδείχνει ολοφάνερα πώς το νησί της 'Αφροδίτης δέν είναι καμμιά ξεχωριστή χώρα, αλλά ένα ξεκομμένο, από τη μητέρα 'Ελλάδα, κομμάτι γής, παρασυρμένο από τα κύματα στ' άλλαργινα παράλια της Μικρασίας.

ΣΠΥΡ. ΜΟΥΣΣΕΛΙΜΗΣ

- ΑΕΡΟΣΥΜΠΙΕΣΤΑΙ **FMA/ΡΟΚΟΡΝΥ**
- **SMITH** ΕΚΣΚΑΦΕΙΣ - ΓΕΡΑΝΟΙ
- ΑΣΦΑΛΤΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ - ΜΠΕΤΟΝΝΙΕΡΑΙ **MILLARS**
- **GARDNER** ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΜΗΧΑΝΑΙ

ΣΟΛΟΜΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ: Δραγατσανίου 6 — 'Εντός στοάς
Πλ. Κλαυθμώνος — Τηλ. 234.656.

ΘΕΣ/ΝΙΚΗ: 'Αριστοτέλους 6 — Τηλ. 77.692

ΛΑΧΕΙΟΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ 1963

ΠΕΡΥΣΙ:

Τυχεροί 30145 — Κέρδη Δρχ. 44.866.444

ΕΦΕΤΟΣ:

Περισσότεροι τυχεροί — Μεγαλύτερα Κέρδη

I ΠΡΩΤΟΣ ΛΑΧΝΟΣ ΜΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΗ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ. 'Επί τῆς νέας Λεωφόρου 'Αχαρνῶν 308 (16 Διαμερίσματα—43 Δωμάτια—3 Καταστήματα).

II ΓΕΝΙΚΑ ΚΕΡΔΗ ὅλων τῶν Σειρῶν: Σπίτια—Αὐτοκίνητα—'Εκατομύρια μετρητά.

III ΕΙΔΙΚΑ ΚΕΡΔΗ ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ Τὸ 'Ηλεκτρικὸ Σπίτι 1963 Μαγαζί—Αὐτοκίνητο—Μετρητά.

IIII ΧΩΡΙΣΤΑ ΚΕΡΔΗ κάθε μιᾶς Σειρᾶς. Σπίτια—Αὐτοκίνητα—Μετρητά.

"Όλα τὰ κέρδη παραδίδονται εἰς τὸν τυχερὸν χωρὶς νὰ πληρώσῃ οὔτε μία δραχμὴ.

Τὰ ΛΑΧΕΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ ὅλων τῶν Σειρῶν μετέχουν τῆς κληρώσεως διὰ τὴν ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑΝ καὶ τὰ ἄλλα Μεγάλα Γενικά Κέρδη.

'Αγοράστε ἀπ' ὅλες τὶς Σειρὲς ΛΑΧΕΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

